

ЗБІРНИК
ДОПОВІДЕЙ
СТУДІЙНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
УНО*ОДВУ* ЗАРЕВО

ЧЕРВЕНЬ

1963

КРАЙОВА ЕКЗЕКУТИВА УНО КАНАДИ

ЗБІРНИК ДОПОВІДЕЙ

Студійної Конференції УНО - ОДВУ - ЗАРЕВО

в днях 15 і 16 червня 1963 р.

diasporiana.org.ua

Торонто, Канада

Printed in Canada

Друком Видавництва "Новий Шлях"
Вінніпег, Манітоба.

ПЕРЕДМОВА

В днях 15 і 16 червня, 1963 р., у Торонті відбулася Студійна Конференція УНО Канади, ОДВУ і "Зарево" ЗДА. Це перша того роду конференція в історії згаданих організацій. У нарадах Студійної Конференції, що тривала два дні, взяло участь поперх 100 осіб, провідних членів згаданих організацій.

Згідно з програмовими постановами 21-ої Крайової Конференції Українського Національного Об'єднання Канади від дня 7 жовтня, 1962 р., Президія УНО Канади запланувала відбутися окрему Студійну Конференцію посвячену виключно ідеологічно - програмовим проблемам у світлі сучасних вимог української визвольної справи і завданням української спільноти в діаспорі.

На пропозицію голови Президії УНО Канади в листопаді 1962 р. д-р Богдан Боцюрків, проф. політичних наук Албертського університету в Едмонтоні, опрацював проєкт програми Студійної Конференції, яку Президія УНО прийняла і на її основі, в порозумінні з Центральними ОДВУ і "Зарево" у ЗДА, приступлено до підготовки Студійної Конференції, що її переводили Президія і Крайова Екзекутива УНО і їхній Секретаріат у Торонті.

Під час Студійної Конференції у Торонті виступали з доповідями професори університетів і провідні члени УНО Канади, ОДВУ і "Зарево" у ЗДА, вбільшості пред-

ставники молодшої генерації.

Ділові наради Конференції були поділені на три сесії з трьома передсідниками, а саме: Д-р А. Н. Грановський з Міннеаполіс, ЗДА, д-р М. Суховерський з Едмонтону, Канада і п. Ю. Карманія з Торонта, Канада.

В часі Студійної Конференції виголошено такі доповіді:

"Людина—суспільство—нація; соціологічна пов'язаність і етична градація" — д-р М. Антонович, з Монреалу, Канада.

"Поняття і політично - суспільна функція ідеології" — д-р Б. Боцюрків, проф. політичних наук Албертського університету в Едмонтоні, Канада.

"Націоналізм і демократія" — д-р П. Стерчо, проф. економічних наук у Дрексел Інституті Технології у Філадельфії, ЗДА,

"Сила і слабкість московського комунізму" — проф. Ю. Пундик, проф. каледжу в Гіббінг, Мінн., ЗДА .

"Національна політика большевиків і національні процеси в Україні" — ред. О. Жданович, з Парижу.

"Перспективи української визвольної боротьби й роля української спільноти в Північній Америці" — Ярослав Гайвас, Орг. Реф. ОДВУ, ЗДА.

"Український Націоналістичний Рух як засіб визвольної боротьби, його структуральна побудова в світлі сучасних вимог"

— М. Плавюк, президент УНО, Канада.

Над виголошеними доповідями під час кожної сесії відбувалася жива дискусія, в якій привані забирали слово. Треба зазначити, що доповіді були надруковані на два тижні перед Конференцією і вислані зголошеним учасникам з канцелярії Президії УНО Канади так, що учасники мали змогу точно запізнатися зі змістом доповідей та приготуватися до дискусії. Під час дискусій порушено цілий ряд важливих проблем, які доповідачі основно вияснили.

На закінчення Студійної Конференції д-р Б. Р. Боцюрків подав такі підсумки нарад:

“В час коли на світі, коли на рідних землях, коли на наших очах тут на теренах нашого поселення проходять затяжні зміни, проходять соціологічні, культурні, духові й інші процеси, то ці зміни й процеси треба нам узгляднити в нашій ідеології, витягнути з них висновки і напрямні на майбутнє. Ми тут в умовах свободи можемо вести такі дискусії і таку перевірку наших ідеологічних і програмово - устроєвих залогень. Цієї можливості немає зараз український народ в Україні. Тому метою того роду нашої праці тут є кування цієї ідейної зброї, яку ми можемо й мусимо протиставити московському большевизмові й імперіялізмові. З нею ми мусимо повернутися чи передати її нашим нащадкам для відбудови Самостійної Соборної Української Держави.

Я думаю, що на місці буде ще раз підкреслити певні вихідні за-

ложення, які ми вважаємо основними, питоменими для українського націоналістичного руху:

1. Нація являється природною, найбільш досконалою формою людського співжиття та самореалізацій творчих потенцій людини. Лише власна, суверенна держава може запевнити існування і максимальний розвиток нації та всіх її складових елементів.

2. Примат інтересів національно - державних над інтересами складових елементів нації і держави, це передумова збереження і розвитку нації і держави.

3. Лише власними силами український народ може визволитися з під чужого панування і створити та вдержати свою власну державу.

Виходячи із цих залогень, у часі Конференції порушено низку проблем і питань, які ми вважали, що є готовими до перегляду, чи таких, яких ми не узгляднювали досі, або супроти яких у нас існували твердження, що їх відкинуло чи не оправдало життя.

Зокрема ми розглядали питання людини, суспільства і нації в державі, ми підкреслювали пов'язаність між націоналізмом і правлінням народу у своїй власній демократичній державі. Ми зупинились над процесами на рідних землях, підкреслюючи велику відповідність українського народу, підкреслюючи далекосяглі процеси, які проходять на українських землях і на яких нам приходиться базувати нашу віру, наші перспективи на майбутнє. Ми прийшли до спільного висновку, що наша

найбільша небезпека це відірватися від материка, відірватися від життя нашого народу в Україні, створити собі світ ілюзій і бажань, світ, який не відповідає більш реальному світові, який розходиться з тим, що існує, чим живе український народ на своїй землі. Наша друга небезпека, яку ми усвідомили собі, це ігнорування реальних соціологічних процесів і відносин на теренах поселення українства поза Україною. Врешті була піднесена дуже актуальна і складна, але невідкладна проблема кодифікації структури українського націоналістичного руху, яка узгляднявала б існуючий дійсний стан, географічний розклад сил та існуючі наші можливості й перспективи на майбутнє. Нам слід впровадити в практику нашої й інших організацій, які беруть участь у нашій конференції, забезпечення щороку потрібного часу для речевих, безпристрасних дискусій актуальних проблем, а зокрема присвятили основну вагу вивченню цих течій, цих процесів і перемін, які зараз проходять на українських землях. Нам, що вважаємо основною підставою ідеології українську націю в її істо-

ричній перспективі, неможливо продовжувати нашої праці, неможливе діяння без духового контакту, в наших умовах, з нашим рідним народом.

Конференція пройшла з повним успіхом, що треба завдячувати в першу чергу доповідачам, що свої доповіді поставили на високому рівні. Зміст доповідей і способ інтерпретації актуальних проблем нашого організованого життя так доповідачами як теж учасниками - дискутантами підносили значення і повагу нарад Студійної Конференції в Торонто.

З огляду на важливість проблем, які були предметом нарад і дискусій цієї Конференції, а теж з уваги на те, що в конференції взяла участь тільки обмежена кількість осіб, Президія УНО Канади рішила видати друком Збірник доповідей Студійної Конференції та в цей спосіб дати змогу ширшому загалові членства УНО, ОДВУ, "Зарево" і Братніх Організацій запізнатися із змістом виголошених доповідей і продискутованих проблем у часі Студійної Конференції в Торонті.

Е. М.

Вступне слово п. М. Плавюка на відкритті Студійної Конференції

Студійна Конференція із задуму переминюється в дійсність. Стає вона черговим кроком в наших прямунаннях до реалізації наших завдань.

Яка її ціль та чому ми якраз тепер відбудуємо її? Відповідь на те не легко дати, бо треба входити в ряд справ, що зумовляють її. Але хоч коротко хочу звернути Вашу увагу на такі моменти, що спричинили її.

Перш усього це зміна умов, в яких доводиться нам працювати. Ми вже від довшого часу завважуємо пекуче питання, яке стоїть перед нами: чому ми належимо до нашої організації, чому наша організація є націоналістична, яку відповідь дає наша організація на проблеми, з якими стрічаємося щодня і які нам треба розв'язати, чи які мають вплив на нас.

Ніде правди діти, що ці питання не нові і нелегко на них дати відповідь. Ба щобільше, ми усвідомляємо собі, що в сучасності приналежність до організації суспільно-політичної формації, це не така самозрозуміла справа, це не надто атракційна справа, бо вона давно вже перейшла з площини приємності в площину обов'язку.

Минувся етап, коли інстинкт самозбереження диктував нам потребу об'єднання. Це не означає, що зникли всі загрози для нас. Ні! Навпаки, вони ще складніші, як були в давноминулому. І то му не всі їх відчують і усвідомляють. І тому, що справа прина-

лежності до організаційних формацій не є справою самозрозумілою, не є автоматично налагодженою нашою спільнотою, як щось невідкличне, незаступиме — перед нами в усій ширині виринула проблема, яка просто вимагає від нас цяти холодно і обосновану відповідь. чому ми організуємо наших людей, та як і на яких основах ми це думаємо робити.

І в аналізі тих справ ми знайшли три площини, в яких мусимо дати щирі і ясну відповідь, що ми думаємо про ці справи і яке наше відношення до них. Ми назвали, що нам вдалося досягнути навіть синтезу обов'язків в наших рядах а саме, обов'язків супроти України, супроти країни нашого поселення і супроти нашої спільноти в цій країні. Але в суспільному житті синтеза є дуже невловна справа. Синтезу важко робити в умовах життя, активності, бо ж у таких умовах чинники, що їх хочемо синтезувати, зміяливі. Вони не є мертвими хемічно первнями, які змішані разом, творять певний тип речовини. В суспільному житті всі ці три фактори вічно змінливі і те, що вдалося синтезувати вчора, сьогодні може бути перестарілим чи одностороннім.

І тому ми маємо відвагу сказати, що ми не маємо амбіцій робити чи на цій, чи по цій Студійній Конференції ще одної синтези. Ні! Ми хочемо присвятити увагу аналізу проблем, що мають основне

відношення до тієї ролі і місця, яке в нашому організованому житті приділюємо українській проблематиці. Ми хочемо усвідомити собі, чому нам тими питаннями інтересуватися, чому шлях до розв'язки тих питань є під знаком українського націоналізму. І якщо наша дводенна конференція допоможе усвідомити нам всім ці складні питання, то ми зможемо сказати, що зроблений початок був щасливий. Підкреслюю початок, бо уявляю собі щонайменше дві дальші студійні конференції, а саме: одну присвячену шуканням за нашим місцем і нашим відношенням до країни нашого поселення, а другу до нашої спільноти в цій країні. І щойно у висліді цих трьох конференцій ми зможемо знайти достаточну кількість продуманого матеріалу, що може служити нам допомогою у формуванні нашого організаційного обличчя, нашої плятформи.

Сталося так, що наші шукання в тому напрямі були співзвучні із намаганнями наших ідеологічно-споріднених організацій ОДВУ і "Зарево". Вони разом із іншими націоналістичними формациями підготовляються до П'ятого ВЗУН. І тому ми спільними силами піднялися цієї конференції. Ми бачимо в ній нагоду з'ясувати нашу думку до проблем, які будуть інтересувати наших братів і сестер, що будуть брати участь у тому ВЗУН. Як бачите, обов'язки перед нами нелегкі. Ми зможемо їх осягнути у співпраці між доповідачами й учасниками Студійної Конференції.

Відкриваючи формально цю Студійну Конференцію, почувався

до приємного обов'язку подякувати Центральному Проводу ОДВУ в ЗДА, Центральному Проводу Академічного Товариства "Зарево", що у співпраці з нами доложили зусиль, щоб ця Конференцію підготувати. Я переконаний, що всі ми, повинні бути зокрема вдячні тим членам організації чи поза нею, які підняли обов'язку опрацювати доповіді, і які сьогодні ці доповіді виголошать. Тому на цьому місці вітаючи представників Центральних Організацій ОДВУ, ОДВУ репрезентує сьогодні пан Президент проф. Олександр Грановський, представників "Зарева", яке репрезентує Голова п. Павло Дорожинський, зокрема маю велику присмність вітати на нашій конференції не тільки в характері доповідача, але в характері представника нашої ідеологічно спорідненої організації Української Національної Єдності з Франції, редактора "Українського Слова" в Парижі, активного учасника українського націоналістичного підпілля, Члена Проводу Українських Націоналістів п. Олега Штуля-Ждановича.

Ми маємо перед собою майже комплетний склад усіх доповідачів, я не буду представляти їх тепер, кожний з них буде представлений на самому початку перед виголошенням їхньої доповіді. Я тільки попрошу до слова заступника Голови КЕ УНО п. Сенатора Павла Юзика, а відтак попрошу до слова ред. Штуля. Пане Сенаторе, вітаю Вас тут, де Ви почуваєтеся як в себе в хаті, прошу Вас до короткого слова.

ПРИВІТ СЕНАТОРА П. ЮЗИКА

Президенте УНО, Президенте ОДВУ і Президенте "Зарева", Шановні Учасники цієї Студійної Конференції! Я в першій мірі хочу сказати, що мені дуже приємно бути на такому Зборі, де дискутується справа життя і буття українців поза Україною і також дискутується справа України. Ці справи є нам дуже близькі. Всі ми є українського роду, а тому саме нас, живучих в країнах поза Україною в Канаді і Америці, ці справи також дуже живо доторкають. В Канаді, ми маємо певну роль і місію — робити вклад у це життя, в справи, які є важні для цілого людства, а особливо в справу волі народів і волі людини. Я дуже тішуся, що ми вже дійшли до того етапу нашого розвитку в Канаді і Америці, що можемо класти основи для нашої

акції в Канаді і Америці та в інших країнах поза Україною в справі допомоги українському народові. Я дуже радий, що ми маємо таких людей, які глибоко застановляються над різними проблемами України, проблемами Канади й Америки, і я сподіюсь, що вислід цієї першої Студійної Конференції буде дуже позитивний і дасть почин до того, що ми в Канаді і в Америці будемо більше працездатні, зробимо більший вклад праці для України, бо як мені, так і всім Вам залежить на тому, щоб Україна знайшла своє належне місце в колі вільних народів світу.

М. Плавюк: Я дозволю собі попросити на передсідника цієї Першої Сесії проф. А. Грановського Президента ОДВУ у ЗДА.

СЛОВО ПРОФ. А. ГРАНОВСЬКОГО

— Високоповажаний Пане Президенте УНО Канади, Дорогий Гостю з Європи п. ред. Штуль-Жданович, Високостойний Сенаторе Юзик, Шановні Учасники нинішньої Студійної Конференції, членк УНО, ОДВУ, "Зарева" і всіх їх Братніх Організацій, Високостойні Гості, Друзі Націоналісти! Від ОДВУ я маю обов'язок передати Вам, найщиріший привіт від Центральної Управи ОДВУ і всіх БО і також побажати найкращих успіхів у нарадах.

Мені припала велика честь очолити першу Сесію нинішньої Студійної Конференції, приготовану стараннями Центральних

Управ УНО Канади, ОДВУ і "Зарева" в ЗДА. Я дуже дякую за честь і довір'я, а особливо ВП. п. Миколі Плавюкові, стерничому та господареві цієї Конференції.

Моя функція зосереджується на відкритті першої Сесії Студійної Конференції та її переведенні. Часу маємо дуже мало, а перед нами для дискусії є цікаві доповіді видатних членів нашого середовища. Прошу всіх учасників вислухати ці доповіді дуже уважно, взяти участь в діловій дискусії, притримуючись порушених тем. Тому, що я не маю окремої доповіді на цій конференції, дозволю собі сказати кілька вступних

слів, щоб надати, такби мовити, тон.

Український Націоналістичний Рух нашого середовища мав до сить ясо витичений шлях своїх дій і настанов. Життя одначе не стоїть на місці, і ми мусимо в калейдоскопічному русі світових подій, коли ззаходять моменти й потреби, глянути на пройдений шлях і зробити підсумки успіхів, невдач та недотягнень. В житті немає теж нічого досконалого і навіть найкращі програми ідей і настанов потребують поправок, удосконалень, змін, цього вимагає саме життя і поступ. Коли глянути однак на пройдений шлях ОУН нашого середовища і його рух, то треба відзначити, що він нині має високий престиж, є в пошані всіх свідомих українців, у своїх послідовників і всього українського народу. До нього і до сьогоднішньої конференції прислухається і наше суспільство, прислухаються також міродайні чинники, коли вони серйозно застановляються над ходом подій на сході Європи.

Аналізуючи пройдені етапи, треба ствердити, що наш Рух займав правильні позиції, оправдані подіями недавнього минулого.

Також треба твердо зазначити, що ми недопильнували багатьох проблем і можливостей, що їх давали історичні нагоди, через брак відваги, або через брак відповідної приготованости. Навіть і тепер ми недопильнуємо тих великих важливостей, які просто самі напрошуються до більш зіграної дії. Ми не є аж так слабкі, щоб не відігравати позитивну роль свого призначення навіть і на еміграції.

Наш рух має великі розумові сили, навіть велике фахове вишколення, з небудь яким практичним досвідом, щоб об'єднано і зіграно зробити кращий поступ у визвольній боротьбі за ідеали та намічені цілі нашого Руху. Ми застрягли в безплідних групових спорах і тупцюємо на місці без найменшого поступу тоді, коли в світі відбуваються монументальні події в різних ланках людського задуму й заінтересування.

УНРух має провірити свої сучасні позиції, витичити свою власну лінію не тільки ідеологічних настанов, але мати свою власну лінію активної політичної дії та всесторонньої визвольної боротьби за життєві ідеали української нації. Змаг нашої ідеї має перемогти, коли ми заглянемо до справ, як належить. Для того треба виробити певну стратегію майбутніх дій та потягнень.

Притому наші основні національні принципи мають бути, на мою думку, такі:

1. Непорушна основа свободи людини і її всеобіймаюча людська гідність з рівними правами перед законами української держави.

2. Ціль української людини, особливо українського націоналіста, є відродження української національної держави з рівними правами для всіх її членів, без огляду на расове походження і релігійне віроісповідання.

3. Устрій української національної держави має бути оснований на принципах національно-культурно-історичних традицій з демократичними поступовими засадами, повною свободою і рівними правами для тривкого добра

держави і всіх громадян з рівними правами і однаковими можливостями розвитку.

4. Необмежений розвиток усіх культурних і економічних потенціалів українського народу на українській території в найширших українських межах.

5. Вільні й рівні взаємовідносини української національної держави зі всіма іншими державами всего світу для взаємної користі й розвитку, та охорони

спільних людських і державних прав з відповідними історичними призначеннями українського народу і української держави на суходолі та в морях географічного розташування, навіть і на трьох континентах. Можливо, що сьогоднішня і майбутні конференції зрушать великі розумові і національні потенціали і сили нашого середовища до тих майбутніх призначень, що чекають на нашу організаційну творчу дію.

ПРИВІТ РЕД. О. ЖДАНОВИЧА ВІД ПУН

Беручи до уваги чисто діловий характер цієї Конференції, я не маю ніякого наміру затримувати ходу її дій, її праці. Все ж не можу відмовитися від приємного обов'язку передати привіт від Проводу Українських Націоналістів і зокрема голови Проводу УН Вільної Конференції.

Живемо в часах незвичайних зрушень, виняткових змін, великих зламів, як дуже правильно було сказано у вступному слові. І слід якнайшвидше, якнайбільше поспішати за тими зламами, кожноразом роблячи синтезу етапів, витягаючи висновки.

Український Націоналістичний Рух стоїть напередодні великої події — Великого Збору Українських Націоналістів. Якщо цей Збір має принести рішення, витягнути висновки, які були б твердою основою дальшої праці, то для цього необхідно провести широку творчу працю на низах. І є тепер на часі основна зміна в методах праці. Оскільки давніше подібні події в житті УНРуху проходили так би мовити зверху, по-

стільки сьогодні показалося абсолютно необхідним провести підготовчу працю знизу, шляхом широких контактів, шляхом праці найширшого націоналістичного активу, найширшого кола людей, яким ці справи лежать на серці.

Тому окреме признання належить організаторам цієї Конференції, яка є першою з цілого ряду подібних інших конференцій. Тому цілком зрозуміло, що ПУН прив'язує виняткову вагу до цього першого кроку, який є не тільки важливим кроком на шляху підготовки Збору, але який є важливим етапом на шляху зміни взагалі метод нашої праці у ділянці духової творчості.

Прив'язуючи незвичайно велику вагу вислідів цієї Конференції, ПУН сподівається якнайскорших підсумків її, щоб вони стали основою для праць дальших конференцій.

Не від себе, бо я є учасником і доповідачем Студійної Конференції, але від Проводу Українських Націоналістів бажаю Конференції якнайкращих успіхів.

Д-р М. АНТОНОВИЧ

ЛЮДИНА — СУСПІЛЬСТВО — НАЦІЯ: СОЦІОЛОГІЧНА ПОВ'ЯЗАНІСТЬ І ЕТИЧНА ГРАДАЦІЯ

ВСТУП

Усі системи думок, як би ми їх не окреслювали і як би ми їх не називали, поставали і постають не як якийсь надхнення згори, а внаслідок скомплікованих обставин історичної долі, традицій, характерних рис даного суспільства, його вірування, соціального укладу, культурного рівня, впливів сусідніх суспільств, тощо.

З цього вже ясно виходить, що кожна така система, ідеологія, чи світогляд вбирає в себе різні думки не лише односторонні, але й противників, досвід попередників, а поряд з тим вона хоче дати даній спільноті ідеал майбутнього кращого життя, протиставляючи його минулому чи теперішньому недосконалому станові. Таким чином всі такі системи складені з різних, не завжди співзвучних первнів і хоч прихильники даних рухів залюбки твердять, що їх ідеологія є ясна і логічно завершена, насправді з первнів системи можна скласти декілька подібних систем.

Це зокрема торкається соціалізму. Скільки суттєвих різниць є між думками таких теоретиків соціалізму, як напр. Сен Сімон, Ляссаль, Маркс, Каутський, Сталін; додаймо до цього систему думок сучасних лейбористських діячів, чи теперішньої західноєвропейської соціал-демократії. Поряд із

спільними й подібними думками цих соціалістів чи соціалістичних рухів є також багато відмінних, а навіть протилежних думок, які було б трудно звести до спільного знаменника.

Вищесказане відноситься також до українського націоналізму. І тут можна було б визначити декілька різних хоч подібних систем. Назвемо декілька прізвищ: Донцов, Липа, Вассіян, Андрієвський, Ольжич. Кожний з них мав чи має свою систему думок, що відрізняється у дечому від інших. Ба що більше — можна розрізнити три фази націоналізму Донцова (напочатку 20-тих років уенерівський націоналізм, 30-і роки — донцовізм і від 40-их років елітаризм, кастократизм — отже фактично заперечення націоналізму). Все ж таки націоналізм решти нами названих діячів можна було б звести до спільного знаменника.

ЛЮДИНА

Парадоксом треба назвати явище, що деякі ідеологи нехтували і нехтують людською одиницею, хоч вони творять свої системи для поліпшення життя якоїсь людської громади, в ширшому чи вужчому пляні. Ще дивнішим є той факт, що в минулому дуже часто саме такі системи думок, в яких окремій людині та її правам при-

свячено якнайменше уваги, отримували підтримку широких мас.

Системи думок, в яких висказані ідеї поневолення, чи придушення людей, чи людських спільнот, з яких би то не було причин, треба рішуче засудити. У цьому часто грішили не лише політичні, але й релігійні провідники, які часто на неповноправне животіння засуджували не лише інакше думаючих, але й своїх прихильників. Політичні — марксистки, релігійні — секти.

У минулому також деякі націоналістичні ідеологи робили ту помилку, що нехтували людською одиницею чи проповідували негуманні ідеї супроти більших чи менших груп людського суспільства. Речі це надто добре і широко відомі. Згадаємо "The joy to kill" шитат Дж. Лондона, засаду підкреслену Донцовим у "Націоналізм". І між українськими націоналістами були прихильники таких крайніх ідей, а коли ці ідеї здійснювано в житті, тоді ми переживали глибоко трагічні події, яких наслідки відчутні дотепер.

З другого боку інші націоналісти, як Липа з його "любов'ю до української людини", чи Ю. Васіян у його історіософічних працях, чи О. Ольжич ставили людську одиницю завжди на відповідну базу з її вільним волевиявленням та іншими цінностями.

Досить характерною з цієї точки зору є недавня дискусія в Україні, під час якої засуджено Миколу Вінграновського за те, що він посмів сказати, "я син, а не слуга народу". Очевидно советська критика його засудила, бо ж советська система саме по-

будована на поневоленні одиниці, отже московським можновладцям видалося небезпечним, що хтось відмовляється від того, що би бути слугою, а хоче бути сином, цебто повноцінним членом родини (в даному разі широкої родини — нації). Цей вигляд дуже маркантний і він виявляє, як не можна краще базу більшевизму та його намагання придушити людину навіть у чисто теоретичній площині.

Людина, людська істота є основним елементом всього суспільного життя на землі. Без неї, без її творчого інтелекту не було б жадного поступу, не було б і пізнання історії, цивілізації, культури та цілеспрямованости. Тому до людської одиниці треба ставитися з належною повагою — не можна її придушувати, непотрібно обмежувати, насильно вкладати у вузькі рамки створені іншою недосконалою і в той чи інший спосіб обмеженою істотою чи групою їх.

Свобода, вільне волевиявлення стають передумовою дальшого прогресу людства, творять базу, на якій людство може йти до нових висот і досягнень. Усе, що стоїть на шляху до кращого життя людини у майбутньому треба поборювати і усувати.

З другого боку немає потреби обожувати людську істоту. Цю помилку роблять деякі інтелектуальні кола на заході і в наслідок того доходять до абсурду: проголошують людину самоціллю і поборюють всякі рамки людського суспільства. Цей індивідуалізм врешті приводить до анархізму

і до заперечення доцільності всякого соціального життя. Ці ідеї не менше шкідливі для існування людства і людської спільноти, як і протилежні ідеї підпорядкування людини якимсь тоталітарним системам з поневоленням і запереченням основних людських прав.

Не диво, що іноді постають дуже складні питання у зв'язку з взаємовідношенням між свободою і необхідними обмеженнями, які існують у всіх без винятку суспільних групах. Теоретично ці питання дуже трудно вирішувати, однак вони дуже упрощуються, а іноді й без дискусій зникають, коли взяти конкретне життя в його нормальних рамках. Тут дуже багато залежить від виховання і від внутрішнього наставлення людини — громадянина. Одні і ті самі закони чи звичаї можуть декому уважатися обмеженням свободи, а для другого це прості норми, які уможливають краще співжиття між людьми. Нам доводилося зустрічати людей, які примусове їждження автом правим боком уважали обмеженням особистої свободи. Але ось серйозніший приклад: примус ходити з особистим документом дехто може на цьому континенті уважати обмеженням свободи, в той час, коли в деяких культурних і демократичних державах Західної Європи це самозрозумілість. Таких прикладів можна навести багато. Тут дуже багато залежить від звичаїв, темпераменту і світогляду даної людини, чи групи людей.

Іноколи обмеження можуть ста-

вати обтяжливими для людей. Чим далі, тим більша кількість громадян даної спільноти усвідомляє собі зайвість якогось законного обмеження і починає його поборювати. У суспільствах з демократичним устроєм існує законна змога застарілі чи обтяжливі обмеження усунути шляхом мирної еволюції чи нормального опиту громадян.

Іноді, коли обмеження торкаються надто основних, засадничих питань, чи коли нема змоги, як у тоталітарних країнах, вводити зміни чи усувати мирним шляхом обтяжливі й шкідливі обмеження громадян, наростають революції. Ці революції можна назвати "нормальними", коли велика більшість даних громадян вважає існуючий стан ненормальним і намагається силою довести до поліпшення стану і "ненормальними", коли обтяжливі обмеження відчуває лише незначна меншість громадян, яка, не зважаючи на це, з особистих користей хоче насильно змінити існуючий стан. Такі революції можуть принести більше лиха ніж користи, бо ж замість одних обмежень приходять інші, часом далеко гірші. Доброю ілюстрацією цього може послужити революція проти царату в березні 1917 року і большевицька революція в листопаді.

СУСПІЛЬСТВО

Людина ніколи не буває відокремленою, за винятком ненормальних, чи надзвичайних відносин. Арістотелеве "ціоон політikon" стало такою загально визнаною теоремою, що доказувати її

на цьому місці, мабуть, зайго. Людина створює певні групи, які допомагають людині краще виконувати важливі функції охорони її прав, мастку, безпеки, тощо.

Всі людські твори суспільства недосконалі. Існують триваліші і менше тривалі громади, органічні і менше органічні, справедливі і невинправдані, при чому невинправданими громадами називаємо ті, які постають з метою експлуатації ширших чи вужчих верств населення даної громади чи сусідніх з нею. Керманічі таких груп силою, інерцією чи обманом, тримаються при владі і, використовуючи своє становище, поневолюють інших чи наміряються поширити свої володіння. Це типові колоніальні країни, яких у минулому було багато, а найтипівішим представником їх у сучасності є Советський Союз.

Іноді буває так, що в наслідок певних потреб постає якась організація (вужчого чи ширшого значення), а опісля в наслідок диференцій, та різних інших складових процесів, яким ми, на жаль, на цьому місці не можемо присвятити глибшої уваги, ця організація, незважаючи на те, що вона в минулому виконувала задовільно свої функції і тим самим була позитивним і прогресивним явищем в історії, стала пережитком і перешкодою на шляху до дальшого розвитку. Тут прикладом можуть послужити деякі монархії європейського континенту. Утримувати далі при житті такі організми ненормально і шкідливо.

За час свого існування людство творило і продовжує далі творити різні групи, при чому основною ціллю таких творів можуть бути дуже різноманітні міркування, прагнення, симпатії, тощо. Базою для таких груп можуть бути більше чи менше органічні спільні інтереси — родові, племінні, національні, релігійні, мистецькі, економічні, гуманітарні, тощо.

В наслідок того маємо тисячі і десятки тисяч різних організацій ширшого чи вужчого характеру, які незвичайно різняться щодо характеру, завдань, значення чи кількості організованих осіб. Різноманітність цих соціологічних груп збільшується ще в наслідок людського характеру, певних моральних основ, виховання, традиції, освіти та її рівня, замилювання, темпераменту, бажання влади чи наживи, взаємовідносин і взаємовпливів, релігійних вірувань, тощо. У залежності від переваги одних елементів над другими і їх взаємодії, витворюються певні спільні риси, інтереси, звичаї, які стають спільним набутком даної групи, а це дає право, очевидно з певними обмеженнями і винятками, говорити про характерні риси даної суспільної групи, не генералізуючи надто цих тверджень. На цій підставі дехто говорить про спільні характерні риси нації, в той час, як скептики уважають, що таких узагальнень робити не можна. Все ж таки маємо безліч праць, які описують характерні риси окремих народів і писані вони часом відомими соціологами. У всякому разі узагальнення необхідні

і навіть, якщо в наслідок узагальнень трохи скреслюються подробиці, все ж таки вони дають змогу краще зрозуміти дану соціологічну групу, яку не можемо вивчати.

З розвитком людства і його диференціацією дуже урізноманітнилися і ускладнилися форми організованого життя людства. Цей процес продовжується. Однак, є певні крутерії, які нам допомагають вкладати явища в певну схему і визначати важливіші і менше важливі соціотвори сили.

Візьмемо наше високорозвинене суспільство, в якому існує безліч товариств, що об'єднують людей спільних зацікавлень. Маємо спортові, наукові, літературні, образотворчі, туристичні чи інші товариства спільного і спеціального зацікавлення. Членство в такому товаристві не перешкоджає даній людині належати до інших подібних товариств і груп.

Справа різко міняється, коли маємо діло з важливими соціологічними групами, як наприклад релігійна чи національна. Трудно собі уявити, щоб хтось водночас належав до двох різних віроісповідних чи національних груп. У часті в одній такій групі виключає приналежність до якоїсь іншої подібної стилі групи. Часом важливість приналежності до такої групи (релігійної чи національної) сповнює глибоким патосом і деякі крайні елементи під впливом своїх глибоких почувань починають підпадати під вплив виключності. Доки хтось уважає свою націю чи своє віроісповідання для себе найкращим,

доти ще все в порядку. Зрештою це ж зовсім нормально, що я, як українець, українську націю люблю найбільше. Гірше, коли цей особистий момент узагальнюється і виставляється закон, що всі інші віроісповідання чи нації нічого не варті. Це вже симптоми небезпечні і їх треба оминати. У нашому культурному суспільстві приналежність до якоїсь соціотворчої групи може сповнювати гордістю дану людину, але це ще не управнює ту людину ненавидіти всіх інших.

НАЦІЯ

Упродовж історичного розвитку маємо різні чинники, які сприяли створенню важливих суспільних груп. Серед них економічні, політичні, географічні, звичаєві, релігійні, соціальні, родові, племінні та національні (чи, обережніше кажучи, етнічні) виявлялися найбільше формуючими і найміцнішими.

Комуністична ідеологія ставить на перший план, як найважливіший формуючий чинник саме економічні інтереси. Звичайно економічні фактори дуже важливі і їх не приходиться недоцінювати, а проте вони не вирішують і не вияснюють всіх питань, тимбільше що іноді, зокрема коли йдеться про минулий час, трудно на підставі неповних даних зробити безспірні висновки. Карпатська Україна економічно довгі століття не була або була дуже слабо пов'язана з материком, ба що більше, можна було б сказати, що вона й тепер більше пов'язана географічно з Мадярщиною ніж з Укра-

їною, а все ж таки ця частина української землі рішуче заявляє свою волю належати до України і являється невід'ємною частиною нашої території.

Релігійна приналежність також відходить на задній план, коли йдеться про одну націю, хоч не завжди в минулому воно так було, а ще й тепер приналежність до різних церков може викликати внутрі нації серйозні тертя, які не завжди легко полагодили. У середньовіччі, коли приналежність до народу не відіграла такої важливої ролі, як релігійна приналежність, віроісповідання було головним формуючим чинником суспільного життя. У старій київській Русі бачимо спершу родові формуючі групи населення, опісля племінні, а ще пізніше державні і релігійні, що дуже часто в тій добі було одним і тим самим.

Большевицькі ідеологи залюбки визнають тверді закони розвитку суспільних груп від матриархату, через патріархат до родового устрою, опісля час творення племен, народів, а завершенням цього процесу має бути безкласове суспільство всіх народів і їх злиття в одну (очевидно московську) націю.

Вже самі преміси невідповідні: знаємо з історичного розвитку різних народів, що ці форми не є обов'язково фазами, через які переходять примусово всі спільноти. У деяких народів ми не знайдемо слідів патріархату, чи матриархату. У деяких народів процеси проходять швидшими, у деяких повільнішими темпами.

Зате дуже часто релігія як формуючий чинник відіграє переважливую роль, хоч комуністи не приписують їй такого значення.

У залежності від того, які явища переважають і формують суспільство, ми маємо з певними застереженнями право говорити про такі або інші епохи. Ми вже згадали, що в середньовіччі головним формуючим чинником була релігія. Розвиток з одного боку науки, а з другого боку політичного життя переформував у XVII і XVIII стол. життя в Європі так, що замість релігії прийшли на перше місце інші соціотворчі первні, а в першу чергу відчуття національної гордості і спільноти.

Націоналізм (беремо в даному разі цей термін у якнайширшому значенні цього слова) не прийшов сам, відірвано і окремо. Як це не дивно, деякі націоналістичні формації залюбки протиставляють націоналізм демократії, чи лібералізму. Ідеться звичайно про непорозуміння. Поширення науки, світогляду та ідеї рівноправності, які породили демократію, стали також основою націоналізму. Ба що більше. Без демократії (очевидно маємо на увазі не політичні доктрини сучасності, а світоглядові ідеї минулого) і висунення нації на той високий п'єдесталь, на якому вона тепер перебуває і сам націоналізм був би неможливий. Демократія прочистила ґрунт, усунула нерівність між людьми перед законами, різні привілеї, стани, тощо і лише на цій базі можна було говорити про висунення нації, як найвищої цінності людства, за яку варто навіть вмерти,

коли вона знаходиться в небезпеці. Обидві польські революції в XIX стол. (1830-31 і 1863 рр.) були засуджені на невдачу, бо їх підіймала шляхетська верства, а широкі кола населення відмовилися її підтримати, бо знали, що в створеній тою шляхтою незалежній державі вони далі були б поневоленою і безправною групою людей, хоч може у т. зв. "своїй державі".

Трохи інакше формувався український нарід і завдяки певним передумовам він міг сформуватися трохи раніше. З уваги на де-націоналізацію вищих верств українські маси протистояли назагал чужинецьким поневолювачам, політичним і соціальним, а на великій частині нашої землі — пани-поневолювачі були ще й іншого віроісповідання, що й поглиблювало різниці між народом і панами. Ці та й інші моменти мали величезне значення для формування своєї нації. У нас помічасмо, власне кажучи, цікаве парадоксальне явище, що ідею нації, її обґрунтування дали вищі верстви українські, ще не зде-націоналізовані, а опісля широкі верстви переймають цю ідею і перекладають в життя, а шляхті не лишається місця в рамках нації і рештки її переходять у чужий табір. Це мало і свої негативні наслідки, але не так уже неправі наші хлопомани та народні демократи, як Єфремов, тощо, коли вони говорили про безклясовість української нації. Ця теза засуджена більшовиками, але ті дані, які більшовицькі учені проводять на її заперечення, це фактично вий-

нятки. Звичайно — безклясовості не буває і протягом XIX століття почали з народньої гущі творитися свої кращі люди — згадаємо лише Смирєнка і Чикаленка — але вони не встигли створити своєї власної кляси суспільства і вповні відділитися від своїх братів і сестер по нації, а навпаки, жили їх інтересами.

XIX сторіччя принесло велике піднесення у національному розумінні. Визвольні війни грецького, німецького, італійського та балканських народів, щоб згадати лише декілька з них, поширили ідею націоналізму і зробили її головним явищем життя.

Звичайно процес самосвідомості і революційного чи еволюційного піднесення ідеї нації до великих висот не відбувався у всіх народів одночасно і однаково. У деяких націй, які мали свої держави традиційно і не зазнавали національного тиску, національна свідомість часто виливалася в боротьбі за економічні і соціальні права, у деяких націоналізм дуже скоро вироджувався в імперіялізм і колоніялізм, а в деяких це була боротьба за об'єднання окремих держав в одну спільну національну державу.

Для тут народженої молоді мусимо підкреслити, що ми термін нація вживаємо в середньо-східно-європейському значенні, а не західно- або північно-американському. На заході термін нація є однозначний з державою, а в нас він означає окремішність етнічну й історично-соціальну; цей розподіл вносить дуже багато непо-

розумінь, з якими ми зустрічаємося майже щодня.

Сюди належать також питання денаціоналізації. Це прикре явище, з яким ми боремося тут, можна було б розглядати також з двох точок зору: 1) нація; 2) батьківщина; приналежність до української нації не протирічить державній приналежності.

З теперішньої точки зору можна сказати, що хоч період націоналізму ще триває, однак він не однаковою мірою проявляється. Самостійні держави тепер намагаються поволі знаходити спільну мову і об'єднувати свої держави в економічні чи військові союзи, які забезпечать ще краще розвиток даних націй на майбутнє. Інші ведуть ще визвольну боротьбу за свої національні права, а націоналістична ідея для них є основною рушійною силою. До таких націй належатиме ще довгий

час українська, білоруська, грузинська та інші європейського континенту, а також багато націй, народів і навіть ще покищо племен в Азії та Південній Америці. Відступлення українців сьогодні від ідеї націоналізму, себто припинення боротьби за національні ідеали в усіх можливих сферах життя, було б однозначне з самогубством і з непростимою легководушністю. Тому сьогодні ще настирливіше, ніж будь-коли передше, перед нами стоїть справа звільнення цілої України з під московської окупації і створення на її території суверенної української держави. Щойно перейшовши цю фазу розвитку і певний етап вільного державного життя, ми зможемо дійти до стадії, в якій сьогодні країни західної Європи творять економічні спілки і забезпечують даліші етапи розвитку своїх народів.

Б. БОЦЮРКІВ

ПОНЯТТЯ І СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ ІДЕОЛОГІЇ

Готуючи мою доповідь, я в основному поставив собі три споріднені завдання: Перше — коротко і по змозі популярно проаналізувати так широко вживане (і зловживане) в нас поняття ідеології, зокр. в соціологічному аспекті, щоб уточнити деякі засадничі рамки, в яких нам прийдеться розглядати ідеологічні, програмові, устрівні й політичні проблеми українського націоналізму. Моє друге завдання — це, виходячи із залогень першої частини доповіді, з'ясувати, які основні елементи ідеології українського націоналізму слід, на мою думку, залишити поза дискусією, як аксіоматичну базу для критичного перегляду інших, похідних аспектів ідеології, що їх попередня постановка була

поставлена під сумнів досвідом і практикою останніх десятиріч, або що їх не додумано до кінця чи поминено у розробітці ідеології українського націоналізму. В останній частині доповіді я коротко характеризував ці дискусійні чи нерозпрацьовані аспекти ідеології, які по мойому повинні б стати в центрі дискусій на Студійній Конференції та прикувати і в майбутньому увагу наших інтелектуальних кадрів.

Спонукою для цих міркувань та, взагалі, для нашої конференції, це — з одної сторони — зтяжний застій в українській політичній думці, зокр. коли йдеться про теоретичні проблеми українського націоналізму, а з другої сторони — заклики до “де-ідеологізації” української політики, що висувуються в деяких еміграційних колах, як зрозуміла, але, на мою думку, не продумана до кінця реакція на ідеологічний догматизм в лоні націоналістичного середовища.

I.

Саме поняття ідеології відносно недавнього походження. Вперше, мабуть, появляється воно під кінець XVIII ст. у писаннях призабутого французького мислителя Дсетют(а) де Трейсі, який вкладає в це поняття аналізу ідей, не з позицій метафізики, а з точки

зору їхнього коріння в культурі й психології. В часи Імперії термін “ідеологи” вживається Наполеоном в принизливому сенсі (“доктринери”) по відношенні до інтелектуалів республікансько - революційних поглядів. Щойно Маркс та Енгельс піддають поняття ідеології соціологічній аналізі з позицій історичного матеріалізму. На їхню думку (що мала чималий вплив на дальший розвиток соціології мислення), ідеологія — це “фальшива свідомість” соціальної класи (за винятком ідеології пролетаріату, якого суб’єктивні класові інтереси Маркс і Енгельс утотожують із “об’єктивною” тенденцією історії). З марксистської точки зору, отже, ідеологія — це “рефлекс” класового інтересу, намагання соціальної класи, свідомо чи несвідомо, “об’єктивізувати”, оправдати у мнимо “загальному”, “універсальному” сенсі свої власні класові інтереси у протизагу інтересам (і ідеологіям) інших соціальних клас. Не зв’язуючись із філософськими категоріями марксизму та не обмежуючи явища ідеології до соціальної класи, сучасна соціологія в основному прийняла поняття ідеології, як суб’єктивне групове мислення, як намагання “об’єктивізувати” інтереси даної групи. Пізніші праці по цьому питанні значно поширюють чи кваліфікують концепцію ідеології: Наприклад, Фройд і його школа, узгадують пов’язаність ідеології із природними гонами та бажаннями, що домінують, підсвідомо, чуттєве життя людини; Сорель, Парето та інші, вказують на

іраціональний, чуттєво - волевий, квазі - релігійний аспект ідеології, як суспільно - групових “мітів”, “деривативів”, “секулярних релігій”; знову ж німецький соціолог К. Мангайм характеризує ідеології і утопії як “ситуаційно трансцендентальні ідеї”, але звужує в той же час поняття ідеології до “світогляду характерного для (існуючого) періоду”, а ідеї, що змагають до радикальної зміни “статус кво” — революційне мислення, він називає “утопіями”.

Усвідомлюючи **групово - суб’єктивний зміст ідеологій**, сучасна соціологія вважає саме існування ідеологій, за **об’єктивне**, універсальне явище. Ідеології, незалежно від їхнього змісту чи ступня розвитку — питомі усяким суспільним групам. В остаточній аналізі, існування ідеологій — це явище пов’язане з іраціональним, чуттєво-волевим, релігійним аспектом людської природи, людини як “гомо політикус”, як морального і моралізуючого створіння. Без системи вартостей (що її можемо назвати ідеологією, коли вона застосовується як етичне мірило суспільного життя та коли ця система вартостей має суспільні консеквенції) — неможливе довше існування ні суспільних організацій, ні політичних партій, ні суспільства взагалі. Що саме відрізняє політику (назвімо її умовно боротьбою за суспільну силу, за вплив на людське поступовання, за владу) від режиму джунглі, це те, що у боротьбі за самозбереження у джунглі звірята не шукають етичного оправдання своїх вчинків, що бракує їм пито-

мої людям тенденції розцінювати явища життя категоріями добра і зла. Т. зв. об'єктивні явища і процеси людського життя набирають суспільної актуальності й історичної конкретності, лише тоді, коли їх суб'єктивно починає усвідомлювати людина в світлі суспільних вартостей.

Політична ідеологія — це система понять, через яку політичне угруповання намагається: (а). зрозуміти суспільно - політичні явища, зокрема суспільно - політичне життя свого народу в сенсі його історичного цілеспрямування та градації вартостей; (б). в такому сенсі оправдати цілі та інтереси даного політичного угруповання; та (в). емоційно й волево мобілізувати людей для організованого здійснення цих цілей та інтересів шляхом здобуття державної влади чи впливу на неї. Відношення між ідеологією та політичною практикою обосторонне: ідеологія прояснює шлях практиці, надає їй цілеспрямованості та дає критерій для оцінки і узагальнення окремих подій, процесів, з другої сторони практика збагачує ідеологію, перевіряє її життєздатність, справляє і доповняє її. Ідеологія являється важливим елементом політичної сили, зокрема коли, попри волево - емоційну мобілізацію членів даної політичної групи, вона промінює й назовні, з'єднує прихильників між неавтентичними і байдужими та демобілізує ідейно і морально противників. Іншими словами, потужність, політична ефективність ідеології міряється не лише інтензивністю її впливу на дії її пок-

лонників — членів даної політичної групи, але й екстензивністю впливу даної ідеології, що в свою чергу залежить від того, наскільки вона відбиває широко-сприйнятті, “універсальні” вартості й аспірації людей поза рамками даної групи поза межами даного народу.

Оскільки ідеології суб'єктивні, їхня правильність чи неправильність не може бути повністю доказана емпірично, фактами; доказувати можна лише більшу чи меншу успішність даної ідеології у реалізації цілей, що їх поставило собі дане політичне угруповання, тобто на базі досягнень даного угруповання. Попри критерій їхньої ефективності, ідеології можна критикувати і з таких позицій, як логічна пов'язаність і послідовність складових елементів ідеології; міра, до якої вона відзеркалює фактичний стан речей та реальні можливості розвитку; та ступінь, до якого ідеологія реалізується у практиці даним політичним угрупованням (“слова і діла”).

Ідеології можна класифікувати за низкою критеріїв: (а). за їхніми філософськими заложеннями (ідеалістичні, матеріалістичні, емпірично - критичні); (б). за внутрішньою структурою (суцільні або “чисті”, еkleктичні або “мішані”); (в). за ступнем розроблення, систематизації ідеології (“завершені”, “незавершені” чи нерозвинені); (г). за діпазоном, обсягом проблем, що їх охоплює ідеологія (“всеобіймаючі” або тотальні, “обмежені” або часткові); (г). за їхнім трактуванням відношення між одиницею і спільнотою

(індивідуалістично - космополітанські, колективістичні); (д). на основ їхньої концепції людської вдачі та ролі розуму у розв'язці суспільно - політичних проблем (раціоналістичні, іраціоналістичні ідеології); та (е). на базі їхнього наставлення до суспільно - політичної дійсності (збереження "статус кво", зміна існуючого стану речей). Користуючись такими критеріями в класифікації й аналізі ідеологій, не слід однак забувати, що вище згадані категорії—це "чисті типи", аналітичні конструкції, що у фактично існуючих ідеологіях звичайно виступають в суміші, у різних комбінаціях.

Для аналізу ідеологічних позицій українського націоналістичного руху особливо актуальний ще й інший критерій класифікацій ідеологій, а саме критерій, який поєднує в собі епістемологічні закладки даної ідеології із психологічним наставленням до неї її визнавців. Цей критерій можна б назвати "відповіддю на питання, наскільки можливе знання політичної істини даним угрупованням". Тут ідеології (і їх визнавців) можна класифікувати за такою градацією: *догматизм* (абсолютизм) — *консерватизм* — *ревізіонізм* — *релятивізм* — та, умовно, ідеологічний *нігілізм*. Екстремні позиції повищої градації — ідеологічний догматизм та нігілізм взаємно себе стимулюють та ховають у собі нищівні суспільно - політичні наслідки. Ідеологічний догматизм, що базується на претенсії до посідання абсолютної і ексклюзивної політичної

істини, на претенсії непомильності — не лише породжує параліч творчої ініціативи, умиртвення критичної думки та відрив від життя серед визнавців догматичної ідеології, але й неухильно приводить до тоталітаризму й застосування терору супроти критиків і опонентів такої ідеології в лоні власного народу. З другої сторони, ідеологічний нігілізм, що, виходячи із абсолютного скептицизму щодо суспільних вартостей, відкидає всяке ідеологічне мислення—не лише паралізує організовану суспільну дію та розв'язує сгоїзм, але й у відсутності ідейних мірил мусить признати силу, як єдиний "реальний" політичний аргумент.

II.

Ідеологія організованого українського націоналізму після невдачі українських визвольних змагань склалась в значній мірі, як реакція на ідеологічні закладки провідних політичних партій періоду визвольних змагань, зокрема як реакція на утопічно - раціоналістичні аспекти ідейної спадщини М. Драгоманова і його послідовників. В між-воєнні роки, зокр. під впливом писань Д. Донцова і його школи, український націоналізм на Західньо - Українських Землях еволюціонує в напрямі іраціоналізму із наголосом на вольовість, моральний релятивізм, ексклюзивність, культ сили, елітаризм, колективізм та ідеологічну тотальність ("всеобіймаючість"). Сприяли цьому процесові як намагання озмислити причини невдачі визвольних змагань, так і недостатньо критична інтерпре-

тація тоталітарних ідеологій і режимів в Італії й Німеччині, а передусім умовини, організація й тактика підпільно - революційної боротьби.

Сучасні ідеологічні позиції трьох націоналістичних угруповань виявляють існування трьох наставлень, оцінок пройденого етапу українського націоналізму. Це (1). догматична позиція, що відкидає всякі зміни в ідеології, як "опортунізм" а то й "зраду"; (2).радикально - ревізійністична позиція з тенденціями до прагматизму; та (3). осередня позиція, де зударяються ці дві тенденції та де відчувається тяготіння до більше обережного перегляду ідеологічних позицій українського націоналізму.

Догматична позиція по відношенні до ідеологічних позицій міжвоєнного періоду, яка сьогодні втримується в основному на емоційній лояльності, дисципліні та інтелектуальній інерції — найменш сприйемлива з таких моментів: (а). ледве чи треба доказувати те, що ні одна людина, ні одно політичне угруповання не має дару непомильності в суспільно - політичних справах, що не в силі вони відкрити "вічні", "незмінні" політичні істини, що в силу обмежених можливостей людського ума такі політичні істини лише до того ступня правдиві, наскільки вони підтверджуються практикою, наскільки вони відбивають дійсність суспільно - політичного життя, що в свою чергу підпадає змінам передбаченим і непередбаченим; (б). досвід тоталітарних режимів вказує на пов'язаність

між ідеологічним догматизмом і політичним тоталітаризмом з його нищівними політичними, суспільними і культурними наслідками, на зв'язок між диктатурою, безконтрольною і необмеженою владою — та дегенерацією політичного проводу; (в). далекосяглі зміни, як в положенні українського народу, так і в міжнародній ситуації вимагають їхнього узгляднення в ідеологічній площині, якщо ідеологія має сповнити свою питому функцію в сучасних умовах українського націоналістичного руху.

У світлі досвіду останніх десятиріч, у конфронтації ідеології з практикою, на базі вивчення змінених обставин, в яких знайшовся український нарід на рідних землях, на основі вивчення процесів сучасного міжнароднього життя — українству у вільному світі відкривається нова перспектива, з якої необхідно озмислити пройдені етапи української політичної думки. Зокрема це відноситься до українського націоналізму, де слід перевірити життєздатність окремих його залогень та їх політично - програмових похідних та внести в ідеологію необхідні зміни, уточнення і доповнення. Але такий критичний перегляд ідеологічної спадщини неможливий з позицій заперечення ідеологій "взагалі", наївного за судження всяких ідеологій, як "зайвого" баласту, що, мовляв, внеможливило раціональну, реалістичну політику.

Всяка критична ревізія ідеології мусить базуватися на узгодненні певних вихідних ідеологіч-

них залогень, що являються для неї основними, принциповими та які тому мусять залишитися поза дискусією. Така аксіоматична база для ідеологічної ревізії необхідна не тому, що дані принципи заложення це “непомильні”, “вічні” істини (хоч з другої сторони, такі заложення не можуть бути абсурдними, але мусять базуватися на творчому озмисленні дійсности), але тому, що без такого узгіднення принципових позицій немає критеріїв і рямок для дискусії, неможливий критичний перегляд похідних стверджень ідеології, політичних, програмових, устроєвих і інших питань.

Такими основними, вихідними заложеннями, яких не опрокинув досвід українського націоналістичного руху та які визначають його ідеологічну *питоменність*, являються постуляти:

1. Нація — це спільнота історично пов'язана вузлами спільної батьківщини і походження, мови, культури і ментальности, свідомости спільної історичної долі та, зокрема, волі до перманентного, спільного і суверенного життя.

II. Нація являється природною, найбільш досконалою формою людського співжиття та самореалізації творчих потенцій людини.

III. Лише власна, соборна і суверенна держава може забезпечити тяглість існування і максимального розвитку нації і її складових елементів; лише через власну державу стає нація повноцінним історіо-

творчим чинником, підметом міжнародного життя, повноправним членом всесвітньої сім'ї народів.

IV. Примат інтересів національно - державних над інтересами складових елементів нації і держави (одиниць, соціальних класів і верств, суспільних “природних” і “добровільних” груп, політичних партій і окремих земель) — це передумова збереження розвитку нації і держави, а посередньо — і передумова збереження і розвитку цих же складових елементів нації і держави.

V. Лише власними силами може український народ визволитися від чужого панування, створити і втримати власну державу.

III.

Виходячи із цих аксіоматичних залогень, необхідно творчо змислити такі похідні питання, які або нерозроблені як слід в ідеології й програмі українського націоналізму, або яких дотеперішню постановку поставив під сумнів досвід націоналістичного руху чи досвід інших народів. На нашу думку, в цю категорію входять такі проблеми :

1. Роль критичного розуму та моралі у політичному і суспільному житті, як внутрі нації так і у взаєминах між народами — у противагу виключному наголосові на фанатичну віру, волю й силу; межі моральної “самовистачальности” та “суб'єктивної правди” партії, нації та держави; відносна роль раціональної дискусії, дисцип-

ліни, маніпуляції та насильства у розв'язці конфліктів внутрі нації, у формуванні національної політики, у міжнародних взаєминах.

2. Природа взаємовідношення та роля в нації і в державі як людини - одиниці так і тих "природних" спільнот і "добровільних" спілок, що в них проходить безпосереднє, "щоденне" життя людини, в яких формується її настанвлення до життя та через які вона усвідомлює себе як громадянина та бере участь у національно - державному житті. Взаємовідношення між інтересами одиниці й цих "менших" спільнот і спілок та інтересами все-національними та шляхи їх гармонійного поєднання; пов'язаність між розвитком цих "пром'яжних" суспільних формацій та розвитком нації і держави.

3. Проблема рівності людей в аспектах біологічному, моральної автономії одиниці та ідеальному (на родоправстві, рівні права й обов'язки) з однієї сторони, та нерівності людей в аспекті зокр. "політичного", провідницько - організаційного талану з другої сторони. Природа політичної еліти як соціологічного факту, її формування, роля в суспільно - політичному житті, поновлення та обставини її дегенерації. Відношення між "проводом" і "народом" з точки зору доброї влади, що поєднала б лад із свободою, провідництво із фактичною відповідальністю перед народом.

4. Питання внутрішнього правопорядку (влади права), його етичних основ та інституційних гарантій, конституціоналізм; межі законного примусу та ефективні

гарантії прав одиниці, суспільних об'єднань, національних меншин.

5. Політичні партії, їх функція в політичному житті, зокр. в таких ділянках як національне волевираження, виховання й організація політичного проводу, формування державної влади, формування й критика державної політики; партійна система й функція, форма й рамки політичної опозиції в державі.

6. Питання політичної організації і влади "перехідного періоду" — стадій визвольної боротьби, ліквідації советських устроєво-політичних та економічних форм, закріплення та стабілізації національної державної влади.

7. Найбільш досконалий (з точки зору прикмет, структури і стремлінь українського народу, історичного досвіду та реальних можливостей) остаточний устрій української держави. Зокрема, питання тягlosti й спадкування верховної державної влади; формування та взаємовідношення законодавчої, виконної та судейської галузей влади; природа виборчої системи та її взаємовідношення з партійною системою; репрезентація та участь національних меншин у державній владі; взаємовідношення між центральною владою та місцевим самоуправуванням; взаємини між церквою й державою; економічно-соціально та культурно-виховна роля держави; організація збройної сили та органів внутрішнього правопорядку і їх відношення до державної влади.

8. Соціально-економічний лад в українській державі, зокр. пи-

тання відносної ролі приватної, кооперативної, муніципальної, державної власності; організація окремих економічних інтересів та їх роля в формуванні державної політики; відношення між політичною і економічною демократією, гарантії економічних прав; роля держави в плануванні й регулюванні господарки й соціально-економічних взаємин.

9. Відносна роля права й сили в міжнародних взаєминах; українська концепція справедливого міжнародного ладу, зокр. проблема реалізації в світовому масштабі принципу національної незалежності; становище до міжнародних організацій, зокр. до “наднаціональних” економічних і політичних спілок; наша оцінка впливу технологічного поступу, зокр. в ділянці воєнної техніки (ядерна зброя), на міжнародні взаємини.

10. З перспективи досвіду останніх десятиріч необхідно переглянути міжвоєнну оцінку, як тоталітаризму, так і демократії, зокрема з точки зору співвідношення між націоналістичним світоглядом та демократією, як таким методом правління, який забезпечить тяглу гармонійність мотивів між державним проводом (народом) шляхом періодичного перегляду мандату керівництва громадянами та їх ефективної змоги замінити склад керівництва, коли воно втратило довір'я більшості громадян.

11. Врешті, разом із повищими питаннями, слід теж переглянути деякі питання програмово-устроєвого порядку, що відносяться безпосередньо до організовано-

го націоналістичного руху. Зокрема йдеться про визначення його місця у визвольній боротьбі та в українській державі, його внутрішньої організації та, в період еміграції, його взаємин із іншими політичними угрупованнями та із ідейно спорідненими організаціями українських поселенців у вільному світі. Ключевою проблемою, якої розв'язка в значній мірі визначить постановку повищих питань, являється питання зближення, співпраці та ідеологічно-програмової і організаційної консолідації трьох віток українського націоналістичного руху. Безпристрасне вивчення ідеологічних, програмових, устроєвих, тактичних і інших розходжень зараз існуючих між цими трьома вітками, річева й добросовісна дискусія цих розходжень між речниками трьох націоналістичних угруповань, щире шукання спільного знаменника, як в теоретичній площині так і в площині конкретних, практичних заходів — це перші і необхідні кроки в напрямі відновлення єдності націоналістичного руху.

Перегляд зарисованих вище ідеологічних, програмових, устроєвих та політичних питань мусить виходити із основного, глибокого вивчення духових і соціологічних процесів в Україні, враховувати як тривкі елементи національної вдачі, культури й традиції, так і нові явища в соціальній структурі й суспільно-політичній думці в Україні. Узгляднюючи останні, ми очевидно мусимо розрізняти між явищами й процесами накинутими окупантами і чужими й шкід

ливими для українського народу, що їх він ніколи не сприйняв і які він відкине у своїй державі — та тими новими явищами й процесами, що випливають з природи українського народу, йдуть по лінії його стремління, являються природними стадіями його розвитку, чи які своїм характером вже невідкличні.

Переглядаючи ідеологічно-програмові питання українського націоналізму, не слід шукати “новизни задля самої новизни”, чи механічно переносити на український ґрунт ті суспільно-політичні концепції й інституції, що не вкладаються у історично-культурні та психологічні рамки українства. Тому, з однієї сторони, треба уважно проаналізувати з перспективи сучасного положення і змагань українського народу всю спадщину української політичної думки, зокрема писання предвісників українського націоналізму, його пізніших теоретиків і публіцистів, що вилучивши вже неактуальні, скороминаючі, помилкові елементи, “данину часу”, зберегли живими для сучасного і майбутнього покоління ці тривкі думки, ствердження й узагальнення, що в них схоплені основні вартости української духовости, озмислені тенденції розвитку українства та розгорнені перспективи майбутнього. З другої сторони слід нам повністю покористуватись досвідом набутим українською еміграцією у вільному світі, вивчити практичне функціонування державних устроїв інших країн, та проаналізувати лекції визвольної боротьби й державного будівниц-

тва народів, що визволились від колоніальної залежності.

Для цих завдань є в нас на еміграції сприятливі умовини: незужиті енергії, кваліфіковані кадри та пригожий інтелектуальний клімат для систематичного опрацювання й безпристрасної дискусії цих питань. Цих умовин немає в Україні, там московсько-большевицькі окупанти та їх вислужники-малороси у зародку жорстоко придушують всяку творчу українську політичну думку, що не вкладається у а-пріорну офіційну схему — синтезу великодержавного російського націоналізму, ленінсько-сталінського тоталітаризму й марксистської есхатології. Від українців у вільному світі, від їхніх інтелектуальних кадрів чекає український народ в Батьківщині саме цієї творчої політичної думки, кування й постійного вдосконалювання української ідейної зброї, позитивних вартостей, що їх він протиставить чужим, накиненим ідеям окупанта. Не слід нам відпекуватись від цього відповідального завдання під претекстом, що “ми лиш емігранти”, що “український народ мусить визволитися сам” і що “не емігрантам дано накидати йому свою думку”. У формуванні ідей, у розробленні політичних теорій і програм, що мали тривкий вплив на долю народів — незалежно від того, як ми оцінюємо зміст і наслідки цих теорій і програм — емігранти відіграли немалою ролю; згадати б хоч Мацціні, Герцена, Бакуніна, Маркса, Леніна, теоретиків сіонізму і низки сучасних проти-колоніальних рухів, згадати б вклад в

українську політичну думку емігрантів: Драгоманова, Липинського, Сціборського, Васіяна. Коли "говорить зброя" мовчать не лише "музи", але й у величезному напруженні волі й віри во ім'я абсолютної єдності і дисципліни, замикається на час збройної боротьби й критична політична думка. Критична рефлексія, самоаналіза, перевірка вартостей, намічення дальших шляхів приходять, як гегеліянська "птиця Мінерви", аж після бою, "підвечір" і напередодні завітрянного бою. Так було після невдачі визвольних змагань 1917-21 рр., така пора рефлексії і творчого озмислення на зріла й тепер після величезного напруження, зривів і розчарувань періоду останньої світової війни.

У мене немає ілюзії, що на всі порушені вище питання у нас зразу знайдеться відповідь, що всі наші відповіді на ці питання будуть безпомилкові, що саме порушення деяких із цих питань (не згадуючи вже про відповіді) знайдуть загальне схвалення, що не викличуть вони в декого тривоги, мовляв, критична дискусія деяких встановлених понять зможе внести ідеологічну розгубленість, "захитання віри". Але у ріці життя,

у чергуванні поколінь, у розвитку подій — у нас немає іншої надійної зброї проти петрифікації, заостеніння думки і відриву від дійсності, як ділова, щира і безпристрасна дискусія між тими, яких єднає незмінний спільний знаменник — ідеал соборної і суверенної української держави.

В основному в нас є три шляхи, які необхідно пов'язати в майбутньому розпрацьованні ідеологічної, програмово-устроєвої та політичної проблематики. Це (а). індивідуальна праця в тій ділянці по лінії спеціальних кваліфікацій і зацікавлень; (б). тематичні студійні конференції чи семінари, як для з'ясування і критичного обміркування вислідів такої індивідуальної праці, так і для плянування і координації тієї праці; та (в). публікування вислідів індивідуальної праці та праць і дискусій конференцій - семінарів у формі окремих статей і збірників для обзнайомлення з ними і їх критичної оцінки ширшими колами українства. Треба надіятися, що ця перша наша студійна конференція дасть добрий початок і поштовх до дальшої систематичної і плідотворчої праці в цих трьох площинах.

ПРОФ. Ю. ПУНДИК

СИЛА І СЛАБИСТЬ МОСКОВСЬКОГО БОЛЬШЕВИЗМУ

Розгляд сил і слабостей московського большевизму мусить бути попереджений двома застереженнями:

1. Не маючи змоги особисто спостерігати ССРСР знутри, ми мусимо ґрунтуватися на спостереженнях інших людей, які останніми часами відвідують ССРСР і передають свої спостереження, часом досить глибокі і правильні, а частіше досить поверховні, і на аналізі советських матеріалів доступних нам. Тому наші висновки не завжди можуть бути наукові, а часом можуть навіть ґршити деякою суб'єктивністю. У моїй аналізі я намагаюся оминати гріх суб'єктивності, наскільки це є можливе, бо лише такий підхід

може дати правильний образ справи.

2. В аналізі сил і слабостей московського большевизму я не збираюся аналізувати військово-господарчої сили й потенціалу московської імперії. Хоч цього потенціалу не можна перекреслити як важливого фактора у сучасному й майбутньому змаганні Москви за панування над світом, то все ж він у великій мірі узалежнений від духовно-політичної сили Москви.

Поскілки московський большевизм у своїй теорії є продуктом ідей марксизму і вживає ці ідеї як знаряддя своєї експансії, постає питання, наскільки сильними й успішними виявили себе ці ідеї в московській практиці. Треба наперед застерегтися, що 45 років, до того ж перерваних воєнними зрушеннями, є відносно коротким часом на те, щоб оправдати чи відкинути практичність і реальність ідей. А все ж вже й тепер можемо зробити деякі важливі висновки щодо основних залогів марксизму у московській практиці. Ці висновки досить парадоксальні: *Московський большевизм виявляє свої найбільші тріщини й слабості якраз у сфері його офіційної ідеології, а його сила ґрунтується на тих ідеях, які марксизм відкинув як буржуазні й віджилі, а саме на національних ідеях і традиціях, — до того ж досить*

реакційних традиціях, — московського народу.

ПЛЕХАНОВ: — “ЦАРСЬКИЙ ДЕСПОТИЗМ З КОМУНІСТИЧНОЮ ПІДКЛАДКОЮ”

Ще в 80-тих роках минулого століття Плеханов писав, що накинений силою соціалізм перетвориться у “політичного виродка на зразок китайської чи перувійанської імперії, приведе до відновлення царського деспотизму з комуністичною підкладкою”.

Передбачення Плеханова здійснилися в практиці московського большевизму, бо ж большевицька революція в Росії була не тільки накинням силою марксистського соціалізму, але й запереченням Марксової теорії про законну послідовність розвитку суспільства від примітивного комунізму, через феодалізм і капіталізм, до “наукового комунізму”, який наче б то мав бути ідеальним завершенням суспільного ладу й людських взаємовідносин.

Ніякий суспільний лад, писав Маркс, не зникає, “поки всі виробничі сили, для яких в ньому є місце, повністю не розвинулися; а нові, вищі виробничі відносини ніколи не з’являються, поки матеріальні умови їхнього існування не дозріли в лоні старого суспільства”. Тому й соціалізм, як переходова стадія до повного комунізму може, за цією Марксовою теорією, прийти на зміну капіталізму тільки тоді, коли капіталізм досягне свого повного завершення і дозрівання.

Я не збираюся тут аналізувати правильність Марксової теорії;

на протязі 80 років від смерти Маркса життя вже заперечило багато його “наукових” висновків. Йдеться тільки про те, що большевицька революція в Росії була “незаконно народженою дитиною” марксизму, бо ж Росія 1917 року щойно починала переходити від феодалізму до капіталізму. Ленін накинув силою комунізм, який, як передбачувава Плеханов, привів до “відновлення царського абсолютизму з червоною підкладкою”.

Ми не знаємо і правдоподібно не знатимемо, наскільки реальні й практичні були б ідеї Маркса в умовах “природньо дозрілого” комунізму. Ані Маркс, ані Енгельс, ніколи не з’ясували докладно своїх поглядів на те, як мало б виглядати комуністичне суспільство, а зокрема питання того, як погодити колективізм системи з особистою свободою людини. Мені здається, що комуністичний колективізм неминуче мусів би оформитися в політичний абсолютизм в умовах складності модерного господарського й суспільного життя. Тому теж советська “царська імперія з червоною підкладкою” є логічним оформленням марксизму. А все ж її практика наглядно заперечила цілий ряд ключових тез марксизму.

СОВ. ДЕРЖАВА — ЗНАРЯДДЯ ПАНУЮЧОЇ КЛЯСИ

Однією з таких тез було твердження про те, що ліквідація приватної власності виробничих засобів зліквідує класові різниці між людьми і визиск людей. В московській практиці визиск не тільки не зник, а ще більше поси-

лився, бо на місце багатьох і тому відносно слабих капіталістів прийшов один сильний і монопольний визискувач, держава. А класовий поділ оснований на власності виробничих засобів змінився досить різким класовим поділом, основаним на силі влади над іншими і встановлений цією владою в яскравій нерівності розподілу дібр. На зміну старій царській аристократії прийшла нова советська аристократія, “нова кляса”, як її окреслив Мілован Джілас. Дуже прикметно, що як відмічує Маркшпа Фішер у її дуже цікавих споминах з недавньої поїздки до Москви, цю класову ієрархію приймає пересічна советська людина, і то навіть ті, які вродилися й зросли під комуністичним режимом. Як щось з волі Божої, щось, чому противитися не можна; як наслідок цього, стара московська традиція “тузання”, як писав Шевченко, вищим нижчого, а той ще нижчого, під звуки пристосованого до нових обставин “ура! гуля наш батюшка, гуля!” збереглася незміненою в новій теоретично безкласовій советській державі.

У цьому, з одного боку, є елемент сили московського большевизму, бо створює з упривілейованої кляси свого роду “преторіанську гвардію” для захисту “здобутків революції”, а радше здобутків цієї упривілейованої групи; її доля і життєві інтереси утотожнилися з інтересами системи і в ім'я цих інтересів ця група готова захищати саму систему. Держава у советській практиці дійсно

стала знаряддям пануючої кляси.

З другого ж боку, ця класова зрізничкованість криє в собі зародки слабости системи. Советський пролетаріят одного дня може почати по новому читати “Комуністичний маніфест” і робити з нього небажані советським капіталістам висновки, ті самі висновки, до яких дійшов Маркс, тобто необхідности нової революції.

Чи були минулорічні робітничі страйки в Новочеркаському, Камерові й інших містах доказом назрівання тієї свідомости, годі сказати. У всякому разі вони є показником того, що советський пролетар починає думати, що й йому належаться якісь права у т. зв. пролетарській державі.

СПРОБА ПРИМИРИТИ ПРОЛЕТАРІЯТ

На мою думку, схвалена 22-им конгресом у жовтні 1961 р. програма партії має один з головних завдань заспокоїти наростаюче невдоволення советського пролетаріату. Програма обіцяє підняти високо рівень матеріяльного життя так, що у 1980-тих роках СССР мав би перейти вже в давно обіцяну стадію комунізму, в якому кожен працюватиме по його спроможі, а діставатиме згідно з безплатними постачаннями деяких предметів і обслуг щоденної потреби.

Особливо цікаві є ті точки програми, які наголошують велимінування існуючих великих різниць у заробітних платнях і допущення ширших мас населення до участі в органах державно-

го правління через часту зміну виборних осіб у цих органах. Ці пункти з одного боку є важливим визнанням самою партією існуючої соціально - економічної нерівності і зосередження влади в руках обмеженої групи "преторіянців"; а з другої, доказом намагання партії заспокоїти советський пролетаріят обіцянками про більшу рівність і демократизм. Підтвердженням цього є заява Хрущова на тому ж Конгресі: "Володимир Ілліч учить нас реалізму в політиці. Можна малювати найяскравіші перспективи, намічувати найвищі темпи господарського розвитку; але коли самі робітники не усвідомлюють потреби реорганізації суспільства, коли вони матеріально не зацікавлені, накреслені плани не будуть успішно здійснені".

ПРОВАЛ МАРКСИЗМУ В СОВ. ПРАКТИЦІ

Неспроможність дотепер подолати матеріальні потреби суспільства є другою слабою стороною і доказом провалу марксизму в совєтській практиці. За Марксовою теорією, робітники в капіталістичній системі засуджені на постійну нужду, бо власники виробничих знарядь присвоюють собі всю надвишку праці робітника; до того ж твердив Маркс, капіталістична система виробництва нездібна побороти постійні господарські кризи і тим самим зорганізувати раціональне використання господарських засобів. У соціалістичній системі, при відсутності приватного визиску і при суспільному плануванні виробництва, господарство розвинеться

краще, раціональніше, без перебоїв і криз, і на користь всьому суспільству; нужда, безробіття і визиск, які за Марксом характеризують капіталізм, зникнуть самі по собі після ліквідації капіталізму.

Зайво вказувати на те, наскільки Маркс помилявся. Вже хоч би порівняння післявоєнного господарського розвитку в комуністичних країнах з розвитком у капіталістичній Західній Європі говорить само за себе. Совєтська господарська система виявила свою перевагу над рільною системою Заходу лише в одному відношенні, а саме можливості плянового зосередження всіх засобів країни на досягнення певної визначеної мети військово - політичного чи пропагандивного значення, от хоч би Спутників чи Лунників. Абсолютна контрола над господарськими засобами дає також Москві спромогу поширювати її впливи в світі через господарську допомогу.

Але, як видно, внутрішні господарські труднощі примусили Москву в останніх двох роках обмежити навіть цю пропагандивно важливу зовнішню господарську допомогу, яка з приблизно одного мільярда рублів у 1960 р. зменшилася до 300,000 рублів у 1961 р.

Ще кілька років тому і закіння і совєтська преса робили багатолучу про незвичайно високі показники річного господарського росту СРСР від 1956 р. Як показує останній звіт господарської комісії Об'єднаних Націй, ці показники в останніх роках сильно зменшилися і відстають від визначе-

них новою програмою і 5-річним пляном плянів; наприклад, в 1962 р. загальна продукція зросла лише на 6% замість заплянованих 8.5%. До того ж треба пам'ятати, що офіційні совєтські показники є не зовсім вірогідні і вклячують великий відсоток недоброякісної продукції, що стверджує й сама совєтська преса.

Найслабшою ланкою в совєтській господарській системі є сільське господарство, просто тому що роно найменше надається до системи безособової власности. Ще колнсь соц. теоретик Кавтський примушений був признатися, що в тих випадках, де великі й малі господарства обробляються тими самими знаряддями й з тим самим знанням, менші господарства виявляють себе кращими, бо зацікавлення селянина у видобутку з його власного господарства є далеко більше і глибше, ніж зацікавлення найнятого робітника у великому господарстві. Ілюстрацією цього факту є совєтські ж таки дані про те, що пересічний врожай картоплі з одного гектара землі у 1959 р. бур 11.6 тонн на присадибних ділянках і лише 6.6 тонн в колгоспах і радгоспах.

Знов таки, як і у всьому господарстві, сільсько - господарська продукція в останніх роках, замість рости, зменшується і відстає від намічених плянів. Згідно з совєтськими ж таки даними, прибутки селян таки зменшуються; так, наприклад, в Ростовській області вони були в 1960 р. на 15% нижчими від прибутків у 1957 р.

Нема сумніву, що кожна країна, яка намагається на протязі

кількох десятків років, зліквідувати кількасотлітню господарську відсталість, мусить переживати "труднощі рости". Однак совєтські господарські труднощі коріняться в самій системі, а саме в бюрократизмі. — Троцький свого часу писав, що "важкий хвіст бюрократії переважив голову революції", — в браку особистої ініціативи і особистого зацікавлення в праці. Про велике значення цього особистого зацікавлення свідчить факт, що присадибні ділянки, цей невеличкий залишок приватної власности в ССРСР, постачає більше половини городини, яєць і молока і 40% м'яса для всього ССРСР. А як протилежність цього можна згадати заяву міністра сільського господарства ССРСР Бенедіктова, про те, що в 1956 р. радгоспи вперше (!) оплатили самі себе (Бенедіктов скоро після цього полетів з посади).

Виникає питання, чи кооперативно - колективна система взагалі не надається до господарського життя? Успіх жидівських колективних господарств "кіббуцім" примушує мене вагатися дати абсолютно негативну відповідь на це питання. Треба однак пам'ятати, що успіх "кіббуцім-ів" полягав у великому ідеалізмі членів цих кооперетив. Як видно, і Маркс осногував свою теорію комуністичного суспільства на апріорному припущенні, що члени цього суспільства будуть також ідеалістично віддані суспільній справі. Комунізм в Марксовому розумінні мав бути не тільки перебудовою господарсько - політичної системи, але й перебудовою самої людини в цій

системі, бо ж людина, на думку Маркса, це продукт системи виробництва.

“Загальна сума виробничих відносин, — писав Маркс, — творить економічну структуру суспільства, цю справжню основу, на якій виростає правна і політична надбудова і якій відповідають певні форми суспільної свідомості. Виробнича форма в матеріальному житті визначає загальний характер суспільних, політичних і духових процесів життя. Не свідомість людей визначає їхнє життя, а навпаки, їхнє суспільне буття визначає їхню свідомість”.

СОВ. СИСТЕМА НЕ ВИХОВАЛА “ІДЕАЛЬНОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ЛЮДИНИ”

Згідно з цією теорією, приватно - власницька система веде до людського загарбництва, — так у вузькому приватному, як і в ширшому національному житті, — до вузького особистого й національного егоїзму, до класового поділу й насильства, і до пониження людської гідності. У такій системі, для обезвладненого пролетаріату, за твердженням Маркса, “нічого не залишається з суспільних умов, які переважали в старому суспільстві. Пролетар не має власності; його відношення до жінки й дітей є зовсім відмінні від родинних відносин буржуазного життя, модерна промислова праця, модерне закріпачення капіталом позбавили його національних прикмет. Право, мораль і релігія стали для нього лише буржуазними забобонами, за якими засілися буржуазні інтереси”. Людина комуністичного су-

спільства без приватної власності мала б позбутися всіх від’ємних прикмет людини капіталістично - буржуазного суспільства; позбавлена егоїстичних інстинктів, — бо ж зникла приватна власність, яка формує ці інстинкти, — вона мала б жити для суспільства, і то навіть не у вузькому груповому, чи національному розумінні, а в ширшому світовому розумінні, бо ж для пролетаря не існують “національні забобони”: гасло життя для людини комуністичного суспільства мало б бути “один за всіх, всі за одного!”

Тут не місце обговорювати теоретичні заложення цієї теорії. Для нас важливе те, що за 45 років існування советська комуністична система не зуміла виховати цієї ідеальної людини комуністичного суспільства, хоч середне і молоде советське покоління виховалося в повній ізоляції від впливів капіталізму. Всі свідчення тих, які мали нагоду спостерігати советських людей, а також і самі советські джерела, врешті необхідність впровадити смертну кару за спекуляцію, вказують на те, що “нова советська людина”, про яку говорить большевицька пропаганда, по суті нічим не відрізняється від “капіталістичної” людини, за винятком лише того, що советська система, здається, зменшила в людей ідеалістичні інстинкти, замість їх виховати. Не дарма Леонід Ільїчов примушений був в грудні 1961 р. ще раз закликати до кінечности винищення серед советських людей, включно до аспірацій до приватної власності і відхилень у бік буржуаз-

ного націоналізму, скептицизму й нігілізму". А з'їзд представників світових компартій у Москві в 1960 р. навіть піддав деякій ревізії Марксову теорію, заявляючи, що "прояви націоналізму і національної обмежености не зникають автоматично з встановленням соціалістичної системи", та закликаючи до боротьби проти "залишків буржуазного націоналізму і шовінізму".

НАЦІОНАЛЬНІ "ЗАБОБОНИ" І ПРИКМЕТИ НЕ ПЕРЕВЕЛИСЬ

Згідно з Марксом, пролетаріят, який творить пролетарську революцію, не має національних прикмет і "забобонів". З декларації ж компартій виходить, що пролетаріят зберігає ці "забобони" ще довго після революції. Постійна нагінка Москви на націоналізм поневолених Московією народів, поруч з намаганням тактичних дешевих поступок цим національним амбіціям, от хоч би підкреслювання "дружби" і "здійснення національних мрій" народів, є доказом великої живучости відосередніх національних сил і в самому Совєтському Союзі і в цілому комуністичному бльоці. Націоналізм і національне питання, а не інтереси світового пролетаріату, стали щораз виразніше виступати як головний фактор у взаємовідносинах між комуністичними партіями. Польський поет Віктор Ворошильські писав у 1956 р. у варшавському журналі "По prostu". "Чи я, поляк, маю питати Совєтський Союз, як полагодити польські проблеми?"

Націоналізм поневолених народів завжди був найбільш сла-

бим місцем московського большевизму; не зліквідував його терором Сталін, і ледве чи вдасться його зліквідувати його наслідникам.

"БУНТ МОЛОДИХ"

Поруч нього, як друга слаба сторінка ідеологічних підстав большевизму починає виростати проблема "бунту молодих". Я вживаю слово "бунт" у досить вільному розумінні, бо про справжній бунт годі говорити; йдеться тут про поки-що несміливі прояви серед молодих тенденції до сумніву у партію і систему. З ідеологічного боку важливе те, що така тенденція виявляється серед тих, які виростили вже в добі післявоєнній, у добі "перемог соціалістичних ідей на широкому світовому фронті", як її описує комуністична пропаганда, тобто тоді, коли, здавалось би, не могли існувати причини сумніватися у правильність партії, тим більше, що майже напередодні приобіцяної остаточної перемоги комуністичної ідеї, — встановлення комуністичного суспільства.

Фермент серед молоді має різні форми й характер. Він ще зовсім не означає, що молодь відкинула вже комунізм і готова йти на барикади боротьби проти нього. Значна частина цього ферменту, це звичайний нігілізм без будь-якого ідейного чи програмового спрямування, це звичайний бунт одиниць проти казармної одноманітності системи і проти страху. "Я все своє життя провів у страху" — говорив один студент Кляєвсові Менертові, авторові книжки

“Советська людина і її світ”. — У страху за те, що хтось прилюдно мене зганить; за те, що мені можуть відібрати мою стипендію; у страху за те, що мені можуть наказати кинути школу і їхати працювати в Сибірі;; вічно у страху! Тепер мені вже досить боятися!”

У других, це підозріння до “батьків” з ЦК партії щодо чистоти їх рук і їхньої ідейності після їхнього служіння Сталіну. Видно, що це підозріння живе, бо 8 березня 1963 року Хрущов примушений був боронити “батьків” (і себе), заявляючи: “Постає питання, чи знали керівні кадри партії, скажімо, про арешти людей тоді (за Сталіна)? Так, знали. Але чи знали вони, що заарештовували нічому невинних людей? Ні, цього вони не знали. Вони вірили Сталіну”.

Сумнівно, чи ця заява вдовольнить тих, які пам’ятають його критику Сталіна на 20-му Конгресі в 1956 р., де він оповідав про те, як одного разу, ще за життя Сталіна, він говорив з Булганіном про те, що, йдучи до Сталіна, навіть член Центрального Комітету ніколи не знав, де він опиниться після розмови зі Сталіном, — удома, чи у в’язниці. “В тодішніх часах, говорив Хрущов у 1956 р. “важко було будь-якому членові Політбюра виступити проти такого чи іншого несправедливого поступовання, проти поважних помилок і недоліків у практиці провідництва”. А ось в 1963 році Хрущов запевняє, що він навіть не підозріває ніяких “неправильностей”.

ШУКАННЯ ЗА ПРАВДОЮ

У інших, врешті, це досить небезпечний для партії симптом — шукання за правдою і повільне відкриття її.

“В серці була правда прописана
Носили її і ховали від поглядів,
Немов недозволену зброю,
Щоб з піхов у грудях дістати у
полудень

І стати до чесного бою.” —

писав скритикований партією Євген Летюк про добу “культу особи”. А київський письменник Віктор Некрасов, відповідаючи на питання молодого героя фільму “Застава Ілліча”: “Що нам робити?”, радить іти невтомно, “шукуючи правдивого шляху, правди”, бо так довго, поки людина шукає правди і відповіді на питання, вона живе”. “Задоволене, щасливе життя без питань, не є життям”, пише Некрасов.

Як видно, це шукання за правдою турбує партію, бо у своєму виступі на нараді “працівників мистецтва і літератури” 8 березня 1963 Хрущов зокрема скритикував фільм “Застава Ілліча”, його пораду молоді жити її власним розумом. А сама недавня нагінка на літературу й мистецтво це, як видно з виступів Хрущова й Ільїчова, не так очищення літератури й мистецтва від “декадентського сміття”, як радше намагання спинити в корені шукання за власною правдою, щоб молоде покоління справді тієї правди не дістало “з піхов у грудях до чесного бою”. Про це виразно заявив Хрущов на березневій нара-

ді, говорячи, що даліше толерування ідейних відхилень в літературі й мистецтві привело б до "удару по наших революційних завоюваннях в галузі соціалістичного мистецтва". По логіці боротьби, — говорив Хрущов, — справа на цьому не закінчилася б. Не виключено, що ці люди, нагромадивши сили, зробили б проби виступити проти "революційних завоювань" в інших галузях. Хрущов, видно, добре пам'ятає, що проти комуністична мадярська революція зродилася ще задовго до жовтня 1956 р., в літературному клубі імені Петєфі, і боїться, щоб це саме не повторилося в СССР.

Важко передбачити, як Москва думає порадити собі з цим шуканням правди. Ідейне виховання і перевиховання в душі партійної ідеології, як видно, не має повного успіху. Залишається стара зброя — терор, хоч може й не сталінського типу. На це натякав Корнійчук на недавньому пленумі Спілки Письменників України, радячи розкритикованим партією письменникам бути вдячним партії й Хрущову за те, "що їм розкрили очі, показали, куди вони можуть зайти, якщо проявлять впертість щодо своїх помилок". Ільїчов радив цим письменникам "мовчання теж щось означає, не ховатися в мовчання, бо воно теж виражує якусь точку зору", тобто антипартійну точку зору. А Хрущов просто заявив, що "хто проповідує ідею мирного співіснування з ідеологією (тобто свободи думання не по партійній лінії), той об'єктивно сповзає на позиції антикомунізму", а для таких, зви-

чайно, місця не може бути в комуністичній системі.

Ані наявність слабостей, які були згадані вище, ані ідеологічне шукання серед молодого покоління не означають ще, що СССР стоїть напередодні упадку або революції. Ідейне шукання обмежується лише до невеликого гурту, дуже невеликого і ніяк не оформленого в якийсь рух. Решта молоді, або вірить у комунізм, сприймає дійсність, як щось дане і незмінне або взагалі байдужа до ідеологічних справ, а просто намагається якнайкраще влаштуватися в житті.

Поминаючи мілітарну сторінку справи, один з факторів сили московського большевізму є повна й абсолютна контрола над духовним і матеріальним життям населення. В 1839 р. маркіз де Кюстін писав, що "політична система Росії не могла б пережити двадцяти років вільного контакту з Західною Європою". Теперішня повна ізоляція населення СССР не тільки від Західної Європи, але навіть і від інших країн комуністичного блоку, дає Москві змогу тримати маси населення якщо не в активній, то принаймні пасивній лояльності до режиму. А злагіднення терору, деяке покращання життєвих умов і обіцянки повного достатку за десять-двадцять років створюють в масах ілюзію того, що жити таки справді стало краще, що партія справді дбає про нарід і що комунізм, можливо, таки найкраща система. Нема сумніву, що політика Хрущова зміцнити СССР не тільки на зовніш-

ньому фронті, але, що найголовніше, зміцнити його на внутрішньому фронті, створивши ілюзію нормалізації життя і надії на його покращання під піклуванням партії. Можна без перебільшення сказати, що щойно після Сталіна совєтська перебічна людина почала утотожнювати свої особисті інтереси з інтересами держави й режиму. А це дуже важливий факт у нашому підході до розгляду питання сили большевизму. Безперечно, шукання за правдою продовжуватиметься, але потрібні будуть довгі роки на те, щоб воно могло стати масовим. Лише якась велика невдача, на зовнішньому, чи на господарському фронті, може прискіпити цей процес.

Якщо йдеться про зовнішній фронт, то в останніх кількох роках крім Куби Москва не може похвалитися великими успіхами; навпаки, в арабському світі вона втратила свої позиції і це саме можна сказати про Африку, де надії Москви на створення комуністичної бази в Гіямі не справдилися. А все ж поки в країнах поза комуністичним засягом не будуть задовільно розв'язані соціальні й господарські проблеми, до того часу Москва й комунізм лишатимуться для багатьох великою атракційною силою, а це в свою чергу допомагатиме Москві розбудовувати в уяві громадян міт про прогресивність і силу комуністичної ідеї і системи. Не дарма в Москві таку велику рекляму робили Кастрові; він потрібний Москві для внутрішньої пропаганди серед самих совєтських громадян.

ГОЛОВНА БАЗА СИЛИ МОСКОВСЬКОГО БОЛЬШЕВИЗМУ

Врешті головною базою сили московського большевизму є його московський характер і московський зміст. Якщо навіть Керенський на еміграції заявив, що краще поганий диктатор (Сталін), ніж "різання живого тіла Росії", то що тоді говорити про пересічного московського обивателя? Від смерти Сталіна тон і спосіб розбурхування партією націоналістичних московських почувань змінився, став не такий яскраво грубий, зделікатнів. Але навіть без такої сталінської пропаганди для пересічного росіянина СССР це Росія, а досягнення СССР у світі це черговий крок до здійснення старих російських імперіалістичних прагнень зробити Москву новим світовим Римом.

Як вказує Ю. Бойко, комуністична диктатура не суперечить, а відповідає природі й потребам московської вдачі; вона впливає в окреслене й організоване річище анархічну вдачу москалів, на що вказував і Федотов, кажучи, що москаль по вдачі потребує сильної руки пана і що після кожного бунту він вертається назад до свого пана, добровільно простягаючи руки під кайдани. Як писав Бердяєв, совєтський комунізм "використав російські традиції абсолютистичної форми уряду і на місце демократії, яка не увійшла ще у звичку, встановив диктатуру, яка нагадує старий царський режим. Він використав всі різності російської душі, що була в опозиції до буржуазного суспільства того періоду; використав її релігійність,

її динамізм, її прагнення до суспільної справедливості і царства Божого на землі, її нахил до самопожертви, її нечувану витривалість в терпінні, а також її нахил до грубості і жорстокості". Комунізм перебрав старі кличі московського месіанізму, ідею створення з Москви вогнища світла для освітлення "темряви буржуазного Заходу". Він став бажаним п'яним напитком для манії величності, ненависти до чужоземців і комплексу переслідування московської душі, для якої вартість речей спочиває не в їхній практичності, а в величчі. Для московського обивателя комунізм став ще одним "царем-пушкою".

Для москалів московський більшовизм став тим, чим був гіт-

леризм для пересічного німця, — здійсненням заповітних мрій про світову величч і могутність, Третім Райхом. Різниця між москалем і німцем лише в тому, що москаль буде толерувати кожного не-москаля, якщо він погодиться хреститися на московський лад і молитися Москві й московському богові. Тому так довго, як більшовизм зберігає цілість "Росії" проти "розчленителів - сепаратистів" і поки він створює перспективи того, що колись англійські принцеси і американські мільйонерші чиститимуть чоботи російському солдатові, компартія матиме в московському обивателі, — а таких обивателів є 90 мільйонів на 200-мільйонове населення СРСР, вірного союзника і надійну опору.

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ І РОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В СВІТІ

Нелегко в сучасних умовах намічувати, чи і в якій мірі визначувати перспективи визвольної боротьби українського народу. Так же само, як нелегко передбачувати розвиток подій на світовій арені. Очевидна річ, стосується це у випадку, коли ми хочемо розглядати ці перспективи на базі існуючих реальних умов дійсних, а не уявних наших і чужих сил та відношення тих сил. Значить, коли ми хочемо триматися ґрунту й бачити речі так, як вони є, а не так, як ми хотіли б їх бачити. Коли ж ми відірвемося від того твердого ґрунту, нераз дуже твердого й нам не дуже прихильного, тоді можемо уявляти собі різні рожеві, сірі, чи чорні перспективи, залежно від нашої чуттєвої й світоглядної постави.

Основним чинником, що його мусимо мати на увазі при нашій оцінці майбутніх подій і процесів, є те величезне зрушення, яке для декого виглядає аж як кінєнь-світній катаклізм, що в ньому нам довелося жити й діяти. Доба найглибших революційних перемін—це наша доба. Вони, ці переміни, переорюють усі ділянки людського життя: науку, мистецьку творчість, філософію, економіку й технологію, людські стосунки. Доба ця почалася ще в XIX сторіччі, що його дехто з наших публіцистів не розуміє і так ненавидить за “раціоналізм”, “лібералізм”, “позитивізм”, тощо. Кінця цієї доби не видно. Раз вона потрясає народи вибухами воєн і революцій, просто несамовитими винаходами й відкриттями, то знов наступає перерва неначе віддих для нагромадження сил і енергій для нових спалахів. Одні називають її “40 років революції”, інші “сторіччя революції”, одні лають “бунтом мас” і жорстоким запереченням установлених порядків і вартостей, інші славлять її “гігантним скоком вперед” і досвідком нової, може, золотої ери в житті людського роду, — одні й другі мають численні аргументи для своїх тверджень. А на всякий випадок, це епоха доґрунтовних змін, якої ні кінця ні останніх умовин завершення означити не можна.

І власне на тому всеобіймаючому тлі розвивається визвольна бо-

ротьба українського народу. Це тло в чималій мірі впливає на її перспективи та не в одному зумовлює її здобутки .

“ОДИН СВІТ” І ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА НАРОДІВ

У цьому загальному процесі особливим чинником, одним з його важливіших складників, є успіхи й неуспіхи визвольної боротьби інших народів. Фраза про “один світ” на наших очах перестає бути фразою і стає очевидним і безспірним життєвим фактом. І в цьому одному світі здобутки й успіхи одного народу запалюють інших і штовхають їх до пожвавлення боротьби. Перемога альжирських повстанців була і для нас радісною подією, а з другого боку, поразка мадярських революціонерів на барикадах Будапешту була й нашою невдачею, дарма, що одночасно вона була і слушною історичною карою за мадярський наскок на Карпатську Україну.

Ця зв'язаність, “одність” нашого світу, взаємна залежність процесів на різних континентах зростають завдяки цілому ряду різних чинників. Техніка й комунікація, наука й спорт, Об'єднані Нації й різні міжнародні з'їзди та імпрези — все це щораз більше й більше зв'язує нашу планету й усіх її мешканців в одне. Немалу роллю в цьому відіграють і відіграватимуть титанічні зусилля людини відірватись від своєї “матері-землі”: міжпланетарні польоти, далекосяжні здобутки. В безграничних міжпланетарних просторах, віч-на-віч з незбагненими новими сузір'ями, на параболах Мо-

лочної Дороги, в боротьбі за розкриття щораз дальших таємниць всесвіту, початку живого, початку й призначення — якщо взагалі таке призначення є — людського роду мешканець нашої землі дедалі міцніше відчуватиме цілу землю, як свою батьківщину, свій дім, “країну свого походження”. І через те раз-у-раз більше наявним і самозрозумілим ставатиме, що серед нас на землі немає місця на поневолення народу народом, на визиск народу народом, на знуцання. І як же дивно і нужденно на цьому захоплюючому тлі виглядають дрібні погляди й кумедні уявлення деяких людей з-посеред нас. Люди, про яких тут мова, живуть у давніх часах, їх очі замкнені на сьогоднішню дійсність і вони прагнули б усе повернути хоч років п'ятдесят назад. Вони з легковаженням відносяться до визвольної боротьби інших народів чи рас, вражаючи їх відсталими, не зрілими до самостійного життя. Через аналогію аж напрошувється, що те саме закидають нам різні наші вороги, а в першу чергу ті, що посягають по землю й працю українського народу. І тому боляче й соромно читати виводи деяких наших робітників пера, що вважали героями чужих наємників, які намагалися скинути уряд Сукарна в Індонезії, а спроби тунісців викинути французів з Туніської Бізerti висміювали, мовляв, “туніська жаба підставляє ногу”. І це роблять ті самі люди, що вимагають від чужинців зрозуміння для наших визвольних змагань та шукають приятелів серед народів світу, а

між ними і серед арабських народів. Таким чином ми, що вийшли у світ боротися за свободу, за право народів за вільне життя, за права українського народу, знаходимо між собою одиниці, які скочуються до притакування імперіалістичним хижакам.

ТРЕБА БОРОТИСЬ ПРОТИ ВСЯКОГО ПОНЕВОЛЕННЯ

Але помилявся б той, хто б думав, що очевидність розвитку до суверенності всіх народів, малих і великих, дозволяє нам чекати із складеними руками. Мовляв, сяк чи так — остаточно правильна розв'язка, перемога прийде. Воно далеко не так. У житті, в природі ніщо не приходить “само з себе”. Всього розвитку, всі здобутки є вислідом завзятої боротьби й конкуренції. Нове приходить у висліді перемоги над старим. І ніхто з сьогоднішніх пануючих не захоче здати позицій без бою. А зокрема не захочуть здати їх без бою, тяжкого бою, російські месіяністи-імперіалісти. Вони теж хочуть одного світу, але не багатого своїми кольорами й тонами, не об'єднаного своєю різноманітністю, але зведеного до одного російського знаменника з запереченням, виключенням і знищенням всіх інших. Їх “общерусский” апетит іде так далеко, що вони леліють думку не лише про одну політичну, російську, систему і єдиний їхній економічно-соціальний устрій, але й про повідують та змагають до знищення всіх мов, а тим самим і культур, щоб тільки запанувала всюди російська мова й культура. Вони не хочуть рівноядности й рівновартости всіх народів. Вони не хо-

тять допустити до “одного світу” зі свобідним, непримушеним, рівним і різним ростом усіх народів. Вони прагнуть перетворити світ в одну російську казарму, в якій унтерофіцер на “общепонятному язике” міг би наказувати народам, що для них добре й миле, а що ні. Значить, на наших очах розгортається чергова дія вічного конфлікту, тільки тепер у нових вимірах, на нових площинах. У добі, коли людство посувається могутніми кроками до остаточного звільнення нашої планети і її мешканців від чужих кайдан і поневолення російсько-большевиць-неволення, російсько-большевиць-вернути історичне колесо назад. Він хоче не лише надалі тримати поневолені ним досі народи в колоніальній залежності, але й підкорити собі ще й інші народи, щоб цим способом забезпечити себе перед новими загрозливими для нього ідеями. Він хоче зупинити й знищити весь розвиток і всі дотеперішні національні, суспільно-політичні і духові здобутки й замінити їх російськими. І через те з ним можлива лише боротьба, в якій не може бути інших цілей, ніякого іншого доцільного виходу, ніякого іншого логічного завершення, як тільки звільнення всіх народів з усіх форм національної залежності й неволі. І йдеться про те в універсальному розумінні, тобто не лише про брутальну форму поневолення народу народом, як це має місце у випадку поневолення цілого ряду народів російським народом, з усім типовим, нестерпним і нелюдським гнітом нахабної державної бюрократич-

ної машини, але йдеться також про економічний визиск, духово-культурну деградацію. Йдеться теж про ту багато лагіднішу, тендітнішу форму поневолення, яка має місце з боку великого інтернаціонального капіталу, що, посівши коштом людського поту колосальні ресурси й засоби в різних країнах, у шовкових рукавицях витискає з тих країн піт, — а як треба йому, то й кров.

НЕПОДІЛЬНІСТЬ СВОБОДИ ДЛЯ ВСІХ

Коли ми вважаємо себе націоналістами-революціонерами (а тільки тоді наш вихід за кордон має свій глузд і моральне виправдання!), то в нас мусить вистачити відваги не лише мати це постійно перед очима, але й безстрашно це голосити. Безстрашно, бо противники звільнення й рівноправлення народів, вороги ідеї “на родів вольних кола” це ж сьогоднішні найбільші потуги. Ці потуги, не зважаючи на неминучість природного розвитку проти них, не зважаючи на очевидне відмирання їхніх “вищих рас”, “третіх Римів”, “мітів білої людини”, уживають і уживатимуть усіх сил, щоб цей природний розвиток загальмувати, або хоч послабити. І в цих своїх намаганнях вони не зупиняються ні перед чим: агітацією, підкупством, поширюванням брехні, підступом, а в потребі силою та всіма іншими засобами з препотужного арсеналу всеобіймаючої війни, якщо тільки умовини дозволять їм на це. Тому для приспішення перемоги, для зменшення жертв і терпінь є тільки один шлях: боротьба. Тверда, завзята,

на кожному кроці і в кожній хвилині. Боротьба, якої ціллю є не знищення іншої людини, як люди ни, чи іншого народу, а знищення несправедливості й насильства, поневолення, що приносили й ще приносять незчисленні шкоди поодиноким народам і цілому людству. Бо в сьогоднішньому світі, неподільному “одному світі” є воістину неподільність свободи, поступу, розвитку.

Неподільність свободи для всіх — це непорушна правда, гасло нашої доби. Ця велика правда стає вугольним каменем нашого життя. Ідея ця настільки сильна і з таким життєвим еланом охоплює щораз нові простори й нових людей, що їй не важаться одверто протиставитися ніякі “міцні світу цього”. Вони намагаються різними маневрами заставити цю велику непереможну правду нашої доби служити їхнім прагненням і інтересам. Найяскравішим прикладом таких намагань є знов же власне російські більшовики. Ті докладають усіх зусиль, щоб під могутні вітри визвольних процесів у світі наставити вітрила російського імперіялізму. І тому вони деклямують про визволення народів і рівність рас, про допомогу сильнішого слабшому і подібні речі, щоб тільки приспати увагу й таким способом не лише зберегти дотеперішні завоювання Росії, але й уторувати шлях новим.

Такою тактикою вони в найкращому для них випадку зможуть на якийсь час затуманити тих чи інших людей, загальмувати розвиток тих чи інших національних колективів, але назавжди зупини

ти загальне прагнення до свободи вони не зможуть. І це є черговий факт загально-світового характеру, що так виразно впливає й впливатиме на майбутній розвиток визвольної боротьби українського народу.

Ще іншим фактором, що теж матиме своє значення в розгортанні перспектив визвольної боротьби українського народу, є розвиток міжнародних політичних ситуацій, а зокрема стосунків між двома левітанами — ЗДА і СРСР. Здається, що на цьому відтинку є можливі в ближчому майбутньому тільки такі три можливості:

а) продовження на дальші роки т. зв. холодної війни,

б) ступнева, хоч погірна і з перебоями, нормалізація стосунків, тобто переведення в життя російської концепції мирної коекзистенції,

в) гаряча війна.

В усіх цих умовах український народ буде змагатися за свої права, за свій вільний, ні від кого незалежний, ніким не диктований розвиток, але в кожній з тих ситуацій перебіг боротьби, її засоби й форми, відтинки й фронти, а тим самим перспективи й висліди, будуть різні. На цьому місці слід ще раз з особливою чіткістю підкреслити, що хоч об'єктивні умовини — міжнародне положення, холодна чи гаряча війна, відпруження між СРСР і ЗДА — мають і матимуть свій вплив на перебіг визвольної боротьби українського народу, на її поодинокі етапи й методи, але ні в якому разі вони її не зумовлюють. Вона породжена прагненням

і волею українського народу жити вільно, вільно розвиватися і рости нарівні разом з іншими народами. Не є вона залежна ні від якогось антикомунізму, чи іншого "ізму", не витікає вона з заперечення будь-яких соціальних чи політичних доктрин, а є життєвою вимогою нашого народу й виявом його непереможних бажань творити позитивну дійсність згідно із своїми потребами. І цю боротьбу українська людина здійснює в усяких можливих умовах свого побуту. І саме через те багато більше рішатиме про перспективи визвольної боротьби українського народу цілий український комплекс, ніж обговорюване вище загальне тло й більше чи менше сприятливі для нас об'єктивні умовини. Народ, людина, духовий зміст, ідеали й цілі, гасла й вимоги українського визвольного руху — це основні й вирішні вартості нашого майбутнього. Важливим бо є, чи цей духовий зміст, ці ідеали й вимоги йдуть з духом часу, чи вони відповідають не лише потребам і прагненням українського народу, але чи вони ставлять організаційні формації і поодинокі людей нашої визвольної боротьби в передову лаву борців за нову країну дійсність в світі, за здобуття нових висот у житті народів світу.

Цей духовний зміст, ідеали і цілі нашої визвольної боротьби можна проглядно з'ясувати в таких трьох вимірах:

а) нація, її характер і життя, розвиток і призначення, стосунки між поодинокими народами на нашій планеті;

б) людина, її місце і роль в

житті спільноти, її права й обов'язки;

в) соціально-політичні форми буття народу, його економічна структура, побут, тощо.

СВОБОДА НАРОДАМ, ГІДНІСТЬ ЛЮДИНІ

Український визвольний рух, у першу ж чергу його чоловічий організований загін — українські націоналісти — впродовж десятків років своєї діяльності та неухитної боротьби з'ясував чіткі та ясні, тверді й безкомпромісові настанови, які виразно й безсумнівно вказують, де ми стоїмо, які наші цілі та наші завдання, що ми хочемо в житті реалізувати, за що ми боремося й кличемо на тяжку боротьбу, на труд і жертви наш народ та інші народи світу. Коли йдеться про націю й одиницю, то мабуть найвиразніше, найвеличніше сформулював наші позиції Олег Ольжич у Києві на початку 1942 р Ця формула, це одне гасло містить у собі глибокий пориваючий зміст, буревершну вибухову силу: *Свобода народам — гідність людині!*

Довгі роки гасло це покривало всі наші видання, було електричним струмом, що розпалював потік думок і почувань, а сьогодні, коли воно стає панівним у світі, поволі зникає з наголовних сторінок наших публікацій.

Уже на іншому місці ми зупинялися над свободою народів, суверенним розвитком націй, їх рівноуправлінням у світі, над ідеєю рівноправних національних держав, великих і малих, що як рівні і рівноварті живуть біля себе і своїми власними силами, а опісля

силами об'єднаними чи то в якихось регіональних, чи в загальних з'єднаннях (як Об'єднані Нації) творять спільне сьогоденне й майбутнє людського роду. Коли ж ідеться про одиницю, про людину, то в новій дійсності, в сьогоденньому світі, наперекір всенівелюючому російському колективізму, вона здобуває й закріплює за собою всі ті права, що належаться їй. А ніщо так виразно й ясно, так повно й вищепно не схоплює змісту того, що належить людині, як слово "гідність". Власне гідність людини. Ні про що, як власне про цю гідність говорять сьогодні групові й індивідуальні прокламації. Національні й інтернаціональні установи, з'їзди, конгреси наголошують гідність людини, як базу її повного розвитку, а одночасно й найвищу її мету. Про гідність людини говорив у своїх небуденних, насправді революційних енцикліках папа Іван ХХІІІ. У вислові "гідність людині" містяться так її права та обов'язки у відношенні до громади, як і є цей вислів найповнішою базою стосунків між одиницями. Вислів цей визначає місце людини і її поставу в усіх вимірах: психологічному, раціонально-світоглядному, соціально-політичному, культурному, економічному, побутовому.

ПЕРЕДУМОВА — ВЛАСНА НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВА І ВОЛЯ ЛЮДИНИ

Але гасло "свобода народам — гідність людині" — видвигає ще інший суттєвий факт. А саме: тільки тоді, коли нарід свобідний,

тобто коли він має свою державу і є її господарем, його продинокі члени можуть зберегти людську гідність. Коли нарід поневолений, коли його мова, культура, звичаї підкорені мові й культурі іншого народу, коли мова матері даної людини вважається гіршою від другої мови, коли рідне слово мусить поступитися перед чужим словом, а тіні наших предків заслонені тінями чужих предків, коли не ми творили свою долю в минулому, але хтось нам її творив, коли не ми шукали своїх шляхів, але хтось нам показував, коли врешті чужа воля, чуже прагнення вище і краще від нашого, коли ідея життя породжена іншим народом на іншій землі є завше вищою від вашої, — тоді не може бути й мови про гідність нашої людини. І тому не може бути й мови про гідність української людини в большевицькій системі, в тіні “старшого брата”, коли загрозою знищення людини змушується її вірити й проголосувати, що все краще, вище, передове прийшло з півночі. Власне тому в большевицькій системі, як в жадній іншій, буйно росте тип холуя, великого й малого, геніального й простого, людини, що завжди готова поставити себе й своє на другому місці, а поклонятися, коли кажуть Сталінові — то Сталінові, коли кажуть “великому російському народові” — то “великому російському народові”, коли скажуть “білокамінній Москві” — тоді білокамінній Москві — все одно кому. Головно, вклоняться й заперечувати себе й свою людську гідність. А втім так

було й буде на всіх континентах і серед усіх народів. Таким чином твердження українського націоналізму, як і кожного іншого, що тільки у власній державі одиниця може захистити й плекати свою гідність, є абсолютне й універсальне. Всюди, на всіх континентах — чорному, жовтому, білому — дорога до збереження гідності людини веде тільки через збереження або відбудову суверенного буття народу даної людини.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Основний елемент українського націоналізму і сучасної визвольної боротьби українського народу є в суспільній програмі, що ми її висуваємо. На жаль, і ця програма та її революційність і далекосяжність призабулися. В невеликій мірі через те, що живемо в капіталістичних країнах, яких існуючі сьогодні устрій і форми соціально-економічного побуту, а навіть політичні установи виростили двісті чи навіть більше років тому і які через те в сьогоднішньому, новому світі нераз дуже відстають. З уваги ж на те, що командна верства, яка цю систему створила і яку ця система в свою чергу забезпечує, накидає цим країнам як основний політичний постулат зберегти “статус кво”. І ми в таких умовах забуваємо, з якою енергією й цілеспрямованістю виступав український націоналізм не лише проти визиску народу народом, але й проти визиску людини людиною, проти соціальної кривди, нерівності, проти неспра-

ведливості в розподілі дібр. Український націоналізм учить, що коли в лоні одного народу всі є братами й мусять мати рівні права та рівну вагу, то не сміє бути соціальної чи економічної домінації одного одним. Бо коли допустити до того, то скорше чи пізніше прийде до політичного затемнювання й відсування на задній плян одних складників народу другими. А цього не допускає націоналізм. І тому український націоналізм з такою рішучістю висовує, побіч приватної власності, принцип кооперативної, громадської, муніципальної й державної власностей. Принцип безплатного навчання для всіх, принцип повного соціального забезпечення й охорони здоров'я та цілий ряд інших, таких сьогодні актуальних у житті народів вимог. І були це та й надалі залишилися для нас вимоги, від яких український визвольний рух аж ніяк не збирається відступати. Значить, і в цьому відношенні український націоналізм не лише ступав крок у крок із розвитком у світі, але нераз випереджував його своєю рішучістю і чіткістю.

Узявши до уваги ці обидва великі комплекси — “світ поза нами” і “наш світ” — ми бачимо, які міцні й непахитні, які актуальні й життєві фундаменти для існування й перемоги має визвольна боротьба українського народу.

А коли до цього ще додати його життєвотворчі сили й витривалість, що їх він так блискуче виявив у своїй героїчній історії в роках татарських лихоліть і руїн, в роках майже двістірічного

московського гнету, то мусимо дійти до висновку, що визвольна боротьба українського народу має тверді підстави на успіх, що її перспективи, не зважаючи на сьогоднішнє складне положення, надійні.

У ВИПАДКУ ГЛЮБАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ

Як уже сказано, форми боротьби в поодиноких періодах, на поодиноких етапах, при різних умовах виглядатимуть різно. Ось візьмим насамперед можливість гарячої війни, вирішного збройного зудару між ЗДА і ССРСР. Хоч годі сьогодні в таку евентуальність повірити (чим була б сьогоднішня війна і який був би її кінець — кожному відомо), то все таки для повноти картини слід принаймні коротко зупинитися і над цим. Ядерна, або як дехто каже, нуклеарна війна, принесла б з собою таке зчищення, таку руїну і розрушення життя, що охоплені нею терени мусіли б лежати облогом десятки років, а то й довше. На жаль, усі дані вказують, що саме Україна стала б не лише тереном, заторкненим війною, але одним з театрів головної розгри, любові атаки і рішень. А про такі перспективи для свого народу ми радше не говорім.

Але при цій нагоді одно мусимо сказати дуже виразно: в будь-якому світовому конфлікті між великодержавами український чинник, а в ньому й ми, як його частина, можемо взяти добровільну участь тільки під умовою задеклярування та повного за-

безпечення нашому народові рівних з усіма іншими народами прав у власній суверенній соборній державі. І тільки. Ніякі легіони ні шептані обіцянки вже більше не сміють знаходити послуху серед наших людей. Ні краплини української крові не можемо жертвувати добровільно за чужу справу, для досягнення чужих цілей. Історія вчила нас твердо і навчила нас добре, і цю науку взяли ми собі глибоко до серця. Історія навчила нас, що на війні найкраще виходить той, що приступає до неї найпізніше із свіжими силами, не скривавлений і не вичерпаний довгими змаганнями. Історія продемонструвала перед нашими очима, як "сумління народів" Польща стала надокучливим тягарем для тих західних народів і вони її позбулися для "святого спокою".

Значить, у випадку глобального конфлікту нам нічого поспішати й кидатися в першу лінію бою. Ми можемо це робити, коли цього вимагатиме українська справа. Це, очевидно, не означає, щоб ми не виконали своїх обов'язків, як мешканці й громадяни поодиноких країн. Ми їх виконаємо з честю, але український нарід кликатимемо до боротьби тільки тоді, коли виразно буде забезпечене його майбутнє.

Звичайно, все це тільки теоретичні міркування, бо на сьогодні мало є виглядів на такий всеобіймаючий конфлікт. Все ж таки, треба бути підготовленим саме теоретично, бо помилка, випадок, кепський розрахунок однієї із

сторін можуть несподівано призвести до катастрофи.

СУЧАСНИЙ СТАН ВИЗВОЛЬНОГО ЗМАГАННЯ

Зате більше правдоподібне, що холодна війна ще триватиме і буде переплітатися зі спробами наладнання коекзистенції, відпруження стосунків між двома головними акторами сучасної драми на світовій сцені — ЗДА і ССРСР. Як же розвиватиметься визвольна боротьба українського народу за таких умовин? Щоб говорити про те, треба виходити з сьогоденного стану. Покидаючи рідні землі, українські націоналісти залишили багато найвідданіших своїх друзів для продовжування боротьби в новій підбільшевицькій дійсності. Пізніше до групи тих відважних доходили нові з еміграції. Багато з них згнуло, але дехто залишився. Хто з них може — продовжає роботу. А нарід український, навіть у тяжких умовинах більшевицької окупації, живе. Пройшовши тяжкі роки післявоєнного терору і переслідувань, голоду і знущань, він починає випростовувати свій хребет. І серед нього, незалежно від тих, що продовжають роботу українських націоналістів, поруч них виростають молоді патріоти. Вихідці з міста й села, робітники, селяни, студенти, молоді інтелігенти, часто комсомольці, а нероз і члени партії. Молоді люди, що знають свій народ, живуть з ним, люблять його. І серед них на університетах і в бюрох, на заводах, колгоспних ланах і в армії появляються віддані народові одини-

ці, що готові працювати для нього, жертвувати себе. Так завжди було, так є тепер, так і буде, поки наша людина житиме на нашій землі. Саме тепер ми бачимо групу людей в Україні, а серед них у великій мірі молодь, що не є ні членами ОУН, ні націоналістами, ні взагалі членами будь-яких організацій, хіба тільки членами комсомолу чи комуністичної партії, — і вони, ці люди, починають щораз голосніше висувувати нові гасла творчості, гасла боротьби за українську мову, нівечену російськими шовіністами і їх українськими хелуями, за українську культуру та мистецтво. Заскочена цим Москва повела наступ на них. Правда, покищо їх не саджають у тюрми, не стріляють. Може Бог дасть, що такої загрози і не буде. Але можливо, одних з них зломлять, інших перемовлять, ще інших перекуплять, а найсильніших змусять замовчати. Та що ж — після них скоріше чи пізніше прийдуть інші і знов буде розгортатися українська творчість і знов буде виростати з української землі боротьба за самобутність, за творчу незалежність, за самостійність думки і дії. Завеликий бо є український нарід і зашляхетна українська людина, щоб стати вічним невільником. Скоріше чи пізніше приїде нагода і такі люди стануть силою, стануть хребтом життя в Україні. А тоді приїде час на політичне завершення їхніх трудів — у такій формі, в якій буде доцільне.

НАША ЛІНІЯ

Коли ж ми хочемо докладніше відповісти, як і чим ми повинні

помагати батьківщині, то мусимо насамперед відповісти собі на два вступні питання. Перше: що українці, у розумінні цілого українського комплексу в ССРСР, можуть й повинні робити в існуючих там умовах для зміцнення й розбудови нашого національного життя? Друге: які цілі виставляємо ми собі тут по лінії допомоги Україні? А вже на базі цих двох відповідей ми можемо спрецизувати, як ми маємо цю роботу переводити.

Не треба тратити ні аргументів, ні часу на доказування, що в сьогоднішніх умовах немає доцільности на збройну боротьбу в Україні, на ширше, розгалужене, методично побудоване підпілля, на посилену революційну роботу, пряму боротьбу. Ті вияви вільної боротьби, такі самозрозумілі і в інших умовах виключно потрібні, застосовані сьогодні в Україні принесли б тільки шкоду нашому народові. Вони були б виявлюванням та виставлюванням на удар національних елементів. Це нам вказує, чого не слід робити.

Що ж робити? Робити треба все те, що сприяє розбудові наших національних сил, зміцненню наших національних позицій, акумуляції енергії, поглиблюванню почувань і виявів самобутности, духової суверенности українського народу. Подем дії, засобами та і навіть частковими цілями є всі ділянки життя, почавши від боротьби за українську мову, за її чистоту, самостійний розвиток, за її вживання, а скінчивши на всіх виявах культурної творчости в економіці,

побуті, тощо. Не менше важливим є обсаджування постів державної машини українськими людьми і проникання революційною активністю тих відтинків у житті, на яких доцільно це робити. Сьогодні ціле життя є пляцдармом завзятої боротьби. Економічна, культурна, наукова, мовна і інші ланки сплелися з відтинком національно - політичної роботи в одне велике ціле. І успіхи на тих різних відтинках скоріше чи пізніше вивершуються в політичну течію, або принаймні в політичний погляд чи концепцію.

Значить, сьогодні це є шлях, щоб щербити, розрушувати мури московської тюрми народів, щоб започаткувати фермент, шукання нового, кращого, щоб почати хоч з далеких підступів, але дуже основний наступ на російсько - большевицьку систему. Ця система має свої успіхи, зокрема технологічні, а навіть політичні. Зате в ділянці духової творчості — це сіра казарма, щільно замкнена перед доступом свіжого вільного повітря. Прорвати ту стіну, добитися обміну ідей із зовнішнім світом, кинути струм нового, іншого, життєдайного вітру в московсько - большевицьку казарму — і ми засіємо зерно під ріст і під жнива.

Ось для прикладу: Щойно після смерті Сталіна большевики трошки відхилили двері і дозволили нечисленним своїм підвладним побувати коротко за кордоном. Скільки їх усіх було, покищо невідомо. Відомі тільки цифри з ЗДА. Отже за останніх п'ять років 5,344 советських громадян відвідали ЗДА. З того 4,057 в рамках офіцій

ної культурної виміни (т. зв. культуробмін), а 1,287 поза нею. Значить, число зовсім невелике, навіть урахувавши тих пару тисяч, що відвідали західню Європу. А які величезні наслідки! Фермент, шукання нового, нових форм, нового змісту в житті, конфлікт "батьків і дітей" — іншими словами, конфлікт нового із старим, з віджилим, молодих ідей і вартостей із застарілими. Людям, а в першу чергу молодим людям, почали від криватися очі. Вони побачили брехливість большевицьких пропагандивних тверджень про життя поза кордонами ССРСР, вони пізнали тупість і простакуватість і зазнайство комуністичних провідників, які вважають себе всезнайками, остаточними експертами в усіх ділянках людського життя. Людина почала струшувати з себе стерильний вплив тих зазнайків, які, будучи нічим, заслонюють ся партією, горлають про її непомильність і керівну роллю в житті, а самі мислять себе під цими шифрами.

І саме це так дуже випроваджує з рівноваги московських "вожатих" і їх українських холоуїв. Усі вони в один голос зарепетували, що немає і не може бути в ССРСР боротьби нового з старим, молодого з віджилим. З того виходить нісенітниця, нібито вони, большевики, створили стан, у якому цілє життя стоїть на місці. Не оновлюється не приходять нові сили, нові люди, нові прагнення й нові форми її вислову. Побіч теорії про злиття всіх націй в одну — російську — і всіх мов в одну — росій-

ську, — оце друге наявне безглуздя, яке найяскравіше доказує, до якого абсурду докочується большевизм. Справді, по-большевицьки!

З хвилиною, коли почала прокидатися людина й випростовувати хребет, розправляти крила, одним словом, почуватися справжньою людиною, почався найглибший злам за сорок років большевицького панування. Було б задалеким твердженням, що цей фермент, це відродження людини і її почуття гідності прийшли виключно наслідком контакту з заходом, з іншим світом. Ні, вони мали свої глибокі коріння в розвитку подій в ССРСР, зокрема в Україні, а контакт із зовнішнім світом був тільки поляризатором, що потряс тими новими настроями і силами та поміг їм у кристалізації. Це і є початок, або передвісник того великого процесу, революції в поставі людини, що є фундаментом усіх подій і актів в житті та що раніше чи пізніше завершується в політичній ділянці.

З того висновок: еміграція мусить зробити все, що в людських силах, щоб цьому ферментові, цьому свіжо виринаючому з глибин людських прагнень процесові посприяти. У цьому і є центральне стратегічне завдання еміграції на сьогодні. І цьому завданню треба підпорядкувати всякі інші.

НЕОБХІДНІСТЬ ЗВ'ЯЗКУ

Як це робити? Відповідь на це міститься в одному слові: контакт. Зв'язок з Україною з людьми з того боку. Не тільки контакт підпільними лініями, а широкий, відкритий, на поверхні життя; сти-

хийний і масовий, як саме життя. Правда, ми тут зударимося з не-малою частиною української еміграції, яка боїться, як зарази, і за-суджує такі контакти з українською людиною з підбольшевицького світу. Але нам ніщо до тих людей, які для збереження своєї сповидної ваги і "прямолінійности" роблять усе можливе, щоб показати себе пупом української землі. Хай же вони, закохані в собі, засихають у своїй шкаралуці. Нам треба йти в життя і з життям, нам треба йти до нашого народу, до української людини там, де вона є. Особистий контакт, книжка, картина, друк, лист, записка, живе слово — це все зброя в наших руках і зброї цієї ми мусимо вживати. Уживавши її, ми не можемо не думати прямої політичної пропаганди, бо насамперед ідеться про те, щоб зблизити людей до себе, щоб переломити мур недовіри та остраху.

Нам на еміграції нераз прямо тяжко робити ті речі такими ступеневими, повільними і, здавалось би, дрібними заходами. Ми переполітизовані, і сьогодні це одно з наших слабих місць. Задивлені у "велику політичну роботу" ми не спостерігаємо тих всесторонніх потреб нашого життя і нашого розвитку, що настирливо вимагають нашої уваги і труду. А саме ними можна переконувати і прихилити до наших позицій. Скінчилася доба політичних деклярацій і "кивання пальцем у чоботі". Сьогоднішня дійсність вимагає від нас створювати тверді життєві факти і тими фактами переконувати в правильності наших позицій. Сьо-

годнішня дійсність вимагає від нас творення сили, не слів. Сили на всіх ділянках нашого життя. Духовість, культура, видавнича справа, шкільництво — все це фундаменти, на яких слід будувати нашу політичну діяльність. Без цього вона що раз більше зависає в повітрі, і нам не легко, зокрема перед людьми з-поза залізної заклади, вказати на свої успіхи.

КОНЦЕПЦІЯ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ

І тут переломова роль концепції Світового Конгресу Вільних Українців. Цей конгрес запланований як започаткування концентрації українських сил у цілій діаспорі з метою творити бастион нашого життя в школі, культурі, економіці. З метою створити одно русло для розгортання наших сил, для такого нашого зміцнення, щоб вони мали в собі життєдайні джерела, а не тільки переживали й відживали принесене зі собою. Таким чином ми можемо перестати бути тимчасовою еміграцією, що відмирає з другим чи третім поколінням, а можемо стати своєрідним природним суспільним організмом, який живе своїм власним духовим життям та омолоджується новонародженими силами. В цьому і суть і ціль Світового Конгресу. Коли б ми добилися цього, наша політична акція в допомогу Батьківщині дістала б дуже тверду підбудову. Отже розробляючи справу Світового Конгресу, ми не маємо на увазі репрезентації і маніфестації, декларації і деклямації, не прагнемо конкурувати з тим чи іншим центром, або псевдоцентром, а хочемо од-

ного: сконцентрувати і спрямувати всі наші сили для розбудови нашого життя.

І саме успіхами в цій ділянці ми можемо більше допомогти нашим братам в Україні, як це дехто думає. Не неперебірливою лайкою на большевиків та накликаючи до війни, тощо, а роботою, успіхами нашої роботи. Кожен успіх, кожен здобуток української еміграції могутнім відгомонам відбивається в Україні. Кожна наша книжка тут, змушує большевиків там допустити до друку принаймні відповідник в українській мові. Пів сторіччя тривала т. зв. радянська влада в Україні та не здохнула на видання такої підставової книги, як енциклопедія. Але поява української енциклопедії на еміграції зразу змусила їх відгукнутися тим самим. Наші Шевченківські святкування тут викликали такі самі святкування там. Безсмертний Шевченко ніколи не “удостоївся б” пам'ятника в захланній Москві, коли б українці Канади не побудували йому пам'ятника у Вінніпегу, а українці в ЗДА не приступили до побудови пам'ятника у Вашингтоні. Щоб випередити українську еміграцію, большевики цього року розпочали з великим шумом і тріскотом відзначування роковин смерті Лесі Українки. Навчені досвідом з відзначенням роковин смерті Шевченка, коли українська еміграція так дуже випередила їх, тепер у випадку роковин смерті Лесі Українки большевики поробили всі заходи, щоб знову не бути випередженим, щоб не вийшло наверх їх антиукраїнське обличчя. Це все

вказує, наскільки большевики вра- зливі на наші кроки, наші здобутки у вільному світі. Наші школи і шкільні підручники тут, наше плекання рідної мови — це все прекрасна зброя в боротьбі в Україні і допомога визвольним процесам. Наші навіть економічні здобутки тут викликають позитивні відгомони там, а значніші позиції здобуті у західньому світі нашими людьми не лише примушують большевиків боронитися, але й дають нові сили українським елементам. Тому, бажаючи допомогти Україні, здобуваймо, розбудувуймо, ростім тут! Наш ріст — їхня зброя. Коли ж до цього додати вмiлі політичні акції та ще й деякі інші форми допомоги, — то ми справді багато причинимосся для полегшування долі нашого народу в Україні та до зміцнення українських духово - культурних і суспільно - політичних процесів у Батьківщині.

ЯК ІЗ ПІДПІЛЛЯМ?

А що ж з підпіллям? Тримати його чи ні, розбудовувати чи ні? Існує два погляди. Одні твердять, що підпілля в Україні немає і не треба, бо воно при нагоді "всип" (слово з жаргону підпільників - революціонерів, означає провал у наслідок доносу або психічного заломання) і масових арештів спричиняє величезні втрати серед найкращого елемента України. Другі кажуть, що підпілля треба не лише втримувати, але й розбудовувати та через нього вдаряти большевиків. Але нема сумніву, що єдиноправильний є погляд третій, а саме, що ми, члени ОУН, діячі організованого націоналістич-

ного руху там мусимо бути. Але не в дотеперішніх формах, не в ланках чи групах, не організаційною схемою, як це було колись. Для завдань, що їх слід виконувати тепер, це непотрібно. А крім цього, старі методи й форми роботи облегшують большевикам боротьбу з нами. Треба перейти до системи однаків - емісарів, тобто поодиноких висланників, поодиноких представників, не зв'язаних у групи, що індивідуально пильно приглядаються, що діється довкола, не спускають ока з ворога, вдаряють там, де доцільно, і — як одиниці—тримають контакт з центрами за кордоном. Живучи життям звичайних громадян, беручи участь у всіх формах діяльності, вони тримають свою руку на живчику тамошнього життя і в міру потреби діятимуть. Не важливе, чи займатимуть вони вищі чи нижчі пости. Важливе, щоб вони були і щоб у потребі подали слово - два. часом вістку, літературу, щоб перебрали зі закордону те, що треба, щоб нарід знав, що серед нього на кожному кроці живуть і діють члени організованого націоналістичного руху, Невидні, незнані, але вони є і їх присутність, їх думки й руку завжди відчувається. Без таких людей ми, революційні осередки й групи за кордоном, будемо щораз більше відриватися від ґрунту в Україні, усихати. Мати таких людей в Україні це для нас необхідна конечність. А з другого боку, це категорична вимога й невідхильна передумова постійного зросту і поглиблювання здорових національних течій в Україні.

При цьому мусимо пам'ятати одне: в цій складній роботі нам слід як вогню, як найгіршої зарази, берегтися навіть тіні контакту з різними чужими агентами. Ніякі матеріальні вартості і полегші, ніякі технічні вигоди не вирівняють втрат моральних, політичних і, раніше чи пізніше, фізичних. А ще більше треба з усією рішучістю вистерігатися використання боротьби в Україні для користей на еміграції, для матеріальної наживи чи популярності. Немає ніякісінького виправдання для тих людей і груп, які на еміграції, щоб забезпечити собі авреолу революціонера, або, що гірше, для матеріальних вигід, використовують терпіння народу, визвольну боротьбу його кращих синів, пролиту кров рідних братів.

МИ Є ДОПОВНЕННЯМ

Тут на еміграції ми є тільки допомогою і доповненням того, що діється в Україні. Там є головний фронт, там і буде рішення в боротьбі. А ми тут мусимо доложити всіх зусиль, щоб не лише їм допомогти, але й представити їх як найкраще перед світом. У цілому світі поширюється свідомість про окремішність українського народу, про його поневолення, про експлуатацію України Росією. І кращі сили в світі не лише співчують і співчуватимуть нашій боротьбі, але щораз більше буде таких, що готові будуть подати нам допоміжну руку. Мова не про тих, що хочуть торгувати українською кров'ю, що хочуть використовувати нас для своїх махінацій, що боротьбою українського народу хотять шахувати большевиків у ди-

пломатичних переговорах і закулісових потягненнях та таким чином нашим коштом виврати для себе якісь концесії. Мова про тих, що справді прагнуть нового світу, кращого світу, для яких вільний український народ є частиною політичної концепції і невідомою частиною надходячого завтра.

СОЛІДАРНІСТЬ БІЙЦІВ ЗА СВОБОДУ

У цьому великому пляні визвольна боротьба українського народу є відтинком великого пляндарму боїв цілого людського роду за краще завтра. І тому всюди там, де розгортається бій за визволення народу — того, чи іншого, — за його свободний ріст і розвиток, за його права, де схрещується зброя за людську гідність — всюди там рішається доля великих ідеалів людства, що є таксамо нашими ідеалами; непохитними, незмінними цілями українських націоналістів. Нам близькі були перемоги альжирських повстанців, революціонерів у Конго, Кенії, Південній Африці, нас болить горе південно-американських злидарів, нас печуть невдачі арабських соборників.

Тверде життя навчило нас, що немає "солідарности білої людини", як і немає солідарности "слов'янських братів". Бо найжорстокішим поневолювачем українського народу є власне імперіялізм білого, слов'янського, російського народу. А довга історія українського народу це історія його боротьби за свободу проти поневолення з боку сусідів, таких же слов'ян, як і ми. Те саме життя навчило нас, що немає солідарнос-

ти Заходу проти Сходу. І помиляються ті з-поміж нас, які бачать якісь переваги людини Заходу над людиною Сходу, чи іншою. Кожен з тих комплексів мав свою добу в історії, а нам, нашому поколінню, доводиться жити, коли поруч досі панівної білої людини стають на арені історії наслідком епохальних перемін усі інші народи й раси. Ми не є проти російського народу, не знецінюємо його великих вартостей і надбань, ми не намагаємося його "відкинути в Азію",

бо його місце на його землі в Європі, а Азія така сама частина нашої землі, як кожна інша, так як азійці рівнорядні з усіма іншими членами нашого людського роду. Але ми прагнемо і раніше чи пізніше доб'ємося звільнення свого народу та інших народів з ярма російського імперіялізму. І в цій боротьбі є інша солідарність: солідарність свобідних людей, що себе вважають братами, солідарність бійців за свободу. Білих, жовтих і чорних. Просто: людей.

Проф. Д-р. ПЕТРО СТЕРЧО

НАЦІОНАЛІЗМ І ДЕМОКРАТІЯ

Без сумніву, у сучасну пору націоналізм являється найважливішою динамічною силою на арені світових подій. Досить глянути на мапу світу з-перед двадцяти років і порівняти її з мапою теперішнього світу, щоб ствердити щонайменше подвоєння числа суверенних держав від того часу. На установчій конференції Об'єднаних Націй в 1945 р. взяли участь представники п'ятдесятьох країн, а в сучасну пору ця сама міжнародна організація нараховує около 115 членів. Русійна сила націоналізму поневолених народів Азії та Африки перемогла поневоловачів-імперіялістів і ці народи створили свої суверенні держави.

Одночасно із загальним визнанням великої важливості націоналізму, як рушійної сили, зокрема в міжнародніх взаємовідносинах, існують поважні різниці поглядів на націоналізм, якщо йдеться про його внутрішню вартість, а зокрема його ефект на хід подій і співжиття людей і людських спільнот у світі. Одні вважають націоналізм шляхетною і корисною ідеологією, другі ж вбачають у ньому вияв справжнього еґоїзму, а навіть примітивізм у сучасну атомову добу. Деякі автори описують націоналізм, як процес державного будівництва, а інші підкреслюють лише його психічно-емоційний патос. Знову ж одні трактують його самоціллю, тоді як інші вважають його тільки засобом до осягнення мети нації. Не диво ж, отже, що навколо націоналізму точиться завзята дискусія поміж його визначцями та його противниками.

В центрі свого заінтересування націоналізм ставить націю, як людську спільноту спаяну вірою та почуваннями приналежності до неї, спільним походженням, спільною мовою і культурою, спільним історичним минулим, а зокрема вірою в спільне світле майбутнє. Тому то нема одного універсального націоналізму, а є стільки окремих націоналізмів, скільки є окремих націй, бо ж кожний націоналізм є тим, чим

його націоналісти окремої національної спільноти створили. Націоналізми окремих народів дуже часто стоять до себе в протилежності, а не солідарності. Все ж таки існують певні елементи, які лягають в основу кожного націоналізму. До них треба насамперед зарахувати прив'язання до певної території; спільні елементи культури, як от мова, звичаї й обичаї, література й мистецтво; віра в спільне походження, спільне історичне минуле та світле майбутнє; підтримка власної національної держави з суверенною владою в ній, або спільні змагання за створення такої національної держави, бо ж одним з найосновніших принципів націоналізму є визнання окремішності кожної нації та її права на власну суверенну державу; почуття спільних інтересів з іншими членами тієї ж національності та плекання почуття братерства й пошани до них; почуття відданості своїй нації за її територією, культурою, громадськими й економічними інституціями, національним проводом і всіма окремими членами національної спільноти, яку націоналісти вважають чимось більшим від самої лише суми окремих її членів; націоналісти всіх країн підкреслюють свою окремішність у відношенні до інших національних спільнот і поділяють радість з приводу окремих досягнень і сум з приводу окремих невдач нації, як цілості, чи важливих акцій її видатних членів; віра в світле майбутнє національної спільноти являється тою рушійною силою, яка двигас націю до

все кращих досягнень і не допускає до зледачіння значної частини її членів, а зокрема її духово-творчого елемента, і в той спосіб зберігає національну спільноту від занепаду. Отже, націоналізм — це динамічний і оптимістичний рух.

Націоналізм визнає власну національну спільноту основним джерелом творчої енергії, культурного розвитку та соціального і господарського добробуту. Найкращою формою політичної організованості людства вважає він систему національних суверенних держав, базованих на принципі самовизначення народів, а не на принципі "права" завойовника. Національна суверенна держава, як правно політична організація національної спільноти, являється засобом зовнішнього вияву нації та забезпечує всесторонній розвиток національної спільноти та й індивідуальної людини в ній. Принцип самовизначення кладе в основу активне волевиявлення індивідуальних одиниць і всеціло гармонізує з демократичними методами. Як відомо, вперше в історії застосовано його в практиці в часі Французької Революції*), від якої фактично датується і доба модерного націоналізму.

У протилежності до багатьох інших ідеологій, націоналізм стоїть на становищі *примарної* (перш за все) лояльності одиниці-громадянина до нації, як національної спільноти, а не до певного дина-

*) В липні 1791 р. мешканці двох дистриктів папської держави Avignon і Venaissin більшістю голосів вирішили прилучитися до Франції.

стичного роду, фєвдального пана, окремого племени, чи рєгiональної держави. Тому то нацiоналiзм стоїть у противенствi до багатонацiональної держави, в якiй скремi нацiональностi держать терором. I саме цей елемент нацiоналiзму кладе тривкi основи пiд демократiю, зокрема лiг він в основу демократичного державного ладу з його принципами свободи й рiвности. Тiльки на базi *активного патрiотизму* окремих членiв-одиниць можна досягнути iдеал нацiональної єдности, яка в свою чергу промощує шлях до нацiонально-державної суверенности, посередництвом якої нацiя забезпечує собi всестороннiй розвиток i сповнення своєї мiсiї серед вселюдської спiльноти на землi.

Розмiри цiєї статтi не дають змоги проаналiзувати рiзні аспекти нацiоналiзму, як от культурного, господарського, фiлософiчного i iн. Хочемо однак заторкнути ще деякi полiтичнi аспекти нацiоналiзму. Очевидно, те, що було сказане вище, далеко не вичерпує рiзних вiдтiнкiв нацiоналiзму, або полiтичних рухiв, що їх зв'язують iз нацiоналiзмом. Не можна ж бо утотожнювати шовiнiзму, iмперiалiзму, расистського нацизму чи тоталiтарного фашизму iз справжнiм нацiоналiзмом, який у свою основу кладе принцип свободи народам i ставить наголос на гiднiсть людини. Всупереч противникам нацiоналiзму, справжнiй нацiоналiзм не плекає культу ненависництва до всього чужого, не плекає культу вищости всього, що своє, незалежно вiд справжньої iстоти цього "свого",

бо ж як же ж можна сподiватися пошани для себе, коли її нема у вiдношеннi до iнших. Цiнити, шанувати, плекати й розвивати свої нацiональнi цiнностi не треба утотожнювати з понижуванням усього чужого. Як Шевченко казав: "I чужого навчайтесь, свого не цурайтесь!"

Визвольний нацiоналiзм — це стадiя, яку пройшли всi народи, якi тепер живуть вiльним життям. Наголошусмо тут *всi народи*, бо в одних випадках iшлося про визволення широких народнiх мас вiд фєвдального чи абсолютистичного монархiчного гнiту, а в других iдеться про визволення поневолених нацiй з пазурiв iмперiалiстiв-поневолювачiв. Так у одному, як i в другому випадку принцип свободи й рiвности мобiлізували широкi народнi маси до боротьби проти гнобителiв iндивiдуальних людей та цiлих нацiональних спiльнот. Власне цей гiзвольний нацiоналiзм, створив найкраще пiдложжя для розвитку демократичного ладу. Визвольний нацiоналiзм має в собi найбiльшу дозу добровiльности одиницi, а тому є він чи не найяскравiшим явищем справжнього волевиявлення народу. Добровiльно вступати в лави визвольного руху нацiї — це не тiльки вияв найвищого ступня льобяльности й льобви до свого народу; це свiдоме приймання всiх невигод життя борця-визволителя, це готовiсть вiддати себе в жертву за краще майбутнє нацiональної спiльноти й окремої одиницi в нiй. Отже, визвольний нацiоналiзм створив новий тип вiйська. Вiд часiв спар-

танців, українське козацтво було мабуть першим військом всенароднього характеру (в протигагу насьмним військам того часу в західній Європі), яке билося “за рольності козацькїї та віру христьянську”. Це саме бачимо відтак у визвольній війні американських колоній (1776), як і у великій Французькій Революції.

Тоді як визвольний націоналізм підкреслює принцип рівності та свободи з однаковим природнім правом кожної нації жити своїм власним національно-державним життям і порядкувати всі справи нації по власній вподобі (якщо, однак, це не йде на неоправдану шкоду інших націй), експанзивний націоналізм відступає від цієї основної засади й перетворюється у шовінізм, імперіалізм, расизм і т.п. “ізьми” з їхніми проповідуваннями вищости культури, виключного месіянізму, історичного й економічного права на поневолювання інших народів чи навіть цілковитого винищування окремих народів, як це робили гітлерівські та російсько-большевицькі на родовбивці. Цього роду “ізьми” ми не вважаємо націоналізмом.

Було б помилково думати, що кожний визвольний націоналізм мусить неминуче втратити свої моральні й етичні принципи рівності та свободи націй у їх взаємовідносинах між собою, а одиниці-громадянина перед законом унутрі держави, як тільки осягне свою ціль, тобто визволення нації і створення суверенної національної держави. Визволившись від зовнішньої неволи та внутрішньо-

го утиску, нація може вільно впернути у внутрішню саморозбудову. Ріст духовно-культурної творчости, поширення і підвищення рівня всенародньої освіти, господарська розбудова країни на підвищення життєвого стандарту населення зовсім не потребують бути базовані на шовінізмі, плеканні культу ненависти до всього чужого, чи господарському збагачуванні країни коштом інших народів і їх країн. Існують усі дані вірити в те, що після відновлення української соборної суверенної держави український націоналізм не зійде на манівці, бо матиме всі підстави до внутрішньої саморозбудови нації власними духово-культурними й матеріяльними ресурсами.

Український націоналізм вже успішно пройшов стадію культурного націоналізму й стоїть у політичній боротьбі за визволення українського народу з-під чужого російсько-большевицького панування. Від несміливих заяв Кирило-Методіївського Братства (з 1846 р.) про республіканську федерацію всіх слов'ян, через гасло Миколи Міхновського “Україна для українців” від Сяну й Карпат по Чорне Море й Кавказ (з 1900 р.), український націоналізм піррав народні маси на боротьбу за створення української самостійної держави в 1917-20 роках, яка у відмінній формі триває і по сьогодні. Впродовж 45 років, триваючої Української Національної Революції український нарід поніс колосальні жертви крові й життя, які побуджують все нових

борців до боротьби за краще завтра свого народу.

Український націоналізм стоїть на певних засадах, які лише згадасмо тут без глибокої їх аналізи, бо вони загально відомі. Все ж таки треба їх пригадати, бодай для реєстру. По-перше, принцип *самовизначення народів*, що його застосовано зокрема на мировій конференції в 1919 р. в Парижі у відношенні до розчленування Австро-Угорської Монархії та Оттоманської Імперії, це загально-прийнятий принцип для упорядкування світу, а тому повинен він бути застосований і до новітньої імперії московського народу, званої тепер "Советський Союз". Застосовуючи цей принцип, по другій світовій війні при допомозі Об'єднаних Націй перетворено цілі два колоніяльні континенти, Азію та Африку, на около п'ятдесят нових самостійних держав. Так як у минулому право на самовизначення було наголошене в чотирнадцятих пунктах Вудро Вилсона, якими, до речі, позбавлено Україну такого самого права, як наприклад чехів чи сербів, бо Вилсон виразно став на становищі неподільності тодішньої російської імперії, так в сучасну пору право самовизначення народів набрало сили міжнародного права шляхом прийняття спеціальної Конвенції Людських Прав у Об'єднаних Націях. В першому артикулі цієї Конвенції читаємо такі постанови:

"І. Всі народи й всі нації мають право на самовизначення, тобто право вільно рішати про своє політичне, господар-

ське, соціальне й культурне положення.

2. Всі держави... повинні підтримувати реалізацію цього права у всіх їхніх територіях та повинні респектувати приміювання цього права в інших державах...
3. Право народів на самовизначення включає також постійну їхню суверенність над власними природними багатствами й ресурсами..."

У відміну від Вилсонівських пунктів, ця Конвенція Об'єднаних Націй не класифікує народів і країн залежно від симпатій чи антипатій, а встановляє *об'єктивний* принцип і треба було б лише побажати, щоб світ приступив до застосування його у відношенні до одинокої ще існуючої в світі імперії, Советського Союзу. Без сумніву, в цьому пункті український націоналізм вповні гармонізує з духом часу.

Орієнтація на власні сили — це друга основна засада українського націоналізму, бо тільки власними духовими, матеріяльними й фізичними силами можна забезпечити власнопідметність нації. Орієнтація на власні сили мусить бути збережена навіть у процесі визвольних змагань, бо інакше можна втратити таку чи іншу дозу незалежності ще перед приверненням державности. Це не значить, що у визвольних змаганнях не треба шукати за союзником проти поневолювачів нашого народу. Ідеться про збереження *повної суверенности* у вирішуванні українських національних справ. Поруч з цим, український націона-

лізм висунув принцип *соборности* й у цьому відношенні здобув велику духову перемогу на внутрішньому українському відтинку. Пригадаймо лише часи визвольних змагань, існування двох Україн з двома окремими урядами, які навіть по проголошенні Акту Соборности з 22 січня, 1919 р., не переставали діяти окремо, аж поки на еміграції один підписав т. зв. Варшавський договір, а другий пішов на співпрацю з большевиками. Український націоналізм на цьому відтинку звів боротьбу й рийшов побідником. Сьогодні принцип соборности вже не є лише теорією. Очевидно, принцип соборности засуджує політичну співпрацю з яким небудь претендентом на ту чи іншу частину єдиної України.

Треба з притиском наголосити, що ціллю українського націоналізму є всесторонній розвиток українського народу в майбутньому, а тим самим і збереження української національної спільноти, як окремої духово-культурної, державно-політичної, господарської одиниці на всі часи майбутнього. Не на останньому місці належить згадати й збереження самої біологічної субстанції народу, на повну загладу якого Сталін виготовляв уже детальні пляни, а частинно й реалізував їх. Не забуваймо й про те, що подібні пляни мали й гітлерівські расисти.

Стоячи в перманентній боротьбі за відновлення самостійної соборної української держави, український націоналізм стоїть на становищі повної *консолідації* всіх

визвольних українських сил у боротьбі проти зовнішніх ворогів. Єдність у визвольній боротьбі не означає позбавлення свободи думки, слова, релігії, світосприймання та політичних поглядів одиниці. *Лише там, де існує толеранція, існує свобода. Лише там, де існує свобода, існує принцип добровільности та справжнього волевиявлення.* Очевидно, для успішного ведення боротьби за свободу необхідна одність думки й почувань у засадничих справах, але така одність думки повинна бути вислідом *свідомої* волі, а не примусу.

Націоналізм і демократія — це діти тієї ж самої історичної епохи й у багатьох відношеннях мають те саме коріння. Правда, націоналізм розвинувся з почуття приналежності до одної духово-культурної національної спільноти, яка мала природне коріння, тоді як демократія стала наголошувати свободу й рівність окремої людини. Демократія в своїй суті розвинулася в універсальну ідеологію, додавши до принципу свободи кожної людини та політично-правної рівності всіх людей ще й ідею братерства всіх людей на землі. Але демократія стала на твердий ґрунт тільки в сполучі з націоналізмом, тобто тільки в національній державі змогла вона себе проявити на практиці. Так як національна визвольна революція американських колоній поклала найтриваліші основи для розвитку демократії, так само Французька революція з наголошуванням демократичних принципів започаткувала добу модер-

ного націоналізму на європейському континенті.

Рівно ж перебудова азійського та африканського континентів у системи самостійних держав проходить під гаслом націоналізму в сполучі з демократичними кличами. Інша справа, що так націоналізм, як і демократія на тих континентах мають власні забарвлення, які вимагали б окремого розгляду. Хочемо лише заважити, що так як після Французької революції з 1789 року широкі народні маси почали ідентифікувати себе з своєю національною державою, хоч вона й була раніше створена династичними монархами, в останніх двох десятиріччях в країнах Азії та Африки ідея націоналізму зелектрифікувала широкі й збудовані народні маси до боротьби проти білих гнобителів. У кожному з цих випадків широкі народні маси з безвольних підданих перетворилися в суверена держави, даючи підложжя для принципу суверенності народу.

Нема сумніву в тому, що найкращою клясичною дефініцією демократії є дефініція Абрагама Линколна, а саме: "Правління народу, через нарід, для народу". Клопіт з блискучими дефініціями є в тому, що вони надто узагальнюють поняття, отже вимагають додаткового здефініювання самих таки дефініцій. Бо ж виринає питання, що в практиці така дефініція демократії означає? Здається ж бо, що цю дефініцію можна було б пристосувати до засадничо цілком інших родів правління. Під цю дефініцію можна підтя-

гнути і колишню грецьку безпосередню демократію в Атенах, і американський державно-політичний лад, і французьку парламентарну демократію з-перед другої світової війни, і теперішню деголівську систему, а також індонезійську "керовану демократію" Сукарна, а навіть і "народні демократії" східно-європейських країн під чоботом комунізму. Очевидно, так британська демократія, як і сталінська "єдина справжня демократія" вміщається в цій дефініції. Отже ж, з дефініціями треба бути обережним.

Слово "демократія", як і багато інших термінів з ділянки державно-політичного життя, прийшло до нас із старинної Греції та походить воно від слова "демос", тобто нарід у розумінні *всієї збірноти громадян*. Хоч число громадян з-поміж усіх мешканців Атен було дуже обмежене, бо всього яких 10% з усього населення, все ж у порівнянні з іншими державними ладами, як монархія, тиранія, аристократія чи олігархія, все ж демократія вже зарання набрала розуміння системи правління, базованого на співдії широких народніх мас. Як казав драматург Еврипід про Ате-ни: "Увесь нарід, у спільній службі, є нашим королем". Отже, демократичний лад, це такий державно політичний лад, в якому найвища контроля є в руках усіх громадян держави. Ясніше кажучи, в демократії державне правління керує державним життям з волі громадян, а вживання сили зводиться в ній до мінімум. Від часів Кромвела в Англії та рево-

люції з 1789 р. у Франції, не говорячи вже про розвиток цієї проблеми в Америці, поступнево поширювано *громадянські права* на щораз ширші кола населення без різниці походження, економічного стану і т.п. так, що в сучасну пору майже всюди панує принцип: "Одна людина — один голос". Зокрема включено в виборчі списки також жінок, а тепер існує сильна тенденція обнизити виборчий вік до мінімального віку 18-го року життя. В той спосіб демократія вважає, що виборче право належить кожному громадянину, як людині, а не як членові певного роду, касты, стану, чи власника певної вартости майна.

Вже Аристотель признав, що демократія це найскладніша форма правління, бо в ній від громадянина вимагається найбільше чеснот: він мусить бути приготований наказувати, коли його нарід поставити на чоло, але й мусить він бути приготований скромно приймати накази, як тільки його термін урядування мине. За Аристотелем і Тома Джефферсон вважав, що демократія вимагає не тільки чесних, але й відповідно підготованих громадян, тому клали вони натиск на публічну освіту. Монтескіє додав до цього й любов до батьківщини, як передумову збереження демократичного ладу. Це виразно зливається із патріотизмом, що його так сильно наголошує націоналізм.

Тенденція зводити поняття демократії до самої техніки панування більшости надто вульгаризує суть демократії. Тому що безпосередня демократія з участю у-

сіх громадян у співпраці та керуванні державними справами з огляду на величину сучасних держав неможлига до зреалізування, колишня ідентичність голодарів і підвладних відпадає навіть у демократії. Тим то основною проблемою сучасної репрезентативної демократії є: в який спосіб установити правління, яке мало б підтримку більшости виборців, які голосують на підставі підтримки або відкинення предложених програмових заложень кандидатів, як також здобути загальну лояльність до влади широких народніх мас. Очевидно, що *принцип більшости* залишається в центрі уваги демократії, але ж у справжній демократії громадяни мають різні ці поглядів на певні справи, керуються своїми особистими інтересами, а також мають різні кваліфікації. *Принцип однакової свободи та однакових можливостей* зводить *усіх* до спільного знаменника.

Модерні демократичні держави приймають у свою основу принцип конституціоналізму, тобто обмеженої влади, з одного боку, а недоторкальних природних людських прав, з другого. Не влада людей, але влада визначена правними нормами являється основою. В такій системі не громадяни служать владі, чи навіть державі, а навпаки держава — це засіб для реалізації загального добра національної спільноти, а правління це тільки орган, через який національна спільнота прямує до реалізації своїх цілей. У такій державі уряд стоїть у службі народу, а не навпаки. Нарід, як суве-

рен, резервує за собою право не тільки критики існуючого правління, але й право кожночасно змінити його особовий склад, а то й структуру.

Різниця поглядів на різні справи, включно до того, що саме є в даному моменті справою національного інтересу, не заводить опозиціонерів до концентраку, ані не змушує їх покидати свою батьківщину. Справжня демократія шанує погляд кожного громадянина, якщо заступаюча думка чи переводжувана акція не являється виразно в інтересі іншої держави. Вона до голосу критики уважно прислуховується і конфронтує повсякчасне становище влади з голосами критики в даній справі. Наскільки важлива опозиція в демократії найкраще може послужити приклад Великої Британії, де "голова льояльної опозиції до уряду Їх Королівської Величності" отримує спеціальну платню з державної скарбниці нарівні з членами правління. Так правління, як і опозиція працюють для загального добра нації, дарма що в них є різні погляди на те, як це загальне добро осягнути, або навіть і відносно самої істоти загального добра. Обидві сторони опираються на громадську думку та на виборчі голоси, отже на волевиявлення національної спільноти.

Проаналізувавши основні складові елементи справжнього, не спотвореного націоналізму, з одного боку, а основні складові первні демократії у її справжньому, не звульгаризованому і не "тоже-демократичному" виді, з другого

боку, приходимо до заключення, що націоналізм і демократія прекрасно *співгармонізують* між собою, а не стоять до себе у діаметральному противенстві. Націоналізм і демократія *себе взаємно доповнюють*, бо в центрі свого заінтересування мають національну спільноту й добро одиниці в ній. Тоді як націоналізм наголошує саму *ціль* нації, демократія дає найкращу *методу* її реалізації.

Демократичне суспільство, що би могло розвиватися, мусить мати *одність думки більшости* громадян відносно засадничих справ самого ладу, цілей і завдань і т.п. Ідея націоналізму сприяє ідеї єдності громадян і в той спосіб облегшує демократичний процес узгіднення. Демократія також вимагає компромісу, а то й жертви.

Націоналізм підтримує на душі й скріплює поневолені народи, які боряться за свободу та встановлення демократичного ладу, привернення людської гідності окремії людині та повалення тоталітарних режимів, у яких расистські "надлюди" чи тоталітарні комуністичні ватажки-всезнайки трактують підвладних, як безвольну та безцільну масу. Так націоналізм, як і демократія трактує окрему людину, як вартісного й гідного члена національної спільноти і як такії визнають вони за нею право пошани її особистої гідності, особистої свободи, свободи думки і її вияву, бо тільки така одиниця являється *свідомим* членом своєї національної спільноти та *льояльним* громадянином своєї держави.

О. ЖДАНОВИЧ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА БОЛЬШЕВИКІВ І НАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Національна політика большевиків тримається дуже цупко старої російської схеми, старої традиції, яка у змістовлюється в дуже відомому поетичному вислові, що прийде час, коли всі слов'янські струмки зіллються в московському морі. Отже — Московська імперія стоїть на засаді не тільки опанування простору, не тільки панування над народами, що цей простір заселяють, але стоїть на становищі асиміляції поневолених народів, своєю метою ставить: всі поневолені народи злити в один нарід, очевидно — московський. Вже сьогодні цей нарід, для кращого замаскування, Москва евфемічно називає советським.

В історії імперій, це концепція виїнятка, бо жаден імперський нарід досі не стояв на позиції аси-

міляції колоніальних народів. Лише москалі потрапили свою імперіальну концепцію і засоби її здійснення побудувати так, що ця імперія тримається і досі. Хоч Московська імперія не належить до наймолодших, вона пережила всі інші. Тому точніший розгляд метод советського колоніалізму й національної політики є питанням першорядної ваги.

Поза бажання асимілювати поневолені народи й влити їх в склад панівного народу, московський імперіалізм має другу, не менш небезпечну прикмету: відсутність виразного расизму. Усі імперії, що їх будували білі, були в більшій чи меншій мірі расистські. Коли націонал-соціалізм проповідував расизм, то французи чи британці його ніколи не підносили голосно, але в практиці були расистами. Біла людина взагалі в своїй основі є расистська, що їй дуже шкодить, зокрема сьогодні.

Володарі французької чи британської імперій ізолювалися від підбитого населення писаними, а ще більш не писаними законами. Москалі ніколи цього не робили. Вони входили поміж поневолених, часто виявляючи азійськість у своїй підступності. Коли Москва за Івана покорила Казанське царство, що стало її першою колонією, то цар наказав вирізати все

чоловіче населення провідної верстви, а своїм старшинам і во-якам наказав одружуватися з жінками та доньками знищених. В історії західного світу це зовсім не знана метода. Не робили цього ні римляни, ні їх псследовники, але завжди так робили москалі.

Ця метода має свою вартість, чо до докази у нас на очах.

Маючи колосальне завдання: асимілювати більше половини населення імперії, москалі виявили незвичайну гнучкість. Але ми тут не будемо займатися давнішими часами, а приглянемося до часів після революції.

І за пореволюційний, в історичному аспекті — не довгий період, компартія — як нове керівництво імперії, — виявила традиційну здібність пильнувати національних інтересів Московщини. Компартія потрапила зробити ряд крутих поворотів, не відступаючи від традиційної лінії, що про неї була мова вище. Революція почалась з гаслом визволення поневоленних народів, признання права на їхню суверенність, навіть творення “незалежних” держав. Конституція СРСР запевняє всім республікам право на вільний вихід з федерації. Сьогодні Москва підняла гасло визволення всіх колоніальних народів, а при тому продовжує свою асиміляційну політику й посилює її, проголосивши відкрито недалеко “злиття націй”.

Граючи небезпечно небезпечними гаслами, москалі паралельно розбудовують “наукові основи” концепції зливання націй. Напр., свого часу висували вони

мовознавчу теорію Марра. Проф. Марр заявляв, що капіталісти: обернули науку догори ногами, вважаючи, що з первісних кількох мов, шляхом різничкування, постали сьгоднішні мови. Це — мовляв — не природний хід історії: після короткого періоду різничкування, мови будуть вливатися назад у спільне море й людство йтиме до однієї мови. . . Зокрема народи Московської імперії повернуться до однієї мови.

Але одночасно з цим проходив цілеспрямований експеримент “підношення” національностей, що були переслідувані за царського режиму. В Україні це виявилось в формі відомої українізації.

Проголошуючи українізацію, москалі не мали наміру послаблювати імперію. На українізацію пішли вони під тиском українського народу, під тиском ідей і вибухів революції 1917 р. Большевики уміли й далі вміють лягати на хвилю революції, як казав О. Ольжич. Революцію вони вміли використати для себе й далеких національних цілей. Мають бо вони відчуття механіки революції, мають відчуття механіки складних організмів імперій і вміють знайти в кожній ситуації.

Не від речі тут згадати, що був період, коли Москва визнавала не тільки право українського народу на державність, але й визнавала його державу, проголошену 1917 р. Москва визнала УНР і продовж певного часу навіть вживала назви УНР, а не УРСР, з тим лише, що визнавала наставлений нею уряд у Харкові, а не незалежний київський. Маємо до діла з незвичайно карколомним

експериментом: визнається УНР, твориться УРСР, проголошується суверенність з метою — знищити саму субстанцію українського народу. Коли порівняти цю гнучкість з нашим нерозрізанням етапів від мети — треба цього ворога цінити й здати собі справу, що для боротьби з ним треба великої і всесторонньої напруги.

Чому ж москалі йдуть на такі карколомні експерименти, яких не знайти в історії світу? На нашу думку, тому що як сильною є воля москалів втримати цілість імперії, так незламною є воля поневолених цю імперію розвалити й незламний є спротив поневолених. У першу ж чергу українського народу.

Московська національна політика завжди мала одну мету: утримання цілості імперії. І як би вони не маневрували, вони від цієї мети не відступали. Але бачучи незламність спротиву поневолених народів, вони не могли й не можуть стати на іншу концепцію як асиміляція. Бо ніякими маневрами вони народів не відхилить від бажання незалежнитись. Тому тепер вони відкрито проголосили, що побудова комунізму вимагає злиття націй і це навіть “науково обґрунтовують”.

Недавно появилася праця Кравцева і — як на глум — у виданні Академії Наук. Автор доводить, що органічний процес життя людських спільнот вимагає впливання націй менших у більшу, в даному випадку — нації поневолених у панівну московську.

Але, як вже згадувалося, спротив поневолених, зокрема ж України, також послідовний і також

гнучкий. Ми часто самі не доцінюємо нашої твердості й винахідливості в боротьбі за національне збереження. У кожній добі, у кожній фазі ворожого наступу, український нарід знаходив окрему форму спротиву. Часами його оборона була наскрізь пасивна. Адже в часи царату, коли ворог нам відібрав провідну верству, ми збереглися завдяки тому, що селянська маса була важка, прив'язана до свого патріархального укладу життя з усіми симпатичними й несимпатичними виявами. І оте — „моя хата скрає”, і неграмотність, і прив'язанця до свого села чи подвір'я — все це були засоби пасивного спротиву. Підсвідомі, але вони дали свої наслідки: маса збереглася.

Ворог це закріпив. Червоний окупант показався хитрішим від білого. Червоний окупант не дав нашій селянській масі залишитися аморфною, не дав залишитися неграмотною, бо до неграмотного асиміляція не доходить. Проголошуючи ліквідацію неграмотности, ворог мав на меті стягнути в глибину народньої субстанції своїми асиміляційними заходами. Годі тут переглядати всі ці засоби. Зупинимось лише над основною справою.

Револуція 1917 р. збудила український нарід. Було це відродження небувалих розмірів, була це епохальна подія, що визначила біг нашої історії на довгі віки. Ця подія змінила цілковито не лише обличчя українського народу, але уклад сил на сході Європи. Але револуція була — як всяка револуція — вибухом. Вона потребувала і потребує ча-

су, щоб хвилі, які при вибуху по-стали, розійшлися в ширину й в глибину українського масиву.

Большевики, налякані національним вибухом 1917 і 1918 років, зокрема ж спротивом 1919 р., мусіли, як сказано, — лягати на хвилю революції. Вони не відважувалися ліквідувати національного відродження. Вони признали Т. Шевченка, признали УНР, проголосили УРСР. Використовуючи це, український нарід розбудував свою національну свідомість, яка в короткому періоді існування УНР тільки починала простатати.

Для вивершення процесу наростання національної свідомости треба довгого часу. І процес проходив далі в умовах червоної окупації, під покришкою УРСР. Весь період 20-х років є періодом розкодження хвиль революційного вибуху, проникання їх в глибину й ширину народнього масиву. Большевики не важилися чіпати того процесу, бо український нарід виявив незвичайну здатність до використання існуючих умовин і можливостей.

Багато людей підсвідомо визнало легальну форму УРСР, щоб мати можливості національно-творчої роботи. Подивімся, напр., на період боротьби з хвилювизмом. Ті агенти уряду й партії, що громилі Хвилювого за його протимосковський клич, трималися марксистської плятформи, не сходили з національної. Коли сьогодні подивитися на документи з того часу, то побачимо, що не лише Скрипник, але й Андрій Хвиля виразніше стояли на національній позиції, як сьогодні мож-

на це собі уявити в умовах “відлиги” і т. п. Скрипник так боронив українськості з офіційної позиції, як це сьогодні нікому не можливо. Таких виступів проти московського шовінізму, які робив Скрипник, не можемо собі сьогодні уявити.

Згодом Москва пішла на відкритий розгром. Проголошено теорію старшобратства, навіть залишено теорію світової революції і перейдено на “побудову соціалізму в одній країні”. Цим поставлено легальну базу під нищення національних проявів не тільки в Україні.

Голод, період ежовщини, щоб згадати тільки це, завдала українському народові незвичайних втрат. Але й тут приходить думка: як часто ми самі себе не доцінюємо, коли не здаємо собі справи, що при таких втратах ледве чи який нарід витримав би, витримався б при такому спуску крові. Український нарід витримав, витримав настільки, що коли прийшла війна, коли прийшла смертельна загроза для імперії, вона свій рятунок бачила тільки в шуканні способу задобрити поневолених.

Існує багато доказів на те, що в 20-х роках большевики не тільки боялися здушувати національні рухи, вони на них надіялися, бо тоді московський нарід ще не повністю був за большевизмом. Щойно десь коло тридцятого року москалям стало ясно, що комунізм і большевизм є найкращим засобом поширення імперії. Тоді московський нарід повністю став на большевицьку плятформу, тоді починається нищення

національностей. Тоді можна було перейти на теорію старшобратства й відкрито почати нищити поневолених. Коли під німецькими ударами захиталася імперія, москалі знову почали забігати перед поневоленими народами, вважаючи їх за величезну силу.

Коли вибухла війна й німецькі дивізії покотилися вперед, коли СРСР затріщав у всіх своїх завісах, німецькі нацисти зробили божевільну помилку, прикладаючи на практиці свою расистську теорію, москалям усміхнулася колосальна шанса. Вони знову проголосили похід за визволення поневолених нацизмом народів.

Тоді показалося знову, що імперія не може втриматися на самому панівному московському народі. Режим мусить ставити на поневолених. Тоді починається гукання про те, що український селянин б'ється не тільки проти Німеччини, але й за свою землю, щоб бути господарем на ній. Це дає українському народові змогу знову відчувати свою силу. Знову він оживає.

Не малу роль відіграли Похідні Групи ОУН і розгорнення підпілля, а згодом партизанської збройної боротьби. Нехай у цій боротьбі були непростимі помилки, нехай було братовбивство, нехай було багато безглуздя, але факт, що ми взяли зброю в руки, давав народові, причавленому терором і голодом, відчуття власної сили. Москалі це чудесно відчувають і знову відпускають гайку, допускають такі чи інші національні вияви.

У зв'язку з цим війна приносить радикальну зміну у взаємовідно-

синах між поодинокими чинниками в імперії, а зокрема в Україні.

Коли у 1917 р. Червона Армія наступала на Україну, то робила вона це чужими елементами, не українськими. Нехай і були її прихильники в Україні, нехай було й дещо українців, що пішли до компартії, то все ж незвичайно малий відсоток українського населення був за советську владу. Загал українського населення був проти червоних. Тому, коли ця влада стала на ноги, коли перемогла, вона мала "моральне право" переслідувати своїх противників і ворогів. Загал населення почував себе винним перед цією владою, бо він проти неї. І таке взаємовідношення між компартією, червоною владою і загалом українського населення панувало аж до війни.

Війна раптом міняє це взаємовідношення. Наслідком мобілізації, все чоловіче населення України, у віці, в якому носиться зброю, опинилося в рядах "захисників родини". Мільйони людей повернулися з війни з правом на титул рятівників СРСР. А до того вони повернулися з живими доказами абсурдності ідеології, з доказами брехливості пропаганди про "рай" в СРСР і "пекло" в капіталістичній Європі. Принесли вони крім орденів ще й почуття власної вартості. Партійці, що перед війною були панами положення, тепер почувались ніяково, в більшості просидівши війну в запллі.

Повернувшись в ролі рятівників імперії, українці зуміли це використати відразу. На цю тему існують цікаві праці. Цікаве, напри-

клад, зіставлення матеріялу про те, як українські червоні партизани творять (без формальної організації) гурт, що себе боронить перед сталінськими переслідуваннями, які почалися в рр. 1946-47. Це один з доказів незвичайної живучості і — може тільки підсвідомої, але дуже виразної — національної реакції на московську імперійну, асиміляційну політику.

Ситуація у висліді війни змінилася настільки, що молоде покоління, як сказано, не мало вже страху, бо не мало відчуття своєї гинуватости. Воно тепер почувало себе хазяями, а не об'єктивно винними перед владою. Молодший партійний кадр, що складається в великій мірі з українських комсомольців, що винесли війну на своїх плечах, — вважає себе в праві бути пануючим елементом, вважає себе в праві вести життя в тій формі, що зветься УРСР. Саме цей струс, цей переворот в укладі сил є джерелом тих процесів, про які говориться багато, які оцінюються по-різному, але які мають дуже велике значення.

Смерть Сталіна викликала дальші зрушення. Зник тиран, якого й партія мала досить. Зник тиран, що не хотів рахуватися зі змінами, які ми змалювали вище. В страху за збереження імперії, Хрущов починає кампанію проти "культу особи", щоб створити враження, що — мовляв — настала нова доба, коли можна легальним способом, в співпраці з владою, добитися наближення між теорією і дійсністю. За життя бо Сталіна постала така розбіжність між теорією і практикою, яка гро-

зила переродженням у ту діалектичну суперечність, від якої Маркс сподівався заломання капіталізму. Загрозу заломання советської системи відчували й керівники у Кремлі. Вся відлига, вся боротьба з "культу особи" мала на меті цю суперечність златіднити.

Дуже цікаво спостерігати, як те, що починається в Україні після смерти Сталіна, кардинально різниться від того, що діється на терені етнографічної Росії. Процеси ці виявляються в першу чергу в літературі, бо до політичної опозиції ще не дійшло й ледве чи дійде без якогось внутрішнього краху. Правильне є твердження, що коли б у СРСР були такі можливості вияву опозиції, які були за царату, то була б тверда підстава для розвалу Сов. Союзу. Тому поза літературою годі знайти вияви опозиції.

І тут зустрічаємося з різним характером виявів в Росії і в Україні. Коли московські письменники та поети критикують сталінський період, то цю критику вони проводять з тенденцією направляти систему так, щоб вона залишалася, щоб з неї тільки викинути речі нелогічні, зайві. Зовсім інакше справа виглядає в Україні!

Коли Євтушенко домагається в одному вірші — потроїти варту на гробі Сталіна, щоб він звідти не виліз, то письменники в Україні про Сталіна майже не згадують, а коли згадують, то тільки тому, щоб під плащиком десталінізації висунути національне питання. І так назриває новий конфлікт між молодим поколінням панівного народу й молодим поколінням на-

рідів поневолених. Коли московські письменники виявляють тенденцію до лібералізації, то роблять це вони в напрямку доосередньому, щоб зміцнити імперію. Українські письменники — відразу ж виявляють тенденцію відосередню, бо наголошують свободу національностей.

Для Євтушенка існує тільки Росія. Хоч він українського походження, то він повністю русифікований. Це виразно видно, коли читати його вірші в оригіналі. Він стоїть на імперській площині й зовсім не випадково вважає, що української літератури нема. Для нього, як і для всього молодшого покоління москалів, неспдільність Росії є річчю бездискусійною. Для письменників України існує українське питання, проблема збереження української мови, культури, народу і це автоматично веде до питання розподілу імперії.

Постав питання: як оцінити цей процес, яку вагу йому приписати? Це мусить бути предметом нап их дискусій і дослідів. Недавно чув я доповідь представника — голови іншого націоналістичного середовища, який дослізно зазначив, що до процесу, який проходить в Україні, не слід прив'язувати великого значення, бо цей процес не вистачить для того, щоб завалити СРСР. — Чи сам цей процес вистачить для розвалу Московської імперії — над цим я дискутувати не буду. Але коли з цього цей же представник витягає висновки, що взагалі не можна рахувати на визволення власними силами українського народу, а треба шукати розв'язки українського національного питання й

державности в міжнародніх комбінаціях з участю збройних сил чужих держав, то це вже проблема, яка в рамках Націоналістичного Руху стане незабаром проблемою засадничою. Тому слід зупинитися над питанням сили й важливости вище згаданих процесів.

Питання тут не в песимізмі чи оптимізмі, а в тому, щоб всяке явище оцінити правильно й не бавитися в ілюзії. Сьогоднішній процес в Україні — чисто літературний. Він має національний підклад, але не має політичного характеру з тієї простої причини, що ніякий політичний процес там проходити не може. І важко, щоб ми себе не дурили. І зрештою — ніхто себе й не дурить. У нас скорше модно вважати, що події в Україні не мають ніякого значення.

На сьогоднішньому етапі, після того, як Україна зазнала таких переслідувань, після того, як асиміляційні зусилля імперії стали во главі угла комуністичної ідеології і стали основою політики компартії на найближчих 20 років, — процес літературного відродження має — на мою думку — колосальне значення. Він бо зупиняє асиміляцію. Якщо ці процеси будуть припинені, то ми не матимемо на чому будувати надії, що Московська імперія не проковтне української нації.

Що українська нація велика, настільки велика, що досі її не можна було знищити, — це безперечний аргумент. Але на цьому аргументі не можна всього будувати, як і не можна будувати на аргументі безсмертності націй.

На жаль, ми знаємо, що є цілий ряд народів, які може не були напівми в модерному значенні цього слова, які пропали, були знищені. На автоматизм, на пасивну оборону, без кінця рахувати не можна.

Виробляючи нашу політику, слід брати до уваги саме національні процеси в ССРСР, які — до речі — ніколи не переривалися остаточно, які свідчать про те, що український народ здібний в кожній ситуації знайти себе й виявити свій спротив. Ми певні, що цей спротив буде продовжуватися, нехай навіть тільки в літературній формі, а може згодом виявиться і в якійсь іншій. Словом: ми не сміємо заявити собі, що в Україні проходить русифікація, вже ніхто не говорить українською мовою, і український дух живе тільки в підпіллі та на еміграції. Ми повинні стояти на становищі, що Україна знаходиться в затяжній, розпачливій боротьбі за своє збереження. І вже це буде незвичайно багато.

Зустрічаємося з закидом, що — мовляв — говорення про національні процеси в Україні це неоправданий оптимізм, який доводить до віри, що завтра в Україні буде революція, тому сьогодні нічого не слід робити для визвольної справи, а треба їхати додому. Я в кожному разі так справи не ставив ніколи. Їхати додому нема чого, але на сьогодні — літературний процес в Україні є одинокою силою, яка зупиняє асиміляцію.

У нашій діяльності тут нам треба поставити питання: на що ми спираємося, на чому будемо нашу концепцію — на здібності ук-

раїнського народу себе зберегти, на здібності його боронитися, чи на війні з атомною бомбою при чужій інтервенції? Коли на першому, то нашим завданням є підсилювати наявний процес в Україні, коли на другому, то не треба цікавитися Рідними Землями, а тільки чекати інтервенції.

Я вибираю перше. А коли так, то треба сказати, що ми вважаємо сьогоднішні, як і вчорашні літературно - національні процеси в Україні за явище свідоме, тобто свідомо ведене активною верствою українського народу. Мусимо придивитися, чи можемо на ці процеси впливати. Я думаю, що так.

Уявімо собі на хвилину, що завтра Москва заявить: за 20 років має бути здійснений комунізм, а при тому наступить злиття націй, тому викреслюємо з конституції ССРСР речення про право союзних республік на вихід із Сов. Союзу. Яке мало б бути становище української еміграції? Заявити, що питання безпредметне, або це речення немає ніякого значення, чи змагатися за його втримання, бо це означає бодай теоретично, що УССРСР має якусь окремішність?

Я підтримую думку д-ра В. Маркуся, що українська еміграція повинна б в такому випадку бути проти скреслення цього речення. Бо навіть те речення має своє значення для народу, що живе в кордонах УРСР. Це речення зміцнює почуття окремішности. Цей кордон чисто теоретичний, не має ніякого значення всередині ССРСР, але має значення моральне і зовнішнє. А в зв'язку з цим має внутрішнє значення для українського на-

роду, як мало б значення, коли б західні держави мали дипломатичні зносини в Києвом.

Ці речі в нашій пресі дискутуються дуже прикро, я б не сказав пристрасно, а — нервово. А це ж не питання нервів, а питання визвольної політики, бо яка може бути визвольна політика наша, коли б ми не піддержували українського народу в його спротиві всіма засобами?

Ми повинні бачити Україну такою, якою вона є: вона поневолена, вона під московською окупацією, вона під молотом асиміляції, але вона ставить спротив, вона — український нарід, українська земля. Вона є, вона існує, живе й змагається, а не лежить на смертному ложі й чекає тільки миропомазання від нас. Коли логічно витягнути висновок з наших уявлень про Україну, то можна сказати, що ми її бачимо, як вона вмирає, от-от і помре. Але люди там живуть, одружуються, кохаються, родять і хрестять дітей, живі люди.

І як живих ми мусимо їх розглядати, мусимо переживати їхні радощі й болі, реагувати на їхнє життя. Не попадаймо в фальшивий патос чи то розбивання ворогів, сидячи в затишку, чи то похоронів поневоленої України. Для мене не то жартом, не то чорним гумором являється закінчення однієї доповіді, яку я не так давно чув. Доповідачка закликала всіх присутніх бути матерями-спартанками, які виряджали синів на війну, наказуючи їм повертатися переможцями, або вмирати в бою. Це — добре. Але вона закликала їх одночасно брати за приклад матерів в Україні, які

благословляють синів на бій викопаною з землі сорочкою. Сина на бій благословляти треба, але пощо викопувати сорочку з землі, коли її можна вишити, або й купити в крамниці?

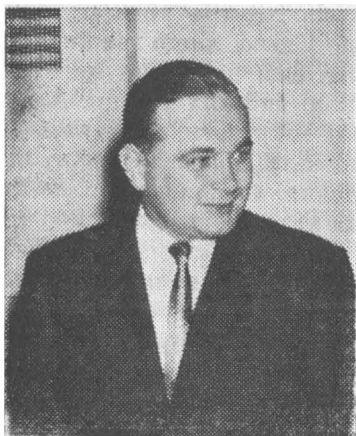
Творення таких легенд відвертає увагу від справжніх проблем. Нам же йде про те, що б ми змагалися за речі живі, а не ілюзорні. Ми проти того, щоб еміграція думала, що завтра в'їде на білому коні до Києва, якщо зважиться залишити свої надбання на чужині. Білі коні вийшли з моди. Але тим більше ми проти того, щоб еміграція мала право заявити, що її канадська, американська чи французька хата стоїть скраю.

Ця байдужність проявляється різно. Може проявлятися, і проявляється, також в тому, що люди думають: в Україні нічого нема, тільки гола окупація. Так ми створюємо переконання у наших дітей, що й України взагалі нема.

Але байдужність може проявлятися і в тому, що еміграція в тій чи іншій країні трактує себе як "далеке запілля". Сьогодні немає ні дальшого, ні ближчого запілля. Через розвиток техніки всі запілля стають однаковими. Хто знає, де впаде перша бомба — в Торонті, чи в Парижі?

Мета у нас одна й обов'язки наші повинні становити одніть. Ті обов'язки ми сповнимо добре тоді, коли українську проблему трактуватимемо як проблему живу. Україну треба бачити дійсну, а не теоретичну. Тієї України, яку ми залишили — вже немає й вона ніколи не повернеться. Майбутнє слід будувати на сьогоднішньому, а не на вчорашньому.

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ ЯК ЗАСІБ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ І ЙОГО СТРУКТУРАЛЬНА ПОБУДОВА У СВІТЛІ СУЧАСНОСТІ

“Щоб зрозуміти людину, яка жила в минулому, musíte зрозуміти її оточення, обставини, в яких вона жила, ідеї, які виповняли її душу.

Ми не можемо судити минулого з позицій сучасності. На це всі погоджуються. Але не всі погоджуються з тим, що абсурдом є судити сучасність з позицій минулого”.

У житті дозрілого суспільства, чи нації, політичний сектор відіграє переважливу роль. Без нього нарід не може сподіватися суверенного розвитку в рамках власної держави. Правда, ми є свідками поставання держав без того, щоб процес політичного дозрівання був завершений. Але ці

прояви є радше потвердженням нашого твердження, є доказом, як держава не може існувати без політично зрілого суспільства.

Ми є свідками також нездорового стану, коли політично зрілі нації падають жертвами поневолення, втрачають свою суверенність, але цей стан триває звичайно недовго і такі нації, скоріше чи пізніше, відзискують волю і свободу в рамках власних суверенних держав.

У народів, які ще є поневоленими, або, які втратили свою державність в політиці, звичайно на чолі місце висувається проблема визволення. Звідси випливають такі поняття, як: засоби визвольної політики, чи сама концепція визвольної політики.

Визвольна політика дуже суттєво відрізняється від державної політики в рамках суверенних держав. Ми, українці, про це можемо багато чого сказати, бо якраз українська історія ХХ століття дає нам прекрасну нагоду аналізувати різницю між державою і визвольною політикою. Ми, українці, змушені вести визвольну політику від закінчення першої світової війни і тільки на короткий час в умовах державного будівництва Карпатської України 1938-39 рр. ми мали змогу, хоч дуже ко-

ротко ,практикувати правила і за-
сади державної політики.

Попробуймо навести деякі ха-
рактеристичні прикмети нашої ви-
звольної політики:

1. ЇЇ ЦІЛЬ І ЗАВДАННЯ
дуже виразні, хоч доволі вузь-
кі. В основному — це перемога
над окупантом і встановлення
власної влади на місце окупа-
ційного режиму.

2. Визвольна політика є
ОБМЕЖЕНА В ЗАСОБАХ РЕ-
АЛІЗАЦІЇ ТІЄЇ МЕТИ. Вона
звичайно оперта на відносно
вузьку людську базу, вона по-
стійно відчуває брак матері-
яльних засобів, перебуває під
постійною загрозою сторон-
ніх впливів та дуже часто є,
по волі, чи по неволі, пов'яза-
на із загальною міжнародньо-
ю кон'юктурою.

3. Визвольна політика дуже
часто ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ
ЕМОЦІЙНІСТЮ, що випливає
із туги за втраченою свободо-
ю. На тому тлі дуже часто ви-
дигаються "принципи" сум-
нівної вартости, падається в
різні скрайності, не лише як-
що ходить про голошені ідеї,
але навіть і в тактиці праці.

4. Визвольна політика ви-
магає ВИСОКОЇ ІДЕЙНОЇ НА-
ПРУГИ ВІД СВОЇХ ВИЗНАВ-
ЦІВ І РЕАЛІЗАТОРІВ. Вони
часто віддають свій труд, ма-
теріяльні жертви, чи навіть
життя, без певности в те, що
вони колись будуть за це на-
городжені. В наслідок того та-
ка політика дуже виснажую-
ча, її визнавці часто не видер-
жують тиску і вимог, ломлять-

ся, гинуть, чи відходять від
неї.

5. Визвольна політика ду-
же часто мусить користувати-
ся нелегальними засобами, а-
бо мусить вестися у підпіллі.
Нераз "мета освячує засоби" і
вони можуть бути дуже непе-
ребірливі у відношенні до во-
рога. Не диво, що вороги п'ят-
нують її як бандитизм чи те-
роризм. Але для поневолених
народів це конечні і необхідні
засоби. За них доводиться пла-
тити дорогу ціну крови і тер-
піння, але рівночасно з тим ті
засоби, побіч ряду інших, є
прямо необхідні і, звичайно,
приводять до дуже маркантних
ризявів, які зауважує і відчуває
не лише ворог, але і т. зв. пуб-
лічна опінія світу.

Українську визвольну політи-
ку в ХХ столітті формували два
найважливіші чинники. Перший з
них це ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕС-
ПУБЛІКИ, як ознака нашої дер-
жавної влади, освячена кров'ю
Симона Петлюри. Другий — це
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІС-
ТИЧНИЙ РУХ, створений Євге-
ном Коновальцем, що через УВО
— ОУН, став суспільно - політич-
ним чинником. Він не лише в пло-
щині символіки, але і в реальному
житті через довгі десятиліття уна-
пряблює вияви української ви-
звольної політики. Правда, крім
тих дріх чинників були ще інші,
але вони, ані концепційно, ані в
практичних виявах не залишили
такого глибокого сліду, як ті
два вижче згадані чинники.

Тоді, коли Державний Центр

УНР, сьогодні як символ, мусить бути чинником незмінним до часу, поки в Україні не відновиться суверенна українська держава, то Український Націоналістичний Рух, який веде політично - революційну акцію вже понад 30 років, мусить улягати певним змінам. Це ми мусимо зрозуміти і відповідно до цього зайняти постапу.

Є ряд причин, які змушують до тих змін. Ось тільки для прикладу: змінливість умов поневолення в Україні, зміни серед українських спільнот поза межами України, нові тенденції в міжнародному житті, нові суспільно-політичні ідеї, що мають вплив на людство в сучасності. Маючи це все на увазі, ми не повинні розгубитись в лабіринті тих проблем і ясно зазначити, що належало б змінити в УНРусі, а що ні. І так, якщо ходять про основну ідею, що зумовила існування УНРуху — то ясно, що там не може бути мови про зміни. Якщо ходять про нашу мету — то там також не може бути змін. Але треба б змін в площині ідеологічно - програмових настанов, форм і метод праці та, врешті, структурально - устроєвої побудови українського націоналістичного руху. Про це останнє буду говорити докладніше.

Зробім коротку аналізу справ, що мають відношення до устроєво - структуральних проблем УНРуху, і щойно після того поспробуємо взяти під розвагу деякі пропозиції.

На мою думку, життя доказало, що УНРух — це не є політич-

на партія, без огляду на те, чи ми цього хочемо, чи ні. Він своєю істотою переростає рамки політичної партії, він шукає за іншими формами вияву, бо ж на чужині і не може бути мови про нормальне функціонування українських політичних партій.

Український Націоналістичний Рух — це не є тільки формація емігрантського середовища. Він все й завжди закорювався за український елемент на рідних землях і за українські осілі спільноти поза Україною.

Український Націоналістичний Рух болюче відчув факт розчленування його на різні фракції і групи. Цей стан дуже часто прямо унеможливило розвинути його всесторонню діяльність.

Український Націоналістичний Рух знайшов своє взаємовідношення до Державного Центру УНР. Були часи, що УНРух побоювався невластиву політику деяких кругів ДЦ УНР, але він також відіграв колосальну роль в зберіганні серед української спільноти основних ідей, які символізували ДЦ УНР. І тому під сучасну пору і в майбутньому не можна уявити собі нормального функціонування цих чинників без тісної співпраці між ними.

Український Націоналістичний Рух виявив велику атракційність і знайшов своїх прихильників вже серед двох генерацій молоді, які прийшли як доповнення чи як пересемники кадрів основоположників УВО - ОУН. Та притягальність виявилась не лише через велику пошану, яку серед

нашої спільноти мали його провідники, але й через жертвенність, яку проявило його рядове членство.

Довга історія УНРуху дала синтезу ролі і місця провідника і рядового члена в рамках УНРуху. Постава обох Голов ПУН недвозначно вказує, що свої пости вони розглядають як продовження розпочатої ними боротьби в часі визвольних змагань, як засіб служіння Україні, а не як намагання через свій авторитет накидати концепцію диктатури провідництва, яка б нищила ініціативу низових кадрів та творила б з них механічне знаряддя.

УНРух переріс рамки одної централізованої організації, що намагається мати всюди свої прибудівки. Він став органічним об'єднанням для всіх споріднених собі сил суспільно - політичного і громадського життя, в якому ідейна спорідненість, а не організаційна підчиненість, є цементом, що єднає їх усіх в моноліт. УНРух виріс із революційно - політичної формації в суспільно - політичний рух, який закорінився у всіх ділянках українського життя. Його вплив помітний всюди: і серед діячів політики і серед діячів церковного життя, серед професіоналістів, серед селянства, робітництва, серед літературно - мистецьких сил і серед військовиків.

Врешті УНРух доказав, що для нього українська нація і її добро є вихідною і заключною точкою. Він не вважає себе апріорно майбутнім проводом - владою в osvobodженій Українській Державі. Навпаки, вважає, що його ціл-

лю є довести до визволення нашого народу від окупантів, залишаючи за ним, за народом, право вибору форм і внутрішнього устрою свого вільного державного життя.

Так ми розуміємо Український Націоналістичний Рух. Маючи це на увазі застанемось тепер над можливостями його структуральної побудови.

Для всіх нас повинно бути ясно, що наша конференція має на меті знайти і виявити ті думки та ідеї, що нуртують серед нашого загалу і для того з таким настаненням треба сприймати мої рекомендації.

Проаналізуємо перший і основний чинник в тому питанні, а саме справу *індивідуального членства*.

На мою думку, кожний українець чи українка, що визнають цілі і завдання УНРуху та готові для їхньої реалізації активно працювати, можуть стати членом якої-небудь націоналістичної української організації, що діє на терені їхнього перебування.

Ті організації діють в рамках законів даних країн, є оперті на статутах. Там, де немає змоги на дію легально - статутівих організацій, а є потреба для такої праці, там повинна діяти ОУН. Це відноситься в першу чергу до українських земель або до деяких європейських країн. Вибір членства в тій чи іншій організації мусить бути залишений кожній людині, на базі її уподобання. Однак доцільним і вказаним є, щоб та сама людина не належала до кількох організацій подібного ти-

пу, бо це доводить до повторення тієї самої праці та розпорошення людських сил.

Чергова ланка в націоналістичному світі — націоналістичні організації. Про них ми вже згадували в попередньому розділі. Вони повинні бути створені для зовсім конкретних завдань. Немає змислу творити паперових організацій без практичних завдань. В жадного випадку не слід доводити до такої ситуації, щоб на одному терені існували в той сам час різні націоналістичні організації з тотожними завданнями, бо це доведе до непотрібних ускладнень між ними.

Проводи цих організацій всюди, де це можливо, повинні бути виборними. Вони за свою працю відповідають перед членством.

В залежності від потреб, націоналістичні організації різних теренів, чи різних ділянок життя, можуть творити координаційні форми для кращої співпраці і виміни досвіду. Одначе ті координаційні тіла не є надбудовами чи надрядними проводами. Взагалі наші організації слід все і завжди охороняти від бюрократизму і формалістики, бо вони дуже часто вичерпують силу і енергію, але не приносять користи. Сила наша залежить від активності наших організацій та ідейности і жертвенности їхнього членства.

Якщо ми узгляднимо величезне географічне розпорошення української спільноти в світі, то силою факту число наших організацій розпорошених по різних континентах і країнах буде високе. Ті простори, різні умовини праці,

можуть мати від'ємний вплив на відношення між тими організаціями. Щоб протидіяти тому, треба знайти якусь форму взаємовідношення між ними, яка забезпечила б зберігання ідейної єдности та яка була б практична й можлива до переведення. Не можна при тому переочувати легально-правних умовин нашого життя. Маючи все те на увазі пропонуємо під розгляд КОНГРЕС УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, як таку форму, що мала б на меті забезпечити те взаємовідношення між націоналістичними організаціями. Конгрес, повинен би відбуватися що п'ять літ. Він мав би стати форумом, на якому були б заступлені всі українські націоналістичні організації і тим був би забезпечений контакт між ними і їхня співучасть у вирішуванні основних проблем УНР-у.

Що мали б Конгреси досягнути:

1. Устійнювати основні напрямні української визвольної політики,
2. Вносити доповнення, коректури чи інтерпретацію питань ідеології українського націоналізму.
3. Вибирати й приймати звіти Проводу Українських Націоналістів.

Ці завдання Конгресу вистають на те, щоб зберегти ідейну і програмову єдність УНР-у.

Це скріпило б авторитет і підсилило б працездатність ПУН, бо він був би всіма вибраний і всі організації були б співвідповідальними за нього.

ПУН повинен бути найвищим

авторитетом УНРуху і діяти як орган Конгресу між Конгресами. Він, ПУН, не може бути ідентифікований з проводом жадної поодинокі націоналістичної організації. Він не повинен бути обтяжений відвічальністю за біжучі справи, які ведуть і за які несуть відвічальність проводи поодиноких націоналістичних організацій. ПУН натомість мав би виконувати ті завдання, які для нього схвалить Конгрес.

Зогляду на часову віддачу між Конгресами особливе значення мала б функція Голови ПУН. Він повинен бути зовнішнім репрезентантом УНРуху. Він повинен бути найвищим авторитетом всередині його. Хтось із нас може запитати, чи доцільно ту делікатну проблему заторкати. По моєму — так. Я свідомий того, що УНРух є щасливим, що як в минулому, так і в сучасному функція Голови ПУН спочиває в дуже достойних руках. Але чи є біля теперішнього Голови ПУН, такий близький друг і приятель його як полк. А. Мельник був біля полк. Є. Коновальця. На жаль, немає. Генерація учасників визвольних змагань рік - річно проріджується і тому не можемо числити на таку щасливу розв'язку того питання в майбутньому. Мусимо холодно проаналізувати собі те питання і сказати, що нема між нами людини із таким авторитетом, як полк. А. Мельник і тому майбутній керманіч УНРуху свій авторитет муситиме оперти на авторитеті Конгресу і організацій, що в ньому заступлені, а не на своєму особистому авторитеті. В ми-

нулому людина вже із безсумнівним авторитетом ставала на пост Голови ПУН. В майбутньому буде, здається, навпаки. Через авторитет ПУН, його Голова буде здобувати і свій особистий авторитет серед нашої громади. Ця справа є дуже складна ще й тим, що ми є більш чим коли інше ізольовані від рідних земель, розпорошені по різних закутинах кулі земської та і тому, що загальна політична ситуація нам не надто сприяє.

Такий мій погляд на основні елементи структури УНРуху. Я не входжу в деталі тієї проблеми, бо свідомий того, що їх не варта оформляти, як довго сама ідея не буде прийнята. Хтось може запитати: а що нового в тій постановці? Чим відрізняється вона від теперішнього стану? Чому на місце ВЗУН видвигається Конгрес? Є на те багато причин, а основні з них є такі:

1. Відповідальність за справи УНРуху мусить бути перенесена з плечей ОУН - ПУН на всі українські націоналістичні організації.

2. Треба доложити всіх зусиль, щоб поняття УНРух віддзеркалювало всі українські націоналістичні формації. Щоб привернути, якщо не єдність, то хоч координацію дій всіх націоналістичних сил, нам треба справжньої віри в konieczність того і готовости в тому напрямі активно працювати.

3. Для того ми висуvasмо ідею чергового Конгресу українських націоналістів. Бо не тільки організаційна зрізнич-

кованість заіснувала в нас за останніх 20 років. Наслідки її видно і в ідеологічних справах і в концепції визвольної політики. І змінити того на тому чи іншому З'їзді чи Зборіві не вдасться. Треба довести до того, щоб так, як для переходу від УВО до ОУН відбувся Конгрес, так і щоб для розв'язки теперішньої ситуації відбувся черговий Конгрес всіх українських націоналістичних сил.

Хтось може на основі прикрого досвіду останніх десятиліть поставити скептичне питання: чи є надія на те, щоб та акція увінчалася успіхом? Чи не є сенс ще раз пробувати повернути на властивий шлях роз'єднані сили.

Ясно, що я не маю ніякого чародійного ліку на ті проблеми. Але я маю глибоку віру і переконання, що час найкращий лікар на наші болячки та що проминуло багато років, які дозволяють нам глянути взад і мужньо ствердити: так далі бути не може. Тими шляхами ми не дійдемо до нашої перемоги! Бо тільки тоді, тільки усвідомивши собі всю глибину трагічності нашої ситуації, ми зможемо викресати із себе достаточну кількість зусиль і енергії, щоб побороти себе, перебороти свої навиків і довести до того, щоб

нога спроба була з успіхом започаткована!

І я переконаний, що якщо серед нас та думка назріла, якщо V.ВЗУН її схвалить і якщо ми піднімемось відвічальності реалізувати ту ідею, то ми напевно виграємо. Бо ми озброїмо себе і молоде назріваюче націоналістично провідне середовище такою зброєю, яка мусить довести до перемоги.

І ми мусимо тієї важкої і відвічальної функції піднятися. В тому я рбачаю історичну роль молодого покоління українських націоналістів. Ми, молоді, своєю працею мусимо направити велику кривду, яку свідомо чи несвідомо наші безпосередні попередники нанесли поколінню основоположників УВО - ОУН. Замість бунту й крамоли мусимо внести в наше життя благородну ідею єдності. З нею ми будемо здобувати впливи серед українського суспільства і серед націоналістів, поки вони всі не прозріють і не усвідомлять, що єдність нації вимагає єдності націоналістичної думки. А єдність націоналістичної думки вимагає єдності і координації нашої дії.

Отже, дорогі друзі: поле широкое, праці немало. Берімся дружно до реалізації того історичного завдання, до переродження і перебудови Українського Націоналістичного Руху.

О. Жданович: 3 дискусії третьої сесії

Не маємо змоги дискутувати по суті проблем, що їх висунули сьогоднішні доповідачі. Зрештою, завданням конференції і було висунути проблеми і заслухати основні відгуки, а не розв'язувати їх. І винесено речі нові. На розв'язку потрібен довший час, потрібно цілого ряду дальших дискусій, як у цьому колі, так і на інших теренах.

Хоч і нема змоги основно дискутувати висунених справ, я хочу забрати голос, бо відчуваю певне поденервування аудиторії, зокрема в зв'язку з темою, що її розробляв п. Плавюк. Поденервування відчувається в двох площинах. З одного боку нервуються ті люди, які вважають, що зміна взаємовідносин між поодинокими чинниками Націоналістичного Руху може понизити авторитет Проводу Українських Націоналістів. З другого боку — нервуються люди побоюванням, що зведення на одну площину, зближення усіх формацій УНРуху може пошкодити тим організаціям, які досі працювали виключно в легальних формах.

Я не розглядаю цілості концепції п. Плавюка, бо вона мусить бути ще дискутована. Сам прелегент свідомий, що в ній будуть різні зміни. Але саме на визначеній лінії нам слід шукати розв'язки устроєвих проблем. Учора я говорив про те, що не може бути дальшого й ближчого запілля. Це значить, що не сміє бути

такого, що ми — мовляв — заховані за статут УНО чи ОДВУ, заховані за американське, канадське, чи аргентинське горожанство і нас ця справа не обходить. Ви — ОУН — в Європі виробляйте собі, що хочете: Україну визвольте, чи голови собі порозбивайте, а ми вам час до часу дамо доляра.

Це велике упрощування справи, це ненормальний стан, який міг існувати в переходовому періоді розселювання іміграції і її влаштування. Але це не стан стабільности. Життя не стоїть на місці. І саме життя ввело зміни. Сьогодні становище поодиноких складників УНРуху не є те саме, що було 10 років тому. Але ж чи маємо право витягнути з того конкретні висновки? Ми їх витягнути мусимо. Я не уточнюю зараз, які саме висновки маємо витягнути. Після дебати цієї проблеми на всіх інших теренах, Збір витягне остаточні висновки при участі представників усіх теренів.

Мусить завалитися цілий ряд втертих понять, бо прийшла війна, прийшли повоєнні зміни. Взаємовідносини ОУН, ПУН і ідеологічно споріднених організацій міняються. Хтось тут ставить питання: чи ідеологічно споріднені організації мають мати в лоні УНРуху ті самі права, що їх має ОУН? — А чому ні? Якщо нестимуть ту саму відповідальність, то матимуть і ті самі права. І в інтересі Проводу ОУН — на мою думку — с,

щоб ІСНО взяли на себе обов'язки й взяли права.

Мені здається, що треба поставити пряме питання: чи ви хочете тих прав і обов'язків чи ні? Передискутуйте ті справи між собою, передусім — передумайте їх.

Для мене ці речі не нові, про них говориться роками. Правильно було б, коли б хтось спитав: Чому ж не вирішено нічого досі? Зміни структури УНРуху Провід не може рішати сам, їх може рішати ВЗУН. Але крім того — яке значення мало б рішення, що не було б прийняте на низах? Не буде прийняте тими, що мали б його проводити в життя?

Сьогодні такий дух часу, що кожна справа починається знизу. Починаємо дискусію знизу й ми. Зрештою — маємо на це сьогодні змогу. Адже на чужині не живемо в підпіллі, де не було змоги скликати людей на дискусію. Авторитарність структури УНРуху походила з умовин, в яких ми жили й змагалися. У вільному світі конспірація не є потрібна, а зміна структури, зміна взаємовідносин між ПУН та ІСНО не буде відноситися до Рідних Земель.

Я тішуся, що ці важливі й делікатні слова були тут поставлені у всій ширині. Викликали вони поденервування — тим краще. Це бо значить, що вони викликали зацікавлення. Я б тільки закликав усіх, щоб продовжували дискусію. Очевидно — не в безконечність, а скоро, щоб на другий рік можна було відбутися ВЗУН, який би ці справи вирішив по лінії доповіді п. Плавюка, чи по якійсь іншій лінії. Але я б сказав, що п. Пла-

вюк не впав з неба. Він є в житті, як і ті люди, з якими він говорив перед тим, як покласти свої думки на папір. Він схопив певну тенденцію, певні напрямні дальшого розвитку структури Націоналістичного Руху. Може він помиляється, але він дав базу до дискусії.

На цій конференції було висловлено цілий ряд думок, що декого дивують. П'ятнадцять років тому, ми при шуканні способів нашого визволення, ставили на війну. Сьогодні ми не ставимо на війну, бо змінилися засоби війни. Якщо завтра буде знайдений спосіб запобігти знищенням атомною зброєю, то знову можна буде міняти підхід. Але було б дуже неправильно не витягати висновків з наявного стану речей.

Рахуватися з життям — це не опортунізм і не капітуляція. Жаден революціонер не може робити революції в невідповідному напрямку. Революціонер мусить бути й реалістом, щоб ставити на правильні поняття. Якщо хтось ходить в дощ у відкритих черевиках, це не є ніяке геройство, ніякий принципіалізм. Брати парасолю в дощ — ніякий опортунізм.

Важко мені відповісти на питання, чи можливе повернення єдності Націоналістичного Руху. Але це справа, якої не можна не пробурати здійснити. Багато людей собі цього не уявляє, бо взагалі мало людей, що бачать наявні речі. Для декого з нас повернення єдності націоналістів — річ неможлива. Але ростуть наші діти. Якщо вони сприймуть націоналізм, то не схочуть поділу. Їм

причини поділу з 1940 р. — зовсім не цікаві й ніяк не зрозумілі.

Коли за кілька років треба буде моїм власним дітям вияснювати причини й суть розламу в ОУН, то я свідомий, що цього я їм не виясню. Знаю це по собі. Я ось вже людина не молода, займався політичними проблемами та й освіту якусь маю. І ви мене сьогодні вбийте, а я вам не виясню, які були в 1917 році розходження між ес-ерами, ес-деками, ес-ефами й всякими іншими лівими й правими їхніми фракціями та групами. І коли мені ніхто цього не може вияснити, то що я виясню моїм дітям?

Мені здається, що ця безглуздість поділу стає ясна щораз більшому колу людей. З цього треба витягнути якісь висновки, інакше ми не будемо жадні політики, жадні діячі.

Змінилися також наші погляди на питання молодого покоління, його відношення до націоналізму і визвольної проблематики. Деякі погляди з-перед десяти років сьогодні брешуть смішно. Я знаю людей, які 10-12 років тому, приїхавши до Канади, вважали, що вони канадського громадянства брати не будуть. А сьогодні вони мають те громадянство й ним дорожать. Тоді ж говорилося, що люди, які виростуть в Канаді, не схочуть мати нічого спільного з націоналізмом. І це показалося неправдою. І сьогодні ясно всім те, що говорив п. Плавюк: Якщо не закорінімо націоналістичних ідей в покоління, яке тут родиться і виростає, то не сповнімо нашого зав-

дання, яке полягає в тому, щоб ми плекали тут ті цінності, яких не можна плекати в поневоленій Україні.

Закінчуючи мій виступ, я хотів би звернутися з закликом до всіх націоналістів — тут присутніх і неприсутніх, щоб вони порушеними тут проблемами, і тими, які будуть висунені на інших конференціях, зайнялися дуже серйозно, з належною напругою, їх передумали і прийшли на ВЗУН підготовані. На Великий Збір не можна запросити всіх націоналістів, що перебувають у вільному світі. Але буде запрошене якнайширше коло. Буде дана можливість кожному теренові делегувати тих людей, яких Провід не запрошує по різних параграфіях устрою. Отже на Зборі можуть бути люди, що їх Провід запросить і ті, що їх виделегують терени. Може бути заступлене якнайширше коло нашого націоналістичного загалу. Я тільки прошу, щоб делегації були якнайширші, щоб була якнайбільша фреквенція. Можливо, що він відбудеться тут, не в Європі. Тим більші будуть можливості для нас взяти в ньому участь.

Було б несправедливо, коли б я закінчив свої слова, не подякувавши організаторам цієї Конференції, не подякувавши доповідачам і всім присутнім за їхню живу участь у цій зустрічі, що була незвичайно вдалим першим кроком у великому ділі підготовки Збору. Була зразково зорганізована і стояла справді на гідному наших амбіцій рівні.

Деякі відповіді ред. О. Ждановича на запити в дискусії над його доповіддю

В дискусії над доповіддю ред. О. Ждановича поставлено цілий ряд актуальних питань. Вважасмо доцільним навести тут уривки з його відповіді на деякі з них.

СТАНОВИЩЕ ДО МИСТЕЦЬКИХ АНСАМБЛІВ З УКРАЇНИ

Большевики нас представляють як найлютіших ворогів українського народу. Ми себе вважаємо найлютішими ворогами московської окупації, але аж ніякими ворогами українського народу. Але не знаємо точно, яке має уявлення пересічний українець на Рідних Землях про нас, зокрема ж молодші, що нас не бачили, а чують тільки плюгавлення. В цьому відношенні контакт з ними має своє серйозне значення.

Для нас — кожен українець, чи він перебуває в ССРСР, чи поза його межами, — є українцем, братом по крові. Енкаведист — це зрадник. Але вже щодо членів компартії, ми не можемо зайняти такого категоричного становища. У всякому випадку, ми не можемо а пріорі ставитися вороже до наших братів по крові тільки тому, що вони приїздять на советський паспорт. Отже — не можемо вороже ставитися і до мистецьких груп з України.

Чи ми потребуємо того, з чим вони приїздять? Тут також треба розрізняти. Коли вони приїздять з творами Чайковського, то це нам не цікаво, бо цього композитора

ми можемо почути у виконанні французьких, італійських, чи американських мистців. Але коли вони приїздять з творами української культури в доброму виданні, то це являє вартість для нас для наших дітей, яким ми тут небагато можемо показати, та й має значення на зовнішньому полі.

Побут балету Вірського в Парижі зробив у ділянці культурної пропаганди мабуть стільки, як українська еміграція у Франції за тридцять років. Французька преса писала про українську культуру, про її окремішність від російської писала продовж місяців в найвищих тонах. А про наші аматорські гуртки французька преса не має що сказати з фахової точки погляду.

Дехто каже: Вірського прислали москалі. Очевидно, що так. Але посилають вони його дуже нерадо, бо його виступи розбивають в чужому світі міт єдності московської імперії, міт імперії одного великого російського народу. Розбивання цього міту лежить в нашому інтересі. І москалі пускають українських мистців тільки тоді, коли мусять, в зв'язку з такими чи іншими умовами. Найкращий доказ: Мойсєєв приїздить до Парижу десять разів, а Вірський тільки раз.

Кажуть, що цими виступами Москва робить рекламу ССРСР. Може й так, але яку? Кого дивує, що в ССРСР є добрі балети? Адже

кожна держава може поставити добрий балет і кожна їх має. І кожному ж ясно, що коли балет Вірського добрий, то не завдяки соціалізмові. Кожному також ясно, що без соціалізму постають ще кращі ансамблі. Отже справа тут не в рекламі устрою, а в показі української культури.

Безперечно, в поодиноких випадках бувають місцеві ускладнення. Зустріч Вірського в Парижі з українською еміграцією була справа проста, в Торонті — дуже складна. В Торонті чи Нью Йорку його вітали комуністи й нам вітати разом з комуністами не випало. Комуністи пробують доказати, що без советської влади не було б гопака. Але чи можемо на це звертати увагу? Як політична еміграція, ми повинні бути настільки політично зрілі, що б подивляти народній танок, не міняючи нашого ставлення ні до режиму, ні до окупації нашої Батьківщини.

Змагаючись проти всього большевицького, не сміємо виливати з брудною водою і дитини. Тією дитиною є тут українська культура. А саме українську культуру приносять ансамблі з України. Приносять для нас, для наших дітей, для зовнішнього світу. А одночасно вони, приїжджаючи до нас, мають змогу дістати те, що інж. Дм. Андрієвський називає "бациль свободи". Наше завдання дати їм той бациль, наше завдання для цього передавання "зарази свободи" використати приїзди братів з України.

Певно, в складі ансамблів є енкаведисти, пропагандисти і т. п.

Вони ведуть свою пропаганду. Але чи ця пропаганда може нас деморалізувати? Адже ж вона ведеться постійно й захвалювання СССР ми чуємо скрізь і завжди. Чи мають нас здеморалізувати саме шаравари, те — що вони шиті в Києві? Подібні побоювання мені брешуть несерйозно. Врешті-решт: когось вони можуть і здеморалізувати, але хіба зі страху перед вовком перестати в лісі ходити? Хіба ми ходимо пішки з Торонта до Ванкуверу, тому, що страшно розбитися в авті чи літаку? Бувають випадки, коли люди вмирають від ліків чи операцій, чи це значить, що треба скасувати медицину й лікарів?

Нашу еміграцію ми обраховуємо на два мільйони, Якщо навіть сто тисяч нестійких поїде додому, що від того зміниться? Яка різниця, чи такий безхребетний чоловік буде тут гнити, чи поїде додому й там якийсь пліт поставить, чи якийсь рів засипатиме. А посидівши там трохи, він почне розповідати, що на еміграції ми не є найлютіші вороги українського народу, що ми люди без рогів. Думаю, що така "втрата" нам не пошкодить. І характерно, що большевики зовсім не побиваються тепер за репатріацією. Наприклад, у Франції вони дуже нерадо репатріюють людей. Бо з ними там потім клопіт: на Сибір його вивозити, чи в тюрму садовити? Скрізь він розповідатиме, як люди "бідують" в капіталістичному світі.

Отже, з репатріацією не так страшно. Хоче хтось їхати, нехай їде.

* * *

ють далеко більше, як знали, наприклад, в 1938 р., коли напруга українського життя і боротьби на Зах. Землях і на еміграції була далеко більша. Тоді через Збруч переходило багато менше відомостей як крізь сьогоднішню залізну заслону.

Сьогодні туди проходить майже все те, що тут продукується. Одночасно, там стало менше страху й кожен має більше відваги розповсюджувати те, що про нас довідується. Люди слухають радіо і знають дуже багато про те, що тут діється. Отже — контакт хоч би шляхом етеру. Питання тільки що ми тими стежками маємо носити в Україну? Якщо тільки наші сварки, то з цього потіхи в Україні мало. Якщо ж можемо донести такі чи інші досягнення, почавши від пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпегу, то цей контакт робить позитивне враження, скріплює людей. Справа змісту нашої роботи — є найважливіша.

НА ЩО ЕМІГРАЦІЯ ПОВИННА СТАВИТИ НАГОЛОС У СВОЇЙ РОБОТІ?

Я в Канаді вже вдруге. Якщо порівняти сьогоднішній стан з тим, що я його бачив сім років тому, то треба сказати, що за цей короткий час українська спільнота зробила подивугідно багато. Але це під оглядом матеріальних інвестицій. Під оглядом же інвестицій в людей — зробила дуже мало. Нам треба тепер вкладати в людей більше, як у будинки. Нам треба вкладати засоби в інституції, які вели б солідну працю для виховання провідників нашої спільноти: культурних діячів,

організаторів, українознавців.

Видати кілька мільйонів доларів на якийсь будинок — це надзвичайне досягнення, інші нам того заздрають. Але ще ліпше було б, коли б ми половину тих засобів вклали в якийсь інститут, що виховував би живі сили української спільноти, які мали б і знання, і відчуття українського духа та українських потреб. Це сьогодні справа першорядної ваги. Живуть ще науковці, які виростили на Рідних Землях, і ці науковці повинні діставати від вас вартат, на якому б вони запрацювали молодих науковців, що мають знання, здобуте в чужих школах, але мають замало українського духа, не відчують під ногами українського ґрунту. Такі інвестиції сьогодні повинні стати на першому місці.

ЯК І ЩО ПИСАТИ ПРО ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ?

Це питання дуже делікатне, дуже ражливе, але не найважливіше. Не слід перецінювати нашої ролі й того, що ми про Україну говоримо чи пишемо. Має своє значення, чи ми тут якогось письменника похвалимо, чи вилаємо, але не рішальне.

Ясна справа, що не слід провокувати. Не слід, наприклад, робити з Вінграновського, чи Коротича українського націоналіста чи революціонера. Це їм не допоможе, але й нам не допоможе, бо це неправда. Молоді письменники є правдоподібно чесні комуністи, але при тому чесні українці. Ми можемо й повинні ствердити одне й друге, але не більше. Робити з комуніста націоналіста — немає

сенсу, це даремне підставлення людини під удари окупанта. Але й не згадувати про те, що діється в Україні позитивного — теж немає сенсу. Адже червоні москалі не дураки.

У свій час був заборонений вірш Сосюри "Любіть Україну". Автора страшенно лаяли і канадські комуністи писали: мала влада рацію заборонити цей вірш, бо ж його хвалила націоналістична преса. Але потім, коли політика Кремля повернулася інакше, вірш цей "реабілітовано", покладено на музику й співають цю пісню в Україні й на еміграції. В Україні його не забороняють тому, що ми співаємо на еміграції. Отже наше писання про цей вірш не мало рішального значення ні при забороні, ні при "реабілітації".

Але дуже живо реагують большевики на нашу солідну працю на зовнішньому відтинку. Кожна книжка про Україну в чужій мові, кожне наше солідне видання — відразу ж викликає реакцію в Україні. І то дуже живу. А як ми страждаємо, коли нам треба заплатити передплату за часопис,

чи купити книжку, щоб підтримати видавництва. Здаємо собі справу, що кожна видана тут книжка, а це значить — кожен наш гріш, відданий на видавничі справи — це дошкульний удар по ворогові.

Большевики реагують барабанним вогнем на всяку цілеспрямовану акцію нашої преси. Прикладом може бути акція Тижня поневолених народів, чи роковини проголошення самостійності УНР. Реагують вони на великі події нашого життя, як ось напробудову пам'ятника у Вінніпегу. Ледве постало питання будови пам'ятника у Вінніпегу, як запляновано побудову пам'ятника в Москві, Львові і т.д. Наша позитивна праця тут, має великий відгук, там. Сьогодні там про нашу роботу знають і це на нас кладе велику відповідальність.

З цього виходить, що наша думка дійде туди, коли вона тут добре оформлена. Значить — наша політична праця, наша культурницька праця має свій вплив на Рідні Землі. То ж працюймо тут солідно, розробляймо проблеми, а цим не тільки збагатимо життя еміграції, але й нації в цілому.

Кінцеве слово ред. О. Ждановича

Якщо я забираю голос, хоч вже дуже пізно, то тільки тому, щоб розвіяти можливі непорозуміння, які могли б виникнути в дискусії над тут виголошеними доповідями, чи над дальшими доповідями сьогодні, або завтра. Вже в ході підготовки Студійної Конференції говорилося, що — мовляв — небезпечно під дискусію загалу ставити певні справи. При цьому бо можуть виявитися поважні розходження в нашому середовищі, в середовищі Націоналістичного Руху.

Мені здається, що ці побоювання рішуче неоправдані. І тому я закликав би всіх до якнайширшої дискусії, до висловлювання якнайвідважніших думок.

У декого постало питання, його навіть поставлено тут відкрито, — чому ця Конференція із переглядом певних справ відбувається тепер, а не раніше? — На це очевидно було багато причин. Одною з них є — бажання керівників Націоналістичного Руху робити цей перегляд тоді, коли проблеми визріли. Адже сьогодні поспішати за життям не так легко.

Колись розвиток людства проходив далеко довгими етапами. Своїх власних ніг людина вживала як засобу пересування десятки тисяч років, конем вона ще їздила кілька тисяч років, а ось автомобільна людина їздить не цілих 50 років. З залізницею людина зжилася сто років, а сьогодні розвиток життя проходить в той спосіб, що нег-

ри босі й голі, в джунглі, без найменшої підготовки до цього шляхом нормального розвитку, — дивляться в телевізію. Для них це великий шок. І власне шоки є символом нашої цивілізації. Тепер етапи розвитку проходять незвичайно швидкими скоками. І нічого дивного, що не всі ми встигаємо за цим темпом.

Є люди, що не бажать іти вперед, задивлені в те, що було 30 років тому. Вони вважають, що це був період, коли Націоналістичний Рух виявив себе найкраще і на той період треба орієнтуватися. Так, тоді УНРух виявив себе дуже добре, виявив себе блискуче. Але це був період молодості: А яка б чудова річ не була ця молодість, треба сказати, що молодість є тільки початком, а не завершенням. Молодість є тільки стартом, в якому бракує критичної думки. І коли сьогодні приходимо до ревізіонізму, то в доброму значенні того слова. На мою думку, це тільки вияв потреби того, що так виразно поставив тут д-р З. Книш: щоб майбутні покоління та й ми самі не ходили помацки в новому зрушенні, як це було в 1917 р.

Тому я хочу запевнити, що ПУН, від якого я передавав привіт, не має бажання зупинити будьякого перегляду, а навпаки: Провід хотів цієї конференції, Провід просив її влаштувати, до-

легував мене. У тенденціях підготовки Збору повинен говорити щось і той факт, що за цю підготовку доручено відповідати мені, який належить до середнього покоління. В тому я бачу свого роду символ. Тут є вияв того, що в УН Русі рахуються зі зміною покоління, що бажають нормального росту, нормального визрівання.

На базі дотогочасних доповідей і дискусій, я висловлюю незвичайне вдоволення свіжістю, свіжим подихом, який на цій конференції панує. Я глибоко переконаний, що далі конференції доведуть до справді незвичайно нам потрібних і високих досягів.

ЗМІСТ

Передмова	3
Вступне слово п. М. Плавюка на відкритті Студійної Конференції	6
Привіт Сенатора П. Юзика	8
Слово Проф. А. Грановського	8
Привіт Ред. О. Ждановича від ПУН	10
<i>Д-р М. Антонович: Людина — суспільство — нація: Соціологічна псв'язаність і етична градація</i>	<i>11</i>
<i>Д-р Б. Боцюрків: Поняття і суспільно-політична функція ідеології</i>	<i>19</i>
<i>Проф. Ю. Пудик: Сила й слабкість московського большевизму</i>	<i>29</i>
<i>Я. Гайвас: Перспективи української визвольної боротьби і роля української спільноти в світі</i>	<i>40</i>
<i>Проф. д-р Петро Стерчо: Націоналізм і демократія</i>	<i>56</i>
<i>О.Жданович: Національна політика большевиків і національні процеси в Україні</i>	<i>65</i>
<i>М. Плавюк: Український визвольний рух як засіб визвольної боротьби і його структуральна побудова в світлі сучасности</i>	<i>74</i>
<i>О. Жданович: З дискусії третьої сесії</i>	<i>81</i>
<i>Деякі відповіді ред. О. Ждановича на запити в дискусії над його доповіддю</i>	<i>84</i>
Кінцеве Слово ред. О. Ждановича	90

